

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

**Харків
2016**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ**

**для студентів II курсу
першого (бакалаврського) рівня
галузь знань 08 “Право”
спеціальності 081 “Право”**

**Харків
2016**

Конституційне право України: навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять для студентів II курсу першого (бакалаврського) рівня галузь знань 08 “Право” спеціальності 081 “Право” / уклад.: Ю. Г. Барабаш, В. П. Колісник, Т. М. Слінько та ін. – Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. – 178 с.

У к л а д а ч і: Ю. Г. Барабаш,
В. П. Колісник,
Т. М. Слінько,
В. В. Речицький,
О. Г. Кушніренко,
Л. К. Байрачна,
С. Ю. Лукаш,
Ф. В. Веніславський,
Л. І. Летнянчин,
І. І. Дахова,
В. І. Кичун,
Ю. В. Ткаченко,
О. О. Чуб,
Є. В. Ткаченко
О. П. Євсєєв,
Г. В. Берченко,
К. О. Павшук,
В. І. Ковтун,
І. П. Ісаєнко

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 9 від 02.09.2016 р.)*

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Конституційне право України» є базовою дисципліною при підготовці фахівців за спеціальністю «правознавство». Сучасне конституційне право – це провідна галузь права, яка закріплює основні засади демократії, конституційно-правовий статус особи та організацію державної влади і місцевого самоврядування.

В умовах становлення України як демократичної, правової, соціальної держави ця дисципліна має особливе значення, даючи студентам широкий діапазон світоглядних уявлень із найбільш важливих політико-правових проблем вітчизняного розвитку: становлення конституціоналізму в Україні на демократичних засадах, забезпечення прав людини та громадянина, реалізації народовладдя, формування дієздатних структур громадянського суспільства.

На вивчення конституційного права України виділяється 195 годин, з них 52 години лекційні, 60 годин – практичні заняття, 83 години – для самостійної роботи. На практичні заняття винесено найбільш важливі й складні теми, решта сім (4-та, 14-та, 19-та, 24-та, 27-ма й 28-ма) передбачають самостійне опрацювання. Це пояснюється тим, що студенти вже ознайомились із базовими поняттями та положеннями зазначених тем під час вивчення близького за змістом матеріалу споріднених дисциплін. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти та засвоїти основні проблеми конституційного права в сучасних умовах, а надто з огляду їх вивчення крізь призму правових позицій Конституційного Суду України з відповідних питань, а також практики застосування в Україні ратифікованих Верховною Радою України міжнародних договорів та рішень Європейського суду з прав людини.

При вивченні навчальної дисципліни «Конституційне право України» студенти повинні:

- *знати* зміст поняття «конституційне право України», його місце в системі галузей публічного права; основні

положення теорії конституціоналізму та конституції; концептуальні засади правового статусу людини і громадянина; конституційні основи побудови громадянського суспільства в Україні; системи органів державної влади і місцевого самоврядування; засади територіального устрою та особливості правового статусу Автономної Республіки Крим; форми та суб'єктів захисту Конституції України; питання відповідальності в конституційному праві;

- *в м і т и* використовувати отримані знання щодо конституційного захисту прав і свобод людини і громадянина; користуватися здобутими навичками у сфері взаємовідносин громадян, їх об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства з органами та посадовими особами публічної влади, а також щодо провадження та процедури розгляду питань конституційно-правового характеру в державних органах та установах; аналізувати та коментувати нормативно-правові акти, які регламентують статус людини та громадянина, функціонування інститутів громадянського суспільства, організацію та діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування.

1. ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ п/п	Тема	Всього годин	У тому числі		
			лекції	практичні заняття	самостійна робота
I семестр					
1	Теоретичні аспекти конституціоналізму	9	4	2	3
2	Теоретичні засади конституції	6	2	2	2
3	Конституційне право України як галузь права	6	2	2	2
4	Суб'єкти конституційного права України	2	-	-	2
5	Громадянство України	9	4	2	3
6	Особливості правового статусу іноземців, осіб без громадянства та біженців	4	-	2	2
7	Конституційний розвиток в Україні	6	2	2	2
8	Характеристика чинної Конституції України	6	2	2	2
9	Загальна характеристика конституційного ладу України та система його засад	6	-	2	4
10	Україна як суверенна та незалежна держава	6	2	2	2
11	Україна як правова та соціальна держава	8	2	4	2
12	Характеристика України як демократичної держави	7	2	3	2
13	Конституційно-правові засади територіального устрою України	9	4	3	2
14	Конституційні засади місцевого самоврядування	2	-	-	2
15	Державні символи України	4	-	2	2

2 семестр					
16	Загальна характеристика конституційно-правового статусу людини і громадянина	8	2	2	4
17	Зміст особистих (громадянських) прав людини	6	2	2	2
18	Зміст політичних прав громадян	6	2	2	2
19	Зміст економічних, соціальних, екологічних, культурних прав людини та громадянина	6	2	-	4
20	Конституційні гарантії прав людини	6	1	2	3
21	Конституційні обов'язки людини та громадянина	5	1	2	2
22	Конституційні засади виборчої системи та виборчого права в Україні	12	4	4	4
23	Конституційно-правовий статус парламенту України	7	2	2	3
24	Спеціалізовані органи парламентського контролю	2	-	-	2
25	Конституційно-правовий статус народного депутата України	8	2	4	2
26	Конституційний статус Президента України	6	2	2	2
27	Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України	3	-	-	3
28	Конституційні засади судоустрою в Україні. Статус прокуратури.	6	-	-	6
29	Правова охорона та захист Конституції України	7	2	2	3
30	Конституційний Суд України як суб'єкт правової охорони та захисту Конституції України	10	2	4	4
31	Відповідальність в конституційному праві	7	2	2	3
	Всього	195	52	60	83

2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ»

ЗАТВЕРДЖЕНО
вченою радою
Національного університету
«Юридична академія
ім. Ярослава Мудрого»
(протокол № 2 від 16 жовтня 2012 р.)

Р О З Д І Л 1. Теорія конституціоналізму та конституційного права України

Ідея обмеженого правління як політико-правова доктрина. Формування американського конституціоналізму та його риси. Європейський конституціоналізм та його особливості. Поняття та система сучасного конституціоналізму.

Поняття конституції та її юридичні властивості. Функції конституції. Класифікація конституцій. Загальна характеристика сучасних конституцій.

Конституційне право як галузь права: поняття, предмет, метод, система та джерела. Конституційно-правові відносини та їх складові елементи.

Загальна характеристика суб'єктів конституційного права. Правосуб'єктність Українського народу.

Громадянин України як суб'єкт конституційного права України. Принципи громадянства. Підстави та порядок набуття громадянства України. Підстави та порядок припинення громадянства України.

Органи публічної влади як суб'єкти конституційного права України.

Особливості правового статусу іноземців, осіб без громадянства, біженців та осіб, які потребують притулку.

Р О З Д І Л 2. Конституційний процес в Україні

Конституційний розвиток в Україні. Головні етапи розвитку українського конституціоналізму.

Розробка і прийняття Конституції України 28 червня 1996 року. Практика внесення змін до Конституції України. Конституційна реформа 2004 та 2016 років. Конституційний процес на сучасному етапі.

Загальна характеристика Конституції України 28 червня 1996 року. Порядок прийняття Конституції України. Порядок внесення змін до Конституції України.

Р О З Д І Л 3. Конституційний лад України та його основні засади

Конституційний лад України та система його засад.

Україна як суверенна держава. Співвідношення державного і народного суверенітетів. Акти міжнародного права в правовій системі України. Конституційні засади міжнародної діяльності та міжнародні договори. Захист державного суверенітету в Конституції України.

Україна як правова держава: принцип обмеження влади Конституцією та законами, принцип поділу влади. Судова влада у правовій державі. Принцип верховенства права як складова конституційного ладу України.

Україна як соціальна держава. Конституційні засади економічної системи. Право власності за Конституцією України. Соціальні зобов'язання держави за Конституцією України.

Україна як демократична республіка. Принцип народовладдя, форми реалізації народовладдя. Співвідношення між формами безпосередньої та представницької демократії у реалізації публічної влади в Україні. Принцип багатоманітності. Конституційний лад та громадянське суспільство.

Поняття та види референдумів. Предмет референдуму. Порядок ініціювання референдуму громадянами України. Порядок призначення (проголошення) референдуму. Порядок проведення референдуму. Юридична сила рішень, прийнятих на референдумі.

Принцип унітаризму та його закріплення в Конституції України. Ознаки унітарної держави. Поняття та система адміністративно-територіального устрою, його принципи. Порядок утворення та зміни адміністративно-територіальних одиниць. Особливості автономії в унітарній державі. Правовий статус АРК. Конституція АРК. Система органів влади АРК та їх компетенція.

Принцип гарантування місцевого самоврядування. Поняття місцевого самоврядування та його система. Особливості здійснення місцевого самоврядування на рівні області (району) та на рівні територіальних громад.

Засади конституційного ладу та національно-культурна сфера. Конституційний статус національних меншин. Правовий статус мов в Україні.

Державні символи України: поняття, види, нормативне закріплення.

Р О З Д І Л 4. Конституція України та права людини

Поняття конституційного статусу людини та громадянина. Система прав і свобод людини. Природні права людини та їх закріплення в конституційному законодавстві. Обмеження прав і свобод людини. Міжнародні стандарти в галузі прав і щодо реалізації свобод людини. Принципи конституційного статусу людини. Невід'ємність та невідчужуваність конституційних прав і свобод людини. Принцип рівності та форми його гарантування.

Загальна характеристика особистих прав людини. Право на життя та способи його захисту. Свобода слова та її гарантії. Поняття та види інформації. Доступ до публічної інформації. Конституційний статус засобів масової інформації. Право на особисту недоторканність. Свобода пересування та вільний вибір місця проживання: поняття та умови реалізації. Право на свободу світогляду та віросповідання, форми його реалізації. Конституційний статус релігійних організацій в Україні.

Загальна характеристика політичних прав громадян. Виборчі права громадян. Принципи виборчого права. Право на сво-

боду об'єднань. Види об'єднань громадян. Політичні партії: поняття, порядок легалізації, права, припинення діяльності. Громадські організації: поняття, порядок легалізації, їх права, особливості конституційної відповідальності. Право на мирні зібрання. Види мирних зібрань. Умови реалізації права на мирні зібрання.

Загальна характеристика конституційного регулювання економічних, соціальних, екологічних прав, а також прав в сфері культури.

Конституційні гарантії прав людини. Конституційна скарга.

Конституційні обов'язки людини і громадянина.

Р О З Д І Л 5. Конституційно-правове регулювання формування, організації та діяльності органів державної влади України

Способи формування вищих органів влади в теорії та практиці конституційного права.

Загальна характеристика виборчого права як інституту конституційного права України. Поняття та види виборчих систем у світі. Виборчі системи та їх застосування в Україні.

Правове регулювання виборів народних депутатів України. Правове регулювання виборів Президента України. Суб'єкти виборчого процесу. Загальна характеристика стадій виборчого процесу.

Конституційний статус парламенту – Верховної Ради України. Склад та структура Верховної Ради України. Конституційна регламентація функцій парламенту України. Акти парламенту. Загальна характеристика законодавчого процесу. Дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.

Конституційний статус Уповноваженого Верховної Ради з прав людини та Рахункової палати як органів парламентського контролю.

Конституційно-правовий статус народного депутата України. Набуття та припинення ним повноважень. Його права та обов'язки. Депутатський запит та депутатське звернення. Гарантії діяльності народного депутата України. Депутатська недоторканність.

Конституційний статус Президента України. Повноваження Президента України. Акти Президента України. Гарантії діяльності Президента України. Підстави та порядок дострокового припинення повноважень Президента України. Правовий статус Ради національної безпеки та оборони України.

Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України. Склад Кабінету Міністрів України. Особливості правового статусу членів Кабінету Міністрів України. Порядок формування та припинення діяльності Кабінету Міністрів України. Повноваження Кабінету Міністрів України. Акти Кабінету Міністрів України.

Конституційні засади судоустрою в Україні. Конституційний статус органів прокуратури.

Р О З Д І Л 6. Правова охорона та захист Конституції України

Поняття охорони та захисту Конституції. Форми захисту Конституції. Люстраційні заходи як форма захисту конституційних цінностей. Заборона політичних партій як форма захисту Конституції: правова природа та порядок застосування. Конституційно-правові підстави обмеження реалізації прав людини в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Конституційне судочинство як форма захисту Конституції. Конституційний Суд України як орган конституційної юрисдикції. Порядок формування Конституційного Суду України і його структура. Функції та повноваження Конституційного Суду України. Юрисдикція Конституційного Суду України. Статус судді Конституційного Суду України. Гарантії незалежності суддів Конституційного Суду України та підстави припинення їх повноважень. Загальна характеристика конституційно-судового процесу. Акти та правові позиції Конституційного Суду України.

Відповідальність в конституційному праві. Конституційно-правова відповідальність: поняття, види, підстави, санкції.

3. ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Теоретичні аспекти конституціоналізму

П л а н

1. Ідея обмеженого правління як політико-правова доктрина.
2. Створення перших конституцій.
3. Зародження й розвиток американського конституціоналізму та його характерні риси.
4. Європейський конституціоналізм, його типові ознаки.
5. Поняття сучасного конституціоналізму.

1. У 1669 р. англійський філософ Джон Локк на прохання графа Шефтсбері склав проект адміністративного устрою для колонії Нова Каледонія в Північній Америці, який втілює в собі кращі уявлення філософа про справедливий соціальний устрій та правопорядок переселенців. Цей одноосібно створений документ виявився настільки обтяжливим для новоприбулих, що приблизно через 20 років вони добилися його відміни.

Як Ви думаєте, у чому полягає реальна причина невдалого проекту «конституції» Джона Локка? Дайте відповідь на запитання з точки зору сучасних уявлень про зміст та призначення конституціоналізму.

Якими є найбільш типові процедури ухвалення сучасних конституцій?

2. Свого часу відомий французький філософ Поль-Анрі Гольбах висловив думку про те, що органічна й досконала побудована конституція повинна служити «вуздечкою для вождів і народів». Відомо також, що у першій Конституції Франції (1791) вже від початку було записано правило, за яким будь-яка країна, в якій не проведено розділення влад і не

визнаються основоположні права і свободи людини, не може вважатися такою, що має конституцію.

Прокоментуйте наведені факти. Яким є основне функціональне призначення конституції як основного закону? У чому полягає роль органічної конституції стосовно різних політичних режимів (лібералізм, авторитаризм, тоталітаризм)? Чи можна вважати конституцію обмежувачем, зокрема, і демократичної влади?

3. За часів Томаса Джефферсона в американській конституційній традиції утвердилася ідея про те, що державній владі має бути конституційно дозволено робити лише те, що вимагатимуть від неї вільні громадяни (громадянське суспільство). У протилежному разі, як писав англійський політичний філософ Герберт Спенсер, США ризикували б отримати «один з найбільш ефективних засобів пониження стандартів національного характеру».

Прокоментуйте висловлювання Г. Спенсера. У чому, на Вашу думку, полягає основна ідея американського конституціоналізму? Як у США співвідноситься ідея конституціоналізму з ідеєю громадянських прав і свобод, громадянського суспільства в цілому? Яку роль в американській конституційній доктрині відіграє ідея верховенства права, політичної та економічної свободи?

4. З формально-юридичної точки зору європейський конституціоналізм започатковано ухваленням у 1791 р. конституцій Польщі та Франції. У наш час вважається, що конституційні інститути будь-якої країни мають відповідати її національному характерові, сукупності писаних та неписаних правил і принципів її політичної системи й що лише при дотриманні даної вимоги вони можуть розраховувати на довготривалу перспективу як регуляторів людської поведінки.

Так, у сучасній Великій Британії ще й досі не відчувається потреби у писаній конституції, бо там політичне життя ґрунтується на прецедентах, давніх традиціях, доброчесності й здоровому глузді.

З іншого боку, як зазначає відомий американський політолог Олвін Тоффлер, у самому способі політичного буття Європейського Союзу домінують принципи стандартизації, концентрації, максимізації масштабів і централізації. Можливо, саме тому громадяни Франції та Нідерландів не підтримали запропоновану у 2005 р. Європарламентом конституцію для Європи – «шедевр бюрократичної майстерності розміром у 400 сторінок». Як зазначали науковці, авторам Конституції США знадобилося для досягнення такої самої мети менше 10 сторінок, включаючи Білль про права людини.

Що Ви можете сказати про основні конституційно-правові орієнтації США та країн Західної Європи? Чи можна говорити про існування конституційної специфіки посттоталітарних країн Східної та Центральної Європи? До якого типу конституцій слід віднести Основний Закон України? Чим характеризуються сучасні уявлення українського політикуму про конституціоналізм?

5. Прийнято вважати, що в глобальному, світовому вимірі норми органічних конституцій покликані виконувати роль потужних юридичних гарантій, які запобігають «розщепленню атомів ринку, демократії та свободи».

Це означає, зокрема, що головною метою й цінністю сучасного конституціоналізму є соціальний поступ: досягнення динамічного стану суспільства, прискорення соціальних трансформацій, підтримання підприємництва і творчої свободи, обмеження державної влади та забезпечення ліберальної демократії як найбільш ефективного політичного режиму.

Якими є пріоритети сучасного органічного конституціоналізму? Як співвідносяться між собою цінності поступу, ринку, демократії та свободи? Чиї інтереси має виражати і гарантувати конституціоналізм?

6. У Конституційному договорі, укладеному між Верховною Радою України та Президентом України 8 червня 1995 р., передбачалося, що він діятиме до прийняття нової Конституції України (але не більше одного року). Доопрацю-

ваний спеціальною комісією парламенту проект нової Конституції України було опубліковано 28 травня 1996 р. і передано на розгляд Верховної Ради України, яка прийняла його в першому і навіть другому читанні. Проте після цього конституційний процес зупинився, оскільки частина народних депутатів пропонувала остаточно ухвалити Конституцію лише на наступній сесії парламенту. Після видання Президентом України Л. Кучмою Указу про винесення проекту Конституції України на всеукраїнський референдум, який мав відбутися 25 вересня 1996 р., Верховна Рада України прийняла рішення працювати в режимі пленарного засідання і 28 червня 1996 р. остаточно ухвалила Конституцію України.

Чи можна за таких умов стверджувати, що Конституція України – це досконале втілення ідей сучасного конституціоналізму?

Чи можна вважати Конституцію України результатом вимушеного компромісу між різними соціальними й політичними силами? Аргументуйте свою позицію.

Список нормативно-правових актів та літератури

Барабаш Ю. Г. Український конституціоналізм як пріоритетний об'єкт наукових досліджень / Ю. Г. Барабаш // Наука конституційного права України: сучасний стан та напрямки розвитку: матеріали вступів учасн. «круглого столу» / за ред. А. П. Гетьмана. – Харків: Право, 2009. – С. 93–99.

Бориславська О. Характерні риси європейської моделі конституціоналізму / О. Бориславська // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали ХХІІ звіт. наук.-практ. конф., 4–5 лют. 2016 р. / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, юрид. ф-т. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2016. – Ч. 1. – С. 127–130.

Конституційний процес в Україні та світовий досвід конституціоналізму : монографія / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; наук. ред. Ю. С. Шемшученко. – Київ : Юрид. думка, 2014. – 262 с.

Литвинов О. Республіканський принцип як ключова засада сучасного конституціоналізму / О. Литвинов // Вісн. Конституц. Суду України: загальнодерж. період. вид. – 2013. – № 2. – С. 80–87.

Оніщук М. Відповідальне правління і народний суверенітет: нотатки до конституційного творення / М. Оніщук, М. Савчин // Вісн. Нац. Акад. прав. наук України : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків: Право, 2013. – № 2 (73). – С. 115–125.

Речицкий В. Политический предмет конституции / В. Речицкий. – Киев: Дух и Литера, 2012. – 728 с.

Речицкий В. Прості цінності конституціоналізму [Електрон. ресурс] / В. Речицкий // Критика. – 2011. – № 1–2. – Режим доступу: http://krytyka.com/cms/front_content.php?idart=1018

Речицкий В. В. Конституціоналізм. Коротка версія (читанка з конституціоналізму для зацікавлених) / В. В. Речицкий. – Харків: Права людини, 2014. – 264 с.

Речицкий В. Конституціоналізм. Украинский опыт / В. Речицкий. – Харьков: Фолио, 1998. – 160 с.

Стецюк П. Б. Основи теорії конституції та конституціоналізму: курс лекцій / П. Б. Стецюк. – Ч. 1. – Львів, 2003. – 232 с.

Тацій В. Проблеми становлення сучасного конституціоналізму в Україні / В. Тацій, Ю. Годика // Право України. – 2001. – № 6. – С. 3–8.

Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм / В. М. Шаповал. – Київ: Юрінком Інтер, 2005. – 560 с.

Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції: навч. посіб. / С. Шевчук. – Харків: Консум, 2002. – 394 с.

Шевчук С. Доктрина верховенства права та конституціоналізму: історична генеза і співвідношення / С. Шевчук // Право України. – 2010. – № 3. – С. 52–61.

Тема 2. Теоретичні засади конституції

П л а н

1. Поняття «конституція» та її юридичні властивості.
2. Функції конституції.
3. Класифікація конституцій.
4. Загальна характеристика сучасних конституцій.

7. У грудні 1994 р. Президент України Л. Д. Кучма вніс до Верховної Ради України проект конституційного Закону України «Про державну владу і місцеве самоврядування», який уперше в новітній історії України запроваджував такі принципи конституційного ладу, як поділ влади, верховенство права, місцеве самоврядування, політична, економічна та ідеологічна багатоманітність тощо. Однак через політичні протиріччя серед депутатського корпусу він був проголосований лише простою більшістю. Виникла патова ситуація у відносинах між Верховною Радою та Президентом України. Вихід з неї було знайдено шляхом підписання 8 червня 1995 р. Конституційного договору між вказаними суб'єктами конституційно-правових відносин, в основі якого лежав вищезгаданий нормативно-правовий акт. Голова Конституційної комісії на пленарному засіданні парламенту привітав народних депутатів і весь український народ з прийняттям «Малої Конституції України». Лідер парламентської опозиції при цьому обурився і зазначив, що будь-який конституційний договір не може вважатися Основним Законом країни.

Виходячи з класичних уявлень про юридичну природу конституції, дайте відповідь на такі запитання:

1. *Яка політико-правова природа Конституційного договору між Верховною Радою України і Президентом України?*

2. *Яка міра легітимності цього документа?*

3. *За якої умови Конституційний договір міг виконувати функцію «Малої Конституції України»?*

8. 15 липня 1996 р. до міського суду звернувся громадянин К. із позовом на рішення виконавчого комітету міської ради від 10 липня 1996 р., яким йому було заборонено проведення пікету під міською радою з приводу незаконної вирубки дерев на вулиці, де мешкав заявник. У позові він наполягав на тому, що відповідно до ст. 39 Конституції України від 28 червня 1996 р. таке рішення за зверненням виконавчого комітету міської ради мав ухвалювати суд. Рішенням міського суду позов громадянина К. залишився без задоволення. Суддя пояснив це тим, що посилання на ст. 39 Конституції України є некоректним, оскільки на момент розгляду заявки Конституція України, яка була прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р., але офіційно опублікована лише 13 липня цього ж року, ще не набула чинності. Таким чином, на думку судді, виконавчий комітет ухвалював рішення, керуючись Указом Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 р. «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР». Громадянин К. оскаржив рішення суду в апеляційному порядку.

Якими є, на Ваш погляд, перспективи розгляду справи в апеляційній інстанції? Розкрийте юридичну природу Конституції України. Які юридичні властивості притаманні Основному Закону України?

9. На пленарному засіданні Конституційного Суду України під час розгляду конституційного подання Президента України щодо офіційного тлумачення Конституції України суддя-доповідач заявив, що «єдиною причиною, що викликає необхідність тлумачення Конституції та законів, є недосконалість юридичної техніки, пов'язана з неточними й неконкретними формулюваннями конституційного тексту. Якби текст Основного Закону був написаний чіткою й зрозумілою мовою, не допускав подвійного розуміння і не містив протиріч, [то тоді] усі суб'єкти державно-владних повноважень діяли б у чіткій відповідності до Конституції і жодних протиріч і суперечностей не виникало б».

Чи згодні Ви з таким твердженням?

Наскільки обґрунтованою є висловлена позиція?

10. У своєму зверненні до Міністерства освіти і науки України громадянин А., посилаючись на підручник з конституційного права, запропонував «з огляду на те, що Конституції притаманна виховна функція, запровадити з наступного року вивчення головних положень Основного Закону України у старших групах дошкільних виховних закладів та видати художньо оформлений навчальний посібник “Конституція в малюнках”».

Дайте стислу характеристику виховної функції Конституції? Знайдіть найбільш вдалий синонім до цієї функції та обґрунтуйте свій вибір.

Підготуйте обґрунтовану відповідь на звернення.

11. У текст Конституції УСРР 1919 р. при розробці було записано чимало програмних положень. Багато таких положень містилося і в Конституціях УРСР 1937 та 1978 рр. Текст Конституції України від 28 червня 1996 р. також містить окремі програмні положення. З іншого боку, в науці конституційного права існує точка зору, згідно з якою наявність у конституції норм, які не відповідають реальним суспільним відносинам, свідчить про її фіктивність.

Проаналізуйте Конституцію УРСР 1937 р. та Конституцію УРСР 1978 р. з огляду на наявність у них норм, які мали програмний характер.

До чого зобов'язують програмні положення конституцій? Чи потрібні програмні положення у тексті Конституції України? Чи можна вважати, що наявність в основних законах програмних положень призводить до їх фіктивності?

Список нормативно-правових актів та літератури

Рішення Конституційного Суду України від 03.10.1997 р. № 4-зп (справа про набуття чинності Конституцією України) // Офіц. вісн. України. – 1997. – № 42. – С. 59.

Барабаш Ю. Г. Ідеологічна функція Конституції України: проблеми інтерпретації та трансформації / Ю. Г. Барабаш // Конституція України – основа розбудови правової демокра-

тичної соціальної держави та формування правової системи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 23–24 черв. 2011 р. – Харків: Право, 2011. – С. 45–51.

Речицький В. В. Конституціоналізм. Коротка версія (читанка з конституціоналізму для зацікавлених) / В. В. Речицький. – Харків: Права людини, 2014. – 264 с.

Скрипнюк О. В. Конституція України та її функції: проблеми теорії та практики реалізації (до десятої річниці прийняття Конституції України) / О. В. Скрипнюк. – Київ: Акад. прав. наук України, 2005. – 167 с.

Стецюк П. Б. Основи теорії конституції та конституціоналізму: курс лекцій / П. Б. Стецюк. – Ч. 1. – Львів, 2003. – 232 с.

Тодика Ю. М. Функції Конституції України та її загальна характеристика / Ю. М. Тодика // Вісн. Акад. прав. наук України. – 1997. – № 1. – С. 20–28.

Тодыка Ю. Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики / Ю. Н. Тодыка. – Харьков: Факт, 2000. – 608 с.

Тодыка Ю. Н. Конституция Украины – Основной Закон государства и общества / Ю. Н. Тодыка. – Харьков: Факт, 2001. – 382 с.

Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм / В. М. Шаповал. – Київ: Юрінком Інтер, 2005. – 560 с.

Т е м а 3. Конституційне право України як галузь права

П л а н

1. Поняття, предмет і метод конституційного права України як галузі права.

2. Конституційно-правові норми, їх класифікація і особливості.

3. Конституційно-правові інститути, їх види.

4. Конституційно-правові відносини: структура та види.

5. Джерела конституційного права України як галузі права.

12. Практика останніх років переконливо свідчить про те, що лобіювання як вплив заінтересованих груп на позицію народних депутатів України щодо питань, які є предметом регулювання законами України, стало поширеним явищем. Відсутність нормативно-правового регулювання способів лобістської діяльності у Верховній Раді України сприяє розвитку таких форм впливу на прийняття нормативно-правових актів, які мають ознаки корупційних діянь та посадових злочинів. Неврегульованість механізмів забезпечення гласності лобіювання у Верховній Раді України не дозволяє громадянам України, волю яких виражає парламент, чітко визначити, хто впливає на процес прийняття парламентом рішень, у який спосіб та на кого здійснюється такий вплив.

З метою врегулювання лобістської діяльності у Верховній Раді України групою народних депутатів України внесено проект Закону «Про діяльність лобістів у Верховній Раді України». Відповідно до ст. 1 законопроекту лобістом може бути зареєстрований у Верховній Раді України в передбаченому цим Законом порядку громадянин України, який на платній або безоплатній основі від імені та в інтересах юридичної особи (клієнта), у межах і у спосіб, не заборонені Конституцією України, цим та іншими законами України, здійснює вплив на суб'єктів, перелік яких визначено цим Законом, з метою впливу на розробку і прийняття проектів законів України та інших рішень Верховної Ради України (лобістський вплив).

Які відносини є об'єктом конституційно-правового регулювання?

Предметом якої галузі національного права є відносини, врегульовані вищезазначеним законопроектом: адміністративного, фінансового чи конституційного права?

У чому специфіка політичних відносин як предмета конституційного права України?

13. Народні депутати України розробили законопроект, у якому пропонувалося внести зміни до частини другої статті 5 та інших статей Конституції України, зокрема, замість

терміна «народ» уживати «електорат (дієздатні громадяни України, які досягли 18 років)» у відповідних відмінках. На думку авторів законопроекту, це більше відповідатиме реальному стану речей, оскільки такого суб'єкта конституційного права, як народ не існує. В обґрунтування своєї позиції народні обранці вказують на норми Конституції України, виборчого та референдарного законодавства, відповідно до якого участь у формуванні органів публічної влади, вирішенні питань загальнодержавного та місцевого значення беруть виключно дієздатні громадяни України, які досягли 18-річного віку, що цілком відповідає терміну «електорат».

Дізнавшись про законодавчу ініціативу парламентарів, Президент України вніс свій законопроект до Верховної Ради України як альтернативний першому. У ньому пропонується замінити термін «народ» на термін «нація» (lat. – natio), під яким розуміти сукупність усіх громадян України.

Висловіть Вашу позицію з приводу внесених до парламенту законопроектів. Чи є «народ», «нація», «електорат» суб'єктами конституційного права України? Дайте розгорнуту характеристику статусу (поняття, обсяг правосуб'єктності, відносини, у які вступає, тощо) такого суб'єкта конституційного права, як народ.

14.3 метою врегулювання суперечностей між Верховною Радою України, Президентом України та Прем'єр-міністром України, що, на думку політиків, виникають через недосконалість Конституції України в частині врегулювання діяльності вищих органів влади, Голова парламенту запропонував Президентові та Прем'єр-міністру укласти між трьома владними інституціями тимчасовий договір про розподіл владних повноважень, у якому на період до внесення в установленому порядку змін до Конституції буде по-новому виписаний статус цих вищих органів влади.

Дайте правову оцінку такій пропозиції.

Чи є вказані державні інституції суб'єктами конституційного права, що можуть укласти подібний договір?

15. Велика палата Європейського суду з прав людини 30 червня 2015 р. ухвалила рішення у справі *Хорошенко проти Росії*, в якій заявник оскаржував обмеження родинних побачень для осіб, що відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі. У рішенні йдеться, зокрема, про те, що в європейській спільноті не повинно існувати відмінностей між утриманням у неволі осіб, що відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі, та інших злочинців. Коли ж урядовий Уповноважений у справах Європейського суду з прав людини звернувся до Кабінету Міністрів України з пропозиціями щодо зміни відповідних положень українського законодавства, йому було відмовлено на тій підставі, що рішення, ухвалене Судом, не проти України.

Чи є джерелом українського права прецедентна практика Європейського суду з прав людини? Якщо так, то в цілому чи тільки в тій частині, що стосується України? Вирішіть цей спір.

16. Керуючись Положенням про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР, затвердженим Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 12 березня 1981 р. № 1654-Х, сільська рада звернулася до обласної ради з клопотанням про надання селу статусу селища. Утім у відповіді юридичного департаменту обласної ради наголошувалося на неможливості розгляду цього питання через те, що у Верховній Раді України зареєстровано законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про правонаступництво України» щодо скасування дії актів СРСР на території України» (реєстр. номер 4650 від 11 трав. 2016 р.).

Чи належать акти органів влади колишнього СРСР та УРСР до джерел конституційного права України? Яким чином мають регулюватися конституційно-правові відносини за відсутності відповідного акта конституційного законодавства?

Список нормативно-правових актів та літератури

Колодій А. М. Теоретичні проблеми розвитку конституційного права України / А. М. Колодій // Право України. – 2014. – № 7. – С. 130–136.

Погорілко В. Джерела права України (загальна теорія джерел конституційного права) / В. Погорілко, В. Федоренко // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2002. – № 1 (28). – С. 46–54.

Погорілко В. Ф. Конституційно-правові відносини в Україні: поняття, види, структура / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко // Бюл. М-ва юстиції України. – 2005. – № 7. – С. 28–47.

Скрипнюк О. В. Конституційно-правові інститути та норми: поняття, класифікація, структура / О. В. Скрипнюк // Бюл. М-ва юстиції України. – 2008. – № 3. – С. 5–13.

Скрипнюк О. Специфіка конституційно-правових відносин в Україні / О. Скрипнюк // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2010. – № 3 (62). – С. 59–68.

Федоренко В. Л. Суб'єкти конституційно-правових відносин: поняття, види, питання конституційної правосуб'єктності / В. Л. Федоренко // Право України. – 2014. – № 5. – С. 83–91.

Федоренко В. Л. Теоретико-методологічні основи системи та структури конституційного права України / В. Л. Федоренко // Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України: зб. наук. пр. / В. Л. Федоренко; за ред. і з передм. О. В. Скрипнюка. – Київ: Ліра-К, 2013. – 190 с.

Цоклан В. І. Система сучасних джерел конституційного права України : монографія / В. І. Цоклан, В. Л. Федоренко; за ред. В. Л. Федоренка. – Київ: Ліра-К, 2009. – 400 с.

Тема 5. Громадянство України

П л а н

1. Громадянство як тривалий правовий зв'язок.
2. Принципи громадянства України.
3. Підстави та порядок набуття громадянства України.
4. Підстави та порядок припинення громадянства України.

17. Міжнародний кримінальний суд у Гаазі звернувся до офіційної влади України з вимогою передати громадянина України Д. цій установі для проведення розслідування у справі масових убивств на території Польщі в роки Другої світової війни. У матеріалах запиту наводяться неспростовні факти того, що громадянин України Д. у часи подій, що згадуються, брав активну участь у каральних операціях та здійснював геноцид. Народний депутат Ф. як представник парламентської опозиції вніс пропозицію про позбавлення Д. громадянства України і видачу Міжнародному суду. Заступник Голови Верховної Ради України як головуючий на пленарному засіданні того ж дня вніс це питання до порядку денного і поставив на голосування. Парламент повністю підтримав пропозицію депутата Ф., прийняв відповідну постанову, яка була скерована для виконання до Міністерства внутрішніх справ і Міністерства закордонних справ.

Дайте правовий аналіз ситуації.

Яким має бути рішення щодо Д.?

18. Громадянка Канади Т., батьки якої до 1939 р. постійно проживали у Львові і вимушено емігрували до США, взяла шлюб з громадянином України, який припинився внаслідок його смерті на другому році подружнього життя, звернулася до Президента України з проханням прискорити процедуру прийняття її до громадянства України, обґрунтовуючи це своїми особливими заслугами перед Україною, зокрема, допомогою при будівництві української бібліотеки в Мексиці.

Підготуйте відповідь на звернення з розгорнутим аналізом законодавства.

19. Громадянин України К., який подав документи на вихід з громадянства України з наміром набуття громадянства Російської Федерації і під час відпочинку в Туреччині був затриманий за підозрою в торгівлі наркотичними засобами, звернувся до консульства України в Туреччині з проханням про допомогу. Відмова у допомозі консульської установи України обґрунтовувалася втратою правових зв'язків громадянина К. з Україною внаслідок підготовки документів щодо набуття ним громадянства Російської Федерації. Однак дипломатичний представник РФ у Туреччині також відмовив у допомозі громадянину К., вказуючи, що подібні дії завдали значної шкоди авторитету та іміджу його держави.

Дайте правову оцінку діям дипломатичних і консульських установ обох держав.

У яких випадках держава може відмовитися від надання допомоги своїм громадянам?

20. Консул України у м. Будапешт звернувся до Голови СБУ з інформацією про те, що громадянин України Т. вже більше десяти років постійно проживає в Угорщині і втратив всілякі зв'язки з Україною. При цьому він влаштувався на роботу в органах місцевої влади, а також на громадських засадах виконує обов'язки головного тренера збірної Угорщини з футболу, отримуючи при цьому заробітну плату. Консул вважає, що за таких обставин компетентні органи влади мають прийняти рішення про втрату Т. громадянства України.

Чи є підстави для припинення громадянства України Т.?

Дайте обґрунтовану відповідь та розгорнутий правовий аналіз ситуації.

21. Громадянка України А., депутат Харківської міської ради, після укладання шлюбу з громадянином Італії Т. автоматично набула громадянства чоловіка, хоча й бажала надалі виконувати функції депутата міської ради відповідно до

вимог Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» і не мала наміру змінювати громадянство України. У зв'язку з наявністю одночасно громадянства двох держав А. висловила занепокоєння та звернулася за консультацією.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася, підготуйте і обґрунтуйте відповідь на звернення А.

Дайте конституційно-правову оцінку практики перебування іноземців на посадах в органах публічної влади України.

22. У результаті проведеного журналістського розслідування з'ясувалося, що прокурор одного з районів міста М. уже тривалий час є громадянином Російської Федерації.

Проаналізуйте конституційно-правовий аспект цієї ситуації і підготуйте обґрунтований висновок.

Яку юридичну відповідальність встановлено за подібний факт?

Який механізм запобігання виникненню випадків біна-тризму існує в Україні?

23. Безробітний громадянин України, колишній військовослужбовець К. через скрутне матеріальне становище прийняв пропозицію сепаратистського угруповання «Ета» щодо участі в поваленні конституційного ладу Іспанії із застосуванням збройних засобів. З огляду на протиправну діяльність К. був оголошений у розшук Інтерполом. Через певний час К. повернувся в Україну і був затриманий співробітниками ГУБОЗ у м. Києві. Начальник ГУБОЗ звернувся до керівника Комісії при Президентові України з питань громадянства про вирішення питання про втрату К. громадянства України.

Яким чином має бути вирішене питання про подальше перебування К. у громадянстві України?

24. Унаслідок відомих подій 2014 р. Автономна Республіка Крим та окремі райони Донецької і Луганської областей були окуповані. При цьому всім, хто постійно проживав на території АРК, було запропоновано у місячний строк ви-

значитися із подальшою долею громадянства, після чого ті, хто не визначився, автоматично набули громадянство Російської Федерації. Разом із тим окупація призвела до внутрішньої міграції більше мільйона осіб, які вимушено переселилися на контрольовану Україною частину території.

Що таке оптація як форма набуття громадянства? Чи мала місце оптація за вищезазначених обставин? Зробіть конституційно-правовий аналіз статусу осіб, що проживають на тимчасово окупованих територіях України, та тих осіб, що вимушено переселилися на території, контрольовані Україною.

Список нормативно-правових актів та літератури

Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. (із змін. та допов.) // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 13. – Ст. 65.

Положення про Комісію при Президентові України з питань громадянства, затверджене Указом Президента України від 27.03.2001 р. (у ред. Указу Президента України від 27.06.2006 р.) // Офіц. вісн. України. – 2006. – № 26. – Ст. 1875.

Порядок провадження за заявами і поданнями з питань громадянства та виконання прийнятих рішень, затверджений Указом Президента України 27.03.2001 р. (у ред. Указу Президента України від 27.06.2006 р.) // Офіц. вісн. України. – 2006. – № 26. – Ст. 1875.

Бедрій Р. Б. Громадянство України: конституційно-правові основи / Р. Б. Бедрій. – Київ: Б. в., 2005. – 16 с.

Дахова І. І. Запобігання виникненню множинного громадянства в Україні та зарубіжних державах / І. І. Дахова // Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина : зб. тез наук. доп. і повідомл. III Міжнар. наук.-практ. конф. (22 трав. 2015 р., м. Полтава) / редкол. А. П. Гетьман [та ін.]. – Харків: Права людини, 2015. – С. 88–102.

Дахова І. І. Принцип єдиного громадянства в законодавстві та практиці України та зарубіжних країн / І. І. Дахова //

Держ. буд-во та місц. самоврядування : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України; НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. – Харків: Право, 2013. – Вип. 26. – С. 95–109.

Дахова І. І. Принцип запобігання виникненню випадків безгромадянства в міжнародних актах і законодавстві України [Електронний ресурс] / І. І. Дахова // Форум права: електрон. наук. фах. вид. – 2015. – № 4. – С. 102–109. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2015_4_79-83.pdf

Колесник В. П. Законодательство Украины о гражданстве и проблемы его реализации / В. П. Колесник // Юридическая наука и проблемы формирования демократического правового государства Украина. – Харьков: УЮА, 1993. – С. 34–41.

Лотюк О. Принципи громадянства України / О. Лотюк // Право України. – 1998. – № 7. – С. 9–11.

Майданник О. Про інститут громадянства України / О. Майданник // Право України. – 1999. – № 2.

Мелашенко В. Принципи громадянства України / В. Мелашенко // Право України. – 1992. – № 7. – С. 12–14.

Рубач Л. Громадянство: набуття та припинення / Л. Рубач, М. Мілорава, В. Коцюба. – Київ: Вид. Фурса С. Я., 2006. – 68 с.

Тодыка Ю. М. Гражданство Украины: конституционно-правовой аспект / Ю. М. Тодыка. – Харьков, 2002. – 254 с.

Чалий П. Ф. Громадянство України (аналіз сучасних проблем) / П. Ф. Чалий // Правова держава: ювіл. щоріч. наук. пр. – Вип. 10. – Київ: Ін Юре, 1999. – С. 119–130.

Т е м а 6. Особливості правового статусу іноземців та осіб без громадянства

П л а н

1. Поняття «іноземець» та «особа без громадянства». Категорії іноземців і особливості їх правового статусу.

2. Принципи правового статусу іноземців та осіб без громадянства.

3. Основні права, свободи та обов'язки іноземців та осіб без громадянства.

4. Особливості юридичної відповідальності іноземців та осіб без громадянства в Україні.

5. Поняття «біженці», «особи, що потребують додаткового або тимчасового захисту» та особливості їх правового статусу.

25. Співробітники Управління СБУ в Закарпатській області в ході проведення оперативно-розшукових заходів у районі україно-угорського кордону затримали групу нелегальних мігрантів із Сирії. За поданням керівництва СБУ в Закарпатській області адміністративним судом міста Ужгород була винесена постанова про примусове видворення за межі України громадян Сирії у кількості 22 осіб. Останні не погодилися з рішенням суду та через свого адвоката подали щодо нього апеляційну скаргу.

Як Ви вважаєте, чи дотримана процедура примусового видворення нелегальних мігрантів за межі України? Чи були підстави для подання апеляційної скарги? Які існують стандарти Європейського суду з прав людини щодо колективного видворення іноземців?

26. Група іноземних студентів, що навчаються в університетах м. Х., вирішила провести під стінами обласного управління МВС України мітинг, про що офіційно повідомила Х-ську міську раду. У відповідь міська рада звернулася до окружного адміністративного суду з адміністративним позовом про заборону проведення цього мітингу на тій підставі, що відповідно до ст. 39 Конституції України іноземці в Україні взагалі не мають права проводити мітинги. Окрім того, на думку представників міської ради, проведення такого заходу біля обласного управління МВС України в робочий час заважатиме ефективному виконанню обласним управлінням своїх функцій та завдань, що може призвести до порушення громадського порядку в місті загалом.

У суді організатори мітингу в обґрунтування свого

права посилалися на ст. 21 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, якою визнано право на мирні збори.

Дайте конституційно-правовий аналіз даної ситуації.

Яке рішення має ухвалити суд? Підготуйте письмовий проект відповідного рішення суду.

27. Співробітниками Державної прикордонної служби України в ході проведення оперативно-розшукових заходів у територіальних водах України в Чорному морі на одному із суден була затримана група нелегальних мігрантів з Лівії. Під час слідчих дій у рамках порушеної за даним фактом кримінальної справи слідчий Управління СБУ м. Одеси встановив, що затримані нелегальні мігранти були переправлені з території Республіки Туреччина, яка має з Україною Угоду про реадмісію осіб, ратифіковану Законом України.

Що таке реадмісія? До якої країни – Республіки Туреччини чи Лівії – будуть видворені затримані співробітниками СБУ нелегальні іммігранти?

28. Громадянин Ефіопії А., що навчається за програмою обміну студентів в українському університеті, на час літніх канікул виїхав до себе на батьківщину. Повертаючись до України з метою продовження навчання, він під час проходження паспортного контролю був повідомлений посадовою особою Державної прикордонної служби України про те, що йому заборонено в'їзд до України строком на п'ять років через несплату адміністративного штрафу, накладеного на нього за порушення Правил дорожнього руху під час попереднього перебування в Україні.

Громадянин А., вважаючи рішення про заборону в'їзду до України незаконним, вирішив його оскаржити.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася. З'ясуйте, чи є правові підстави для оскарження рішення про заборону іноземцю в'їзду в Україну.

Визначте порядок оскарження рішення про заборону іноземцю в'їзду в Україну та орган, до якого слід подати відповідну скаргу.

Підготуйте обґрунтований проект скарги/позову громадянина А.

29. До ТОВ «Центр авторської східної медицини» (далі – ТОВ «Центр») на підставі отриманого дозволу на застосування праці іноземців прийнято на роботу фахівця з китайської народної медицини – громадянина Китаю Ц. Безробітний громадянин України П., який перебував на обліку в районному центрі зайнятості, як фахівець з китайської народної медицини звернувся до Обласного центру зайнятості зі скаргою на рішення про надання ТОВ «Центр» дозволу на застосування праці іноземців, у якій просив Обласний центр зайнятості скасувати своє рішення та зобов'язати ТОВ «Центр» прийняти на роботу його, а не громадянина Китаю. В обґрунтування своєї скарги П. зазначав, що рівень його кваліфікації є достатнім для зайняття вакантної посади в ТОВ «Центр», а тому надання Обласним центром зайнятості дозволу на застосування праці іноземця – громадянина Китаю Ц. – порушує його право на працю.

Розглянувши скаргу, Обласний центр зайнятості прийняв рішення про анулювання свого дозволу на застосування праці іноземця та про зобов'язання ТОВ «Центр» працевлаштувати громадянина П.

ТОВ «Центр» звернулося з адміністративним позовом до суду, у якому просило визнати рішення Обласного центру зайнятості незаконним.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася. Підготуйте проект рішення суду.

Які принципи правового статусу іноземців закріплені в законодавстві України?

Список нормативно-правових актів та літератури

Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – № 16. – Ст. 146.

Про імміграцію: Закон України від 07.06.2001 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 41. – Ст. 197.

Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. (зі змін. та допов.) // Там само. – 2012. – № 19–20. – Ст. 179.

Перебування іноземців на території України // Бюл. М-ва юстиції України. – 2013. – № 12. – С. 44–54.

Бобокал О. М. Актуальні питання конституційно-правового статусу іноземців в Україні / О. М. Бобокал // Держава і право: Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. – Вип. 61. – С. 101–107.

Головко Є. Є. Порівняльна характеристика правового статусу іноземців та осіб без громадянства / Є. Є. Головко // Теорія та практика сучасної юриспруденції : матеріали II Всеукр. наук. конф. (15 верес. – 15 жовт. 2013 р.) / Асоц. випускників Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Харків: Точка, 2013. – С. 22–23 .

Зарубей В. Правове регулювання перебування іноземців та біженців в Україні / В. Зарубей // Право України. – 1999. – № 8. – С. 52–53.

Кушніренко О. Г. Права і свободи людини і громадянина / О. Г. Кушніренко, Т. М. Слінько. – Харків, 2001. – 440 с.

Мінкіна Т. Видворення іноземних громадян як міра відповідальності за порушення порядку перебування в Україні / Т. Мінкіна // Право України. – 2001. – № 9.

Огурцов О. П. Законодавчі основи конституційно-правового статусу осіб без громадянства в Україні / О. П. Огурцов // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2013. – № 4. – С. 122–127.

Соколецька К. М. Правосуб'єктність іноземних громадян в Україні / К. М. Соколецька // Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ України. – Харків, 2002. – Вип. 18. – С. 118–121.

Тодыка Ю. Н. Конституційно-правовий статус іноземців та беженців в Україні / Ю. Н. Тодыка. – Харків, 1999. – 104 с.

Чехович С. Інститут права притулку як конституцій-

Тема 7. Конституційний розвиток в Україні

П л а н

1. Головні етапи розвитку українського конституціоналізму.
2. Розробка і прийняття Конституції України 1996 р.
3. Конституційна реформа 2004 р.
4. Конституційний процес на сучасному етапі. Конституційна реформа 2016 р.

30. На парламентських слуханнях один із доповідачів заявив, що говорити про розвиток українського конституціоналізму в радянський період немає жодних підстав, оскільки в Радянській Україні не було жодної реальної Конституції, існувала лише одна політична партія, яка фактично підмінила собою весь державний апарат, був відсутній реальний поділ влади, а людина, її життя і здоров'я, недоторканність і безпека не визнавалися соціальною цінністю. Саме такий устрій держави і суспільства обґрунтовувався у той час українськими вченими-правознавцями, що й свідчить про відсутність у радянську добу реальних конституційно-правових ідей.

Проаналізуйте висловлену позицію, виходячи із сучасного розуміння конституціоналізму.

Які кардинальні зміни у поглядах на сутність конституції сталися з прийняттям Верховною Радою України Концепції нової Конституції України від 19 червня 1991 р.?

У чому полягає головний зміст сучасного українського конституціоналізму?

31. До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання 50 народних депутатів України, в якому було заявлене клопотання щодо офіційного тлумачення по-

ложення частини третьої Преамбули Конституції України 1996 р. «спираючись на багатовікову історію українського державотворення...» в аспекті впливу на сучасний конституційний процес відомих історії українського конституціоналізму актів: Конституції Пилипа Орлика 1710 р., Конституції УНР 1918 р., Конституційного Договору 1995 р., Декларації про державний суверенітет України 1990 р., Акта проголошення незалежності України 1991 р. Зокрема, суб'єктів конституційного подання цікавили питання щодо чинності цих актів у цілому або окремих їх положень з огляду їх значення в утвердженні української державності та розвитку вітчизняного конституціоналізму.

Як відповідальний працівник секретаріату Конституційного Суду України підготуйте повідомлення щодо питань, поставлених у поданні.

32. Верховна Рада України, схваливши 8 грудня 2004 р. законопроект № 2222-IV про внесення змін до Конституції України від 28 червня 1996 р., дала старт конституційній реформі, яка набула чинності з 1 січня 2006 р. Однак 30 вересня 2010 р. Конституційний Суд України визнав Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. № 2222-IV неконституційним. Утім 21 лютого 2014 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України», «реанімувавши» таким чином конституційну реформу 2004 р.

Дайте загальну характеристику конституційної реформи 2004 р., визначте її позитивні й негативні сторони.

Назвіть аргументи, якими керувався Конституційний Суд України при скасуванні конституційної реформи 2004 р.

Дайте конституційно-правову оцінку Закону України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р.

33. Відомо, що з прийняттям 28 червня 1996 р. Конституції України конституційний процес не завершився, а почав розвиватися на якісно новій основі. Проте дуже скоро

почали з'являтися ініціативи щодо оновлення конституційного тексту. Першою помітною спробою його вдосконалення стало проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою 16 квітня 2000 р., результати якого так і не були втілені. Неодноразові наміри системного оновлення Конституції України здійснилися лише завдяки конституційній реформі 2004 р. Однак, як виявилось, і вона мала свої вади. Конституційна Асамблея, утворена Президентом України 25 січня 2012 р., зробила спробу окреслити системні проблеми конституційного регулювання суспільних відносин. Результатом її діяльності став проект Концепції внесення змін до Конституції України від 21 червня 2013 р. Президент України своїм Указом від 3 березня 2015 р. оголосив про створення Конституційної комісії, завданням якої стала підготовка змін до Основного Закону України.

Навколо яких конституційних проблем перманентно точаться найгостріші дискусії, які проблеми вже вирішені, а які, на Ваш погляд, залишаються актуальними й дотепер?

Список нормативно-правових актів та літератури

Рішення Конституційного Суду України у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України) від 30.09.2010 р. № 20-рп/2010 // Вісн. Конституц. Суду України. – 2010. – № 5.

Барабаш Ю. Г. Конституційна реформа і стабільність конституційного ладу: конфліктологічно-правовий аналіз системного взаємозв'язку // Право України. – 2012. – № 1/2. – С. 77–96.

Бориславська О. М. Конституційна реформа як шлях формування в Україні конституційної системи обмеженого правління (на основі досвіду європейської моделі конституціоналізму) / О. М. Бориславська // Право України. – 2014. – № 7. – С. 47–54.

Веніславський Ф. В. Конституційна реформа в аспекті забезпечення стабільності конституційного ладу України /

Ф. В. Веніславський // Бюл. М-ва юстиції України. – 2010. – № 4 (4–5). – С. 33–41.

Конституционные преобразования в Украине: история, теория и практика : монография / под ред. М. Ф. Орзиха ; М-во образования и науки Украины, Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Киев: Юринком Интер, 2013. – 512 с.

Конституційний процес в Україні та світовий досвід конституціоналізму: монографія / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; наук. ред. Ю. С. Шемшученко. – Київ: Юрид. думка, 2014. – 262 с.

Конституція незалежної України: у 3-х кн. / під заг. ред. С. Головатого. – Київ: Право, 1995. – Кн. 1 : Документи, коментарі, статті. – 398 с.

Скрипнюк О. Конституційний процес і конституційна реформа в Україні: здобутки, проблеми та перспективи розвитку (за матеріалами круглого столу) / О. Скрипнюк // Право України. – 2015. – № 7. – С. 183–191.

Скрипнюк О. В. Конституційна реформа в Україні: етапи поступу та методологія сучасної модернізації Основного Закону / О. В. Скрипнюк // Право України. – 2014. – № 7. – С. 25–34.

Скрипнюк О. Стратегія конституційного оновлення України на сучасному етапі: [круглий стіл «Сучасний конституційний процес в Україні: проблеми теорії і практики»] / О. Скрипнюк // Вісн. Нац. акад. прав. наук України : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків: Право, 2015. – № 2 (81). – С. 157–166.

Речицький В. В. Конституціоналізм. Коротка версія. Читанка з конституціоналізму для зацікавлених / В. В. Речицький. – Харків: Харків. правозахисна група; Права людини, 2014. – 264 с.

Тацій В. Я. Актуальні питання конституційної реформи та державного розвитку на сучасному етапі / В. Я. Тацій // Право України. – 2014. – № 7. – С. 10–18.

Тема 8. Характеристика чинної Конституції України

П л а н

1. Загальна характеристика Конституції України 1996 р.
2. Порядок прийняття Конституції України.
3. Порядок внесення змін до Конституції України.
4. Практика Конституційного Суду України з питань реформування Конституції України.

34. До Верховної Ради України 310 народних депутатів України внесли законопроект про викладення Конституції України в новій редакції. Парламент скерував цей проект до Конституційного Суду України для надання висновку щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Суддя-доповідач по цій справі на пленарному засіданні Конституційного Суду запропонував визнати неконституційним цей проект з таких підстав:

- 1) він передбачає ліквідацію посади Прем'єр-міністра України і підпорядкування уряду безпосередньо главі держави;
- 2) закріплює виборче право по виборах органів місцевого самоврядування за іноземцями, які на законних підставах постійно проживають на території відповідної місцевої ради.

Крім того, Конституційний Суд вказав, що перед внесенням відповідного законопроекту до парламенту не було проведено його всенародного обговорення і всеукраїнського референдуму, на якому народ мав надати згоду на зміну чинної форми правління з парламентсько-президентської на президентську, оскільки це змінює існуючий в Україні конституційний лад, а відповідно до ст. 5 Конституції України це право належить виключно народу і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Чи підтримали б Ви таку пропозицію судді-доповідача (Ви – суддя Конституційного Суду України)?

Чи може бути прийнятий такий законопроект?

Чим відрізняються за процедурою прийняття проек-

ту нової Конституції України від законопроекту про викладення Конституції України в новій редакції?

35. Політичні партії, які за результатами чергових парламентських виборів не взяли участі в розподілі депутатських мандатів, утворили «Союз політичних партій національного порятунку», розробили проект нової Конституції України і почали збирати підписи, необхідні для проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, на який планували винести цей проект.

Президент України звернувся через загальнонаціональні телеканали до українського народу і заявив, що він як гарант Конституції ніколи не проголосить такий референдум, оскільки чинною Конституцією України не передбачено порядку ухвалення нового Основного Закону за результатами всеукраїнського референдуму.

Наскільки, на Вашу думку, обґрунтованою є позиція Президента України?

У чому полягає особливий захист Конституції як одна з її ключових юридичних властивостей?

36. На парламентських слуханнях, присвячених сучасним проблемам українського конституціоналізму, народний депутат Л. заявив, що Конституція України не повною мірою відповідає демократичним стандартам, оскільки:

1) на першому місці стоїть розділ «Загальні засади», норми якого нікого ні до чого не зобов'язують, а мають лише декларативний характер;

2) розділ, у якому встановлено права і свободи людини, стоїть на другому, а не на першому місці, що не відповідає ліберально-демократичним конституційним ідеалам;

3) у тексті зафіксовано не всі права і свободи, які відомі сучасній політико-правовій думці, а це значно знижує її регулюючий потенціал;

4) за народом закріплено право на всеукраїнському референдумі затверджувати зміни лише до трьох, а не до всіх її розділів.

Проаналізуйте таку позицію з точки зору змісту Конституції України.

Наскільки обґрунтованими, на Ваш погляд, є висловлені зауваження?

37. Верховна Рада України прийняла у третьому читанні Закон України «Про внесення змін до Конституції України», яким передбачається ліквідація Конституційного Суду України і передача його повноважень Верховному Суду України. Висновки щодо відповідності цього законопроекту статей 157, 158 Конституції України від Конституційного Суду отримані не були. Названий Закон направлено на підпис Президентові України, який застосував право вето щодо нього. Народні депутати України звернулися до адміністративного суду зі скаргою на дії Президента України, в якій просять визнати їх неконституційними та зобов'язати главу держави підписати Закон й оприлюднити його.

Яким чином має бути вирішений цей спір?

38. У 2007 р. у видавництві одного з вищих органів влади України надруковано офіційний текст Конституції України зі змінами, внесеними Законом № 2222 від 8 грудня 2004 р. У цій Конституції був відсутній Розділ XV «Перехідні положення» і зазначалося, що цей Розділ Конституції України втратив чинність у зв'язку з тим, що він виконав свою роль.

Проаналізуйте, наскільки обґрунтованим було виключення Розділу XV з Конституції України в цьому виданні.

Яку роль у Конституції України відіграють «Перехідні положення»?

39. Група народних депутатів України в кількості 250 осіб подала до Верховної Ради України законопроект «Про внесення змін і доповнень до Конституції України», яким, зокрема, передбачалося: а) Президент України обиратиметься не народом, а парламентом; б) Україна визнається федеративною державою; в) в Україні запроваджується друга державна мова.

Проаналізуйте даний законопроект з точки зору його відповідності Конституції України.

Які існують процедури реформування тексту Основного Закону України?

Список нормативно-правових актів та літератури

Про всеукраїнський референдум: Закон України від 06.11.2012 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua

Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2000 від 27.03.2000 р. (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою) // Офіц. вісн. України. – 2000. – № 30. – Ст. 1285.

Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2005 від 05.10.2005 р. (справа про здійснення влади народом) // Там само. – 2005. – № 41. – Ст. 2605.

Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2008 від 16.04.2008 р. (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) // Там само. – 2008. – № 32. – Ст. 1056.

Рішення Конституційного Суду України № 23-рп/2008 від 15.10.2008 р. (справа про проголошення Президентом України всеукраїнського референдуму за народною ініціативою) // Там само. – 2008. – № 80. – Ст. 2701.

Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/2016 від 15.03.2016 // Там само. – 2016. – № 28. – Ст. 1137.

Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права / Ю. Г. Барабаш. – Харків: Право, 2008. – 219 с.

Барабаш Ю. Установча влада українського народу як конституційний феномен / Ю. Барабаш // Право України. – 2009. – № 11. – С. 73–80.

Берченко Г. В. Концепція установчої влади та її розвиток в Україні / Г. В. Берченко // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Серія: Право. – 2014. – № 1137. – Вип. 18. – С. 66–69.

Колісник В. Конституційна реформа в контексті посилення політичної відповідальності / В. Колісник // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2005. – № 1. – С. 38–44.

Колісник В. П. Правовий механізм трансформації української Конституції / В. П. Колісник // Там само. – 2009. – № 3. – С. 58–66.

Рудик П. А. Превентивний контроль Конституційного Суду України щодо внесення змін до Основного Закону держави / П. А. Рудик // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2014. – № 1. – С. 82–87.

Стрижак А. А. Установча влада: основні критерії легітимності внесення змін до Конституції України: наук. вид. / А. А. Стрижак. – Київ : Логос, 2013. – 132 с.

Т е м а 9. Загальна характеристика конституційного ладу України та система його засад

П л а н

1. Поняття «конституційний лад України».
2. Система засад конституційного ладу України.
3. Цінності конституційного ладу.
4. Український народ у механізмі захисту конституційного ладу.

40. Ініціативною групою було зібрано підписи громадян України, які мають право голосу, щодо проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою. Питання, які пропонувалися для винесення на референдум, стосувалися:

1) внесення змін до Розділу XIII Конституції України з необхідністю уніфікувати процедуру внесення змін до Основного Закону шляхом встановлення єдиного механізму зміни будь-якого з розділів Конституції та їх затвердження всенародним референдумом;

2) викладення у такій редакції частини першої статті 5 Конституції України: «Україна є парламентською республікою», а частини другої статті 2 так: «Україна є децентралізованою державою»;

3) наділення правом законодавчої ініціативи у Верховній Раді України Українського народу.

Дайте визначення конституційного ладу та його засад.

Чи не порушують народні ініціативи положень Кон-

ституції України? Прокоментуйте кожну з пропозицій та, спираючись на чинне законодавство, обґрунтуйте свою позицію.

41. Міська рада прийняла рішення «Про забезпечення стабільності суспільно-політичної ситуації та засад конституційного ладу України», яким: створила штаб національного спротиву проти діяльності центральних органів влади; рекомендувала установам, організаціям, які розміщені на території міста, створити страйкові комітети; затвердила положення, за яким вважати не чинними на території міста укази Президента України, які обмежують права і свободи громадян. Міський прокурор виніс постанову про проведення перевірки у порядку нагляду за додержанням і застосуванням законів, за результатами здійснення якої прокурор оскаржив прийняте рішення до суду.

Чи відповідає таке рішення засадам конституційного ладу України? Обґрунтуйте свою позицію.

42. Представники політичної партії «Новий рух», які не увійшли до складу парламенту за результатами виборів, оголосили про ініціювання всеукраїнського референдуму щодо внесення змін до Конституції України, якими передбачається змінити процедуру обрання глави української держави за американським зразком, тобто виборщиками. При цьому кількість виборщиків має залежати від кількості виборців. Один виборщик обиратиметься від 50 тис. виборців. Результати виборів глави держави мають визначатися по регіонах (Автономна Республіка Крим, області, міста Київ та Севастополь), а обраним вважатиметься громадянин, який отримав більшість голосів виборщиків у чотирнадцяти чи більше регіонах.

Чи не призведе введення такого порядку обрання Президента України до зміни конституційного ладу України та до обмеження права народу здійснювати свою владу безпосередньо? Обґрунтуйте свою думку.

43. На парламентських слуханнях, присвячених удосконаленню системи організації державної влади, народний депутат З. наголосив, що оскільки у ст. 6 Конституції України

закріплено, що державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову (а це положення відносять до основ конституційного ладу), то існування в Україні інших органів державної влади Основний Закон не передбачає. Саме тому з метою забезпечення стабільності конституційного ладу України необхідно терміново ліквідувати всі державні органи, які не належать до жодної з передбачених ст. 6 гілок державної влади, передавши їх владні повноваження легітимним органам.

Проаналізуйте таку пропозицію народного депутата.

44. Міська рада ухвалила рішення «Про російську мову в м. В.», яким встановила: «Визнати російську мову в м. В. регіональною мовою». Пунктом 2 цього рішення передбачено, що міська рада, її виконавчі органи у своїй роботі та в офіційних документах, повідомленнях, оголошеннях разом з українською використовують російську мову.

Чи належить статус державної мови до засад конституційного ладу? Як співвідносяться поняття «державна мова», «офіційна мова» і «регіональна мова»?

Список нормативно-правових актів та літератури

Рішення Конституційного Суду України № 15-рп/2004 від 02.11.2004 р. (справа про призначення судом більш м'якого покарання) // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 45. – Ст. 2975.

Про засади державної мовної політики // [Електронний ресурс]: Закон України від 03.07.2012 р. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua

Барабаш Ю. Г. Щодо права визначення конституційного ладу народом України / Ю. Барабаш // Вісн. конституц. асамблеї. – 2013. – № 1. – С. 212–219.

Бориславська О. М. Загальноєвропейські конституційні цінності як основа європейської моделі конституціоналізму / О. М. Бориславська // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2015. – № 2. – С. 54–58.

Веніславський Ф. Конституційний лад та суспільний ідеал: до питання про базові цінності конституційного ладу України / Ф. Веніславський // Право України. – 2010. – № 2. – С. 120–128.

Головатий С. Тріада європейських цінностей – верховенство права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу: [Ч. 2: демократія (ст. 1 Конституції України)] / С. Головатий // Право України. – 2013. – № 8. – С. 13–39.

Колісник В. Правове регулювання мовних відносин в Україні та проблеми його подальшого удосконалення / В. Колісник // Вісн. Акад. прав. наук України. – 1998. – № 4. – С. 81–91.

Колісник В. П. Сутність конституціоналізму, конституційна доктрина та головні доктринальні підходи до визначення конституційного ладу / В. П. Колісник // Право України. – 2013. – № 12. – С. 71–92.

Кушніренко О. Г. Базові цінності конституційного ладу та їх взаємозв'язок з правовими принципами / О. Г. Кушніренко // Формування європейського правового простору: історія і сучасність: [матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 20 трав. 2011 р.] / Нац. акад. прав. наук України; НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Харків: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування; Нац. акад. прав. наук України; НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2011. – С. 15–17.

Кушніренко О. Г. Гарантії дотримання (захисту) засад конституційного ладу / О. Г. Кушніренко // Ідеологія державотворення в Україні: історія і сучасність: [матеріали наук.-практ. конференції, 22–23 листоп. 1996 р.]. – Київ: Генеза, 1997. – С. 119–121.

Лукаш С. Політичний плюралізм як принцип конституційного ладу / С. Лукаш // Віче. – 1997. – № 7. – С. 13–23.

Наливайко Л. Р. Співвідношення категорій «конституційний лад» та «державний лад» в умовах конституційної модернізації / Л. Р. Наливайко // Право України. – 2014. – № 9. – С. 32–44.

Павшук К. О. Цінності демократичної держави в засадах конституційного ладу / К. О. Павшук // Конституція як основа розвитку правової системи : VIII Тодиківські читання: [зб. тез наук. доп. і повідомл. Міжнар. наук. конф. молодих учених, аспірантів і студентів, 2–3 жовт. 2015 р.] / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків: Права людини, 2015. – С. 52–53.

Тодика Ю. М. Конституційний процес та проблеми становлення основ конституційного ладу України / Ю. М. Тодика, О. Г. Кушніренко // Вісн. Акад. прав. наук України; голов. ред. В. Я. Тацій. – 1995. – № 4. – Харків: Акад. прав. наук України. – С. 3–9.

Тодика Ю. Н. Основы конституционного строя Украины / Ю. Н. Тодика. – Харьков: Факт, 1999. – 320 с.

Т е м а 10. Україна як суверенна та незалежна держава

П л а н

1. Україна як суверенна та незалежна держава.
2. Співвідношення державного та народного суверенітетів.
3. Захист державного суверенітету в Конституції України.
4. Конституційні засади міжнародної діяльності та міжнародні договори.
5. Акти міжнародного права в правовій системі України.

45. На думку видатного французького мислителя Ж.-Ж. Руссо, «немає і не може бути ніякого основного закону, обов'язкового для народу в цілому; для останнього не обов'язковим є навіть суспільний договір». Стаття 5 Конституції України чітко не визначає жодних меж реалізації влади народу.

Чим може бути обмежений народний суверенітет з позицій Конституції України і сучасного європейського праворозуміння?

46. Під час інтерв'ю народний депутат вказав, що в Конституції України закріплені деякі поняття, які є майже синонімами, і тому при реформуванні Основного Закону постає питання про їх вилучення. Як приклад він навів ст. 1, у якій Україна характеризується як суверенна та незалежна держава. На його думку, поняття «суверенітет» є синонімом поняття «незалежність».

Висловіть власну позицію з цього приводу. Дайте визначення поняттям «суверенітет» та «незалежність», які ознаки їм притаманні? Проаналізуйте Декларацію про державний суверенітет та Акт проголошення незалежності України: правову природу вказаних нормативних актів, історичні передумови їх прийняття та вплив на Конституцію України.

47. На засіданні Конституційної комісії доповідач зазначав, що, враховуючи намір України щодо вступу до Європейського Союзу, слід звертати увагу на досвід країн – учасниць цього наднаціонального об'єднання. З огляду на це потрібно внести зміни до Конституції України, якими буде передбачено «можливість передавати свої суверенні права міждержавним установам», як це закріплено у ст. 24 Основного закону Федеративної Республіки Німеччини.

Проаналізуйте вказану ситуацію. У чому полягають суверенні права держави? Якими суверенними правами володіє Україна? Чи обмежує передача суверенних прав суверенітет держави? Які межі передачі суверенних прав? Проаналізуйте конституційну практику країн Європейського Союзу з цього приводу.

48. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості» від 23 грудня 2014 р. № 35–VIII, у якому викладена норма щодо «поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства у цій організації». З цього приводу народний депу-

тат України А. висловив свою думку, що вказаний акт суперечить у цій частині Декларації про державний суверенітет України, в якій проголошено намір стати постійно нейтральною державою. Разом із тим зазначив, що членство у військово-політичних блоках тягне за собою розміщення іноземних військових баз на території країни-учасниці.

Проаналізуйте наведену як приклад ситуацію. Які існують військові гарантії державного суверенітету? Що передбачає дозвільний та заборонний підхід щодо розташування іноземних баз на території держави?

49. У міжнародній юридичній спільноті широкого розголосу набула справа *«Маркін проти Росії»*. Військовослужбовець Маркін звернувся до суду з вимогою зобов'язати свого командира надати йому відпустку у зв'язку з народженням дитини. Суд відмовив у позові на тій підставі, що за сімейним законодавством подібна відпустка може бути надана лише жінці. Згодом Маркін звернувся до Конституційного Суду, який підтвердив конституційність зазначених норм сімейного законодавства на тій, зокрема, підставі, що вони відповідають «традиційним національним уявленням про родину». Тоді Маркін подав скаргу до Європейського суду з прав людини, який не лише визнав зазначені норми такими, що дискримінують чоловіків та є несумісними з Євроконвенцією 1950 р., а й безпосередньо розкритикував у своїй постанові рішення Конституційного Суду РФ.

Якою є юридична сила прецедентної практики Європейського суду з прав людини в національній правовій системі у разі, якщо вона суперечить практиці національного Конституційного Суду з тієї ж правової проблеми? Як співвідносяться між собою міжнародний договір та національне законодавство? Чи в змозі Україна знехтувати прийнятим щодо неї актом Євросуду, якщо побачить у ньому загрозу для свого державного суверенітету та виклик національним традиціям?

50. З 2004 р. (рішення у справі *Броніовські проти Польщі*) Європейський суд з прав людини ухвалює так звані «пілотні постанови», що приймаються в тому разі, якщо у скарзі заявника містяться факти, що свідчать про наявність у державі структурних або системних проблем або інших порушень, які вже призвели чи можуть призвести в майбутньому до появи цілої низки подібних скарг. Тим самим «пілотні постанови», на відміну від інших актів Євросуду, містять приписи державі застосувати заходи загального характеру (найчастіше змінити національне законодавство або практику його застосування) для ліквідації структурної (системної) проблеми.

Чи є втручання в компетенцію національного законодавця з боку ЄСПЛ порушенням принципу державного суверенітету? Проілюструйте Вашу думку на прикладі пілотної постанови «Волков проти України».

Список нормативно-правових актів та літератури

Акт проголошення незалежності України: постанова Верховної Ради Української РСР від 24.08.1991 р. № 1427-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 38. – Ст. 502.

Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. № 5-XII // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1990. – № 31. – Ст. 429.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р., ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. // Уряд. кур'єр від 17.11.2010. – № 215.

Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 35. – Ст. 2317.

Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 30. – Ст.260.

Барабаш Ю. Г. Конституційно-правові механізми захисту державного суверенітету України / Ю. Г. Барабаш // Вісн. Нац. акад. наук України. – 2011. – № 6. – С. 9–10.

Веніславський Ф. В. Декларація про державний суверенітет як політико-правова передумова становлення конституційного ладу України / Ф. В. Веніславський // Декларація про державний суверенітет України – передумова її незалежності та демократичного розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 16 черв. 2010 р. – Харків: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. – С. 9–11.

Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції: монографія / за заг. ред.: Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. – Київ: Ред. журн. «Право України»; Харків: Право, 2013. – 336 с.

Державний суверенітет: теоретико-правові проблеми / за ред.: Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка; НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування; Нац. акад. прав. наук України. – Харків: Право, 2010. – 272 с.

Ковтун В. І. Гарантії державного суверенітету України: конституційні аспекти: монографія / В. І. Ковтун; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків: Фактор, 2014. – 216 с.

Колісник В. П. Декларація про державний суверенітет України та її вплив на процес формування української держави / В. П. Колісник // Декларація про державний суверенітет України – передумова її незалежності та демократичного розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 16 черв. 2010 р. – Харків: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. – С. 3–4.

Колісник В. П. Конституційні засади міжнародного співробітництва в умовах глобалізації / В. П. Колісник // Проблеми глобалізації та геополітичний вектор розвитку України: зб. тез (за матеріалами ХІХ Харків. політолог. читань). – Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2007. – С. 93–95.

Летнянчин Л. І. Декларація про державний суверенітет України у сучасній інтерпретації / Л. І. Летнянчин // Декларація про державний суверенітет України – передумова її незалежності та демократичного розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 16 черв. 2010 р. – Харків: НДІ

держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. – С. 39–41.

Тодика О. Ю. Народовладдя на трансформаційному етапі розвитку держави і суспільства / О. Ю. Тодика; за ред. О. В. Петришина. – Харків: Право, 2007. – 480 с.

Шпакович О. Співвідношення наднаціональності міжнародних організацій та суверенітету їхніх держав-членів / О. Шпакович // Віче: журн. Верхов. Ради України. – 2014. – № 20. – С. 28–32.

Щербанюк О. В. Народний суверенітет у теорії політико-правових вчень: історична школа: монографія / О. В. Щербанюк. – Київ: Логос, 2013. – 182 с.

Т е м а 11. Україна як правова та соціальна держава

П л а н

1. Україна як правова держава: принцип обмеження влади конституцією та законами, принцип поділу влади.
2. Судова влада в правовій державі.
3. Принцип верховенства права як складова конституційного ладу України.
4. Пряма дія норм Конституції України.
5. Україна як соціальна держава.
6. Конституційні засади ринкової економіки.
7. Право власності за Конституцією України.
8. Соціальні зобов'язання держави згідно з Конституцією України.

51. Видатний німецький державознавець Е. Р. Хубер вказував, що «сенсом правової державності є захист суспільства від держави. Сенсом державності соціальної, навпаки, є захист суспільства державою. Правова держава бореться проти державного втручання, держава соціальна символізує державне втручання. При цьому правовою держава є за умови, що вона є соціальною».

Назвіть ознаки правової та соціальної держави. Як

співвідносяться закріплені на конституційному рівні принципи правової та соціальної держави?

52. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини оскаржив до Конституційного Суду положення Закону України «Про міліцію», згідно з яким міліції було надано право затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях осіб, яких запідозрено у бродяжництві, на строк до 30 діб за вмотивованим рішенням суду. На думку Уповноваженого, ця норма носить відкрито дискримінаційний характер і обмежує право громадян на свободу пересування та вільний вибір місця проживання. У ході судового засідання представники МВС наполягали на необхідності збереження оспорюваного положення, мотивуючи це інтересами боротьби зі злочинністю і профілактики злочинів, зокрема тих із них, що вчиняються безпритульними.

Яке рішення повинен ухвалити Конституційний Суд України? Чи відповідає, на Вашу думку, оспорюване положення Закону України «Про міліцію» цінностям і принципам правової держави? Чому в правовій державі повинно бути надано пріоритет – інтересу публічному чи приватному?

53. До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання, підписане 43 народними депутатами, щодо офіційного тлумачення ст. 8 Конституції України. У поданні зазначалося, що «хоча в частині першій статті 8 Конституції України проголошено принцип верховенства права, однак у частині 2 закріплено принцип юридичного верховенства Конституції України. А оскільки, як зазначено в Преамбулі, Конституція України – це Основний Закон, то фактично в Україні діє принцип верховенства закону, а не верховенства права». На підставі такого аналізу ст. 8 Основного Закону народні депутати вимагали від Конституційного Суду офіційно визнати, що наведене конституційне положення слід розуміти як верховенство закону.

Складіть і обґрунтуйте проект відповідного рішення Конституційного Суду України.

54. До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання, підписане 76 народними депутатами, щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про відновлення довіри до судової влади». У поданні зазначалося, що «створення не передбаченої Конституцією Тимчасової спеціальної комісії з перевірки суддів судів загальної юрисдикції з широкими повноваженнями, яка нікому не підпорядковується, формується, в тому числі, виконавчою владою, яка буде здійснювати перевірку діяльності суддів, суперечить статті 126 Конституції України». Народні депутати вказували на гарантування незалежності суддів насамперед особливим порядком їх обрання або призначення на посаду та звільнення з посади.

Поясніть принцип незалежності суддівського корпусу як індикатор правової держави. Дайте оцінку вказаному Закону України.

<http://ccu.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=AC4B6A48A99A2296BFC566164064BA39?id=252112>

55. Суддя районного суду, що розглядав кримінальну справу, допустив як захисника особу, яка не мала адвокатського свідоцтва, безпосередньо застосувавши при цьому ст. 59 Конституції України («кожен є вільним у виборі захисника»). На докори сторони обвинувачення стосовно того, що тим самим він порушив ст. 45 Кримінального процесуального кодексу України, суддя відповів, що, по-перше, зазначена стаття КПК суперечить Конституції України та міжнародним зобов'язанням України (зокрема, рішенням Європейського суду з прав людини у справі *Загородній проти України*), а отже, є неконституційною; по-друге, керуючись принципом верховенства права, слід розрізняти право і закон, який може бути неправовим.

Вирішіть цей спір. Як Ви розумієте конституційні принципи верховенства права та прямої дії конституційних норм?

56. Верховною Радою України прийнято закон, яким скасовуються соціальні пільги та виплати деяким категоріям населення: шахтарям, дітям війни, працівникам органів внутрішніх справ та ін. 50 народних депутатів України звернулися до Конституційного Суду України з клопотанням визнати положення закону, що тягнуть погіршення соціального захисту зазначених категорій громадян, неконституційними. Оскільки, на їх думку, скасування соціальних пільг суперечить положенню ст. 1 Конституції, яким Україна проголошується соціальною державою, та положенню ч. 3 ст. 22 Конституції, відповідно до якого при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав та свобод.

Дайте визначення соціальної держави та назвіть основні її ознаки. Чи не призведе прийняття такого закону до звуження обсягу конституційних соціальних прав громадянина? Яким чином має вирішити справу Конституційний Суд України? Складіть проект рішення Суду.

57. Постановою Верховної Ради України від 24 лютого 2014 р. № 775-VII «Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді» деякі судді Конституційного Суду України були звільнені з посад за порушення присяги судді. У вину суддям ставилося, зокрема, прийняття Рішення від 25 січня 2012 р. № 3-рп/2012, яким, на думку Верховної Ради України, «Конституційний Суд України дозволив Кабінету Міністрів України «вручну» регулювати рівень соціальних виплат, при тому, що раніше Конституційний Суд України приймав з цього питання прямо протилежні рішення. Тим самим судді Конституційного Суду України фактично порушили право громадян на соціальний захист та достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, які передбачені ст. 46 та 48 Конституції України».

Голова Конституційного Суду України обурився такою інтерпретацією єдиного органу законодавчої влади в Україні, наголосивши, що в частині визначення України як «соціальної держави» та її «соціальних зобов'язань» зазначене вище рішення відповідає сучасним тенденціям, «духу»

Міжнародного пакту про соціальні, економічні та культурні права (1966), а також правовій позиції Конституційного Суду України, сформульованій раніше у Рішенні від 26 грудня 2011 р. у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України, 53 народних депутатів України і 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік».

Проаналізуйте правові позиції Конституційного Суду України, зважаючи на значення категорій «соціальна держава», «соціальні зобов'язання держави» та природу прав людини, які найбільше характеризують державу як соціальну.

Дайте конституційно-правову оцінку звинувачень на адресу Конституційного Суду України за даним епізодом.

58. Народний депутат С. подав до Верховної Ради України законопроект, відповідно до якого запропонував закріпити в Земельному Кодексі норму, згідно з якою громадяни України кожні два роки зобов'язані переоформлювати право постійного користування земельною ділянкою на право власності або оренди. У разі недотримання цієї норми примусово відчужувати вказані об'єкти приватної власності у комунальну власність.

Відповідно до позиції комітету Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних ресурсів чинна редакція суттєво звузила б обсяг земельних прав громадян, право на використання земельної ділянки для ведення громадянином фермерського господарства, яке є одним із різновидів конституційних прав цього суб'єкта.

Чи згодні Ви з пропозицією народного депутата? Які існують засоби забезпечення права власності на конституційному рівні? У чому полягає невід'ємне монопольне право Українського народу на володіння землею та іншими природними ресурсами України? Як Ви розумієте вислів: «Власність – це головний економічний фактор свободи людини»?

Список нормативно-правових актів та літератури

Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9851>

Рішення Конституційного Суду України від 29.06.2010 р. № 17-рп/2010 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=117661>

Рішення Конституційного Суду України від 26.12.2011 р. № 20-рп/2011 у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України, 53 народних депутатів України і 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=166235>

Рішення Конституційного Суду України від 25.01.2012 р. № 3-рп/2012 у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=168063>

Барабаш Ю. Дихотомія правової, демократичної та соціальної державності – тонка грань українського конституціоналізму / Ю. Барабаш // Право України. – 2010. – № 7. – С. 24–32.

Барабаш Ю. Г. Соціальні права громадян та можливості їх захисту Конституційним Судом України (частина перша) / Ю. Г. Барабаш // Публічне право. – 2011. – № 4. – С. 15–22.

Барабаш Ю. Г. Соціальні права громадян та можливості їх захисту Конституційним Судом України: (частина друга) / Ю. Г. Барабаш // Там само. – 2012. – № 1. – С. 15–23.

Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади / В. Д. Бринцев. – Харків: Право, 2010. – 462 с.

Варналій З. С. Конституціоналізм та економіка / З. С. Варналій // Бюл. М-ва юстиції України. – 2009. – № 11. – С. 52–54.

Веніславський Ф. Забезпечення стабільності конституційного ладу в процесі побудови в Україні соціальної держави / Ф. Веніславський // Проблеми законності. – 2009. – Вип. 101. – С. 27–37.

Летнянчин Л. І. Пряма дія Конституції України в теорії і практиці вітчизняного конституційного будівництва / Л. І. Летнянчин // Зб. наук. статей та тез наук. повідомл. за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. 23 листоп. 2012 р. – У 2 ч. – Ч. 1. – Харків: Точка, 2012. – С. 93–99.

Панкратова В. О. Принцип правової визначеності в системі загальних принципів права / В. О. Панкратова // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. – Вип. 64. – С. 87–93.

Петришин О. В. Демократичні засади правової соціальної держави / О. Петришин // Право України. – 2013. – № 8. – С. 63–71.

Погребняк С. Принцип верховенства права: деякі теоретичні проблеми / С. Погребняк // Вісн. Акад. прав. наук. – 2006. – № 1 (44). – С. 26–36.

Шевчук С. Доктрина верховенства права та конституціоналізму: історична генеза і співвідношення / С. Шевчук // Право України. – 2010. – № 3. – С. 52–61.

Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції / С. Шевчук. – Харків: Консум, 2002. – 394 с.

Тема 12. Характеристика України як демократичної держави

П л а н

1. Україна як демократична республіка.
2. Принцип народовладдя та форми реалізації народовладдя.
3. Співвідношення між формами безпосередньої та представницької демократії у реалізації публічної влади в Україні.
4. Принцип багатоманітності.
5. Конституційний лад та громадянське суспільство.
6. Поняття та види референдумів.
7. Предмет референдуму.
8. Порядок ініціювання референдуму народом.
9. Порядок призначення (проголошення) референдуму.
10. Порядок проведення референдуму.
11. Юридична сила рішень, прийнятих на референдумі.

59. Народний депутат П. подав до Верховної Ради України законопроект, у якому запропонував закріпити в Законі «Про політичні партії в Україні» норму, згідно з якою політичні партії у своїй діяльності мають керуватися демократичними принципами. Свою пропозицію він обґрунтував численними порушеннями демократичних стандартів політичними партіями в Україні, зокрема поширеною практикою закритих з'їздів, а також одноособового ухвалення рішень лідерами партій. Крім того, депутат послався на ст. 1 Конституції Украї-

ни, відповідно до якої Україна є демократичною державою.

Натомість у висновку Науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України наголошувалось на тому, що закріплення такої норми порушувало б принцип невтручання держави в діяльність політичних партій. Адже відповідно до ст. 4 Закону України «Про політичні партії в Україні» втручання державних органів та посадових осіб у створення і внутрішню діяльність політичних партій та їх структурних утворень забороняється.

Чи має поширюватися норма ст. 1 Конституції України на діяльність політичних партій? Чи згодні Ви з позицією народного депутата? Як Ви оцінюєте аргументи Науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України?

60. У свій час Ж.-Ж. Руссо зазначав, що «у природному стані кожен індивід реалізовував суверенні права щодо самого себе, тому він має поступитися цими правами на користь суспільства за умови участі у формуванні загальної волі або держави, яка повинна бути організована таким чином, щоб забезпечувати інтереси більшості громадян». Відповідно до цієї настанови єдиним законним правлінням у такому разі буде пряма демократія, у якій законодавча влада належить цілісному корпусу громадян, від якого походять накази посадовим особам, котрі виконують закони.

При цьому мислитель не допускав, що суспільство може делегувати свої повноваження виборній асамблеї, тому, розглядаючи англійську конституцію, він вказував, що англійці, які вважають себе вільними, насправді такими є не більше, ніж один раз на сім років, коли обирають своїх представників.

Дайте коментар наведеним висловленням Ж.-Ж. Руссо. Яким чином співвідносяться представницька та безпосередня форми народовладдя?

61. У ст. 5 Конституції України 1996 р. встановлено: носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Отже, в Основному Законі встановлюється відправне положення щодо безпосередньої і представницької форм народовладдя. У радянський період, навпаки, перевага віддавалась представницькій демократії, виходячи з постулату тотожності інтересів громадянина і держави. Водночас і сьогодні, наприклад, у ст. 3 Конституції Французької Республіки 1958 р. зазначено: «національний суверенітет належить народу, який здійснює його через своїх представників та через референдум».

Яку із зазначених форм народовладдя необхідно вважати пріоритетною у сучасному світі? Відповідь аргументуйте.

62. На науковій конференції розглядалось питання про значення принципу плюралізму (багатоманітності). Відомий вчений, обговорюючи ідеологічний плюралізм, звернув увагу на ч. 2 ст. 15 Конституції України, за якою «жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова». На думку доповідача, ця норма є невдалою, оскільки «як, наприклад, у такому випадку ставитися до ідеології самої Конституції?». За словами вченого, якщо тлумачити її буквально, то вона (норма) утворює ситуацію смислового кола, в якому проголошена теза ніби спростовує саму себе. Адже необов'язковою в такому разі є й ідеологія даної статті. Можливо, кращим варіантом було б проголосити в українській Конституції ідеологію відкритого, вільного і демократичного суспільства?

Що означає принцип плюралізму та з яких елементів він складається? Який сенс закладався у ч. 2 ст. 15 Конституції України, відповідно до якої жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова? Чи погоджуєтесь Ви з пропозицією вченого про необхідність зміни зазначеної статті?

63. Активістки однієї з громадських організацій у День Перемоги підсмажили яечню на Вічному вогні у київському Парку Слави, продемонструвавши тим самим, на думку працівників правоохоронних органів, своє зневажливе ставлення до радянського минулого України. Як наслідок, вони були затримані й притягнуті до кримінальної відповідальності. Оскарживши свій арешт до Європейського суду з прав людини, заявниці зазначили, що, по-перше, їх дії повністю відповідали Закону України «Про засудження комуністичного та нацистського тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»; по-друге, такі дії являли собою не наругу над могилою, як стверджував у Суді представник України, а були своєрідним заходом (performance), за допомогою якого вони намагалися привернути увагу до зухвалості держави, що витрачає значні кошти на підтримання Вічного вогню замість того, щоб спрямувати їх на забезпечення гідного життєвого рівня ветеранів війни.

Вирішіть цей спір. Як Ви розумієте конституційний принцип політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності? Чи існують винятки з нього? У чому полягають стандарти Європейського суду з прав людини стосовно свободи вираження поглядів?

64. Верховна Рада України 19 червня 1991 р. ухвалила Концепцію нової Конституції України, у якій було визнано за доцільне таке: включити до нової Конституції України окремий розділ «Громадянське суспільство і держава»; закріпити на конституційному рівні поняття «громадянське суспільство», визначити його пріоритет у взаємодії з державою. Відповідний розділ і норми, присвячені громадянському суспільству, були у всіх конституційних проектах, проте з останнього з них (1996) цей розділ був виключений, тож у чинній Конституції такий спеціальний розділ відсутній, а термін «громадянське суспільство» навіть не вживається. У науці періодично лунають пропозиції включити в оновлену Конституцію спе-

ціальний розділ або іншим чином врегулювати засади взаємодії держави і громадянського суспільства.

Які підходи до розуміння громадянського суспільства Вам відомі? Які причини невключення спеціального розділу, присвяченого громадянському суспільству, до Конституції 1996 р.? Чи означає це, що Основний Закон не регулює засади взаємовідносин держави і громадянського суспільства? Якщо ні, то які норми чинної Конституції присвячені громадянському суспільству і які засади його взаємодії із державою? Чи існують у світі конституції, що мають відповідні розділи, присвячені громадянському суспільству?

65. Ініціативна група звернулась до Центральної виборчої комісії з вимогою зареєструвати її для збору підписів на підтримку проведення всеукраїнського референдуму, на який запропоновано винести такі запитання:

1) чи підтримуєте Ви ухвалення Закону «Про місцеві референдуми»?

2) чи підтримуєте Ви вступ України до НАТО?

3) чи підтримуєте Ви вступ України до Єдиного економічного простору з Росією, Білоруссю та Казахстаном?

Які мають бути дії ЦВК? Чи може вона відмовити у реєстрації ініціативної групи та з яких підстав? Проаналізуйте практику ініціювання всеукраїнських референдарних процесів, що склалася на сьогоднішній день. Які шляхи вдосконалення процедури ініціювання всеукраїнського референдуму Ви можете запропонувати?

66. Активісти громадської організації «За перспективну Україну» ініціювали збір підписів громадян на проведення всеукраїнського референдуму з питання: «Чи висловлюєтеся Ви за недовіру Верховній Раді України *** скликання і внесення у зв'язку з цим доповнення до частини другої статті 90 Конституції України такого змісту: “а також у разі висловлення недовіри Верховній Раді України на всеукраїнському референдумі, що дає підстави Президентові України для розпуску Верховної Ради України?”».

Чи може бути питання, ініційоване членами громадської організації, предметом всеукраїнського референдуму? Яку юридичну силу мають рішення, прийняті на референдумі?

67. Політична партія «Європейська партія України» звернулася із позовом до ЦВК, Комуністичної партії України щодо заборони ЦВК направляти представника (представників) на збори громадян України щодо проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою стосовно вступу (приєднання) України до союзу в рамках Євразійського економічного співтовариства. На думку позивача, референдум за народною ініціативою з такого питання не може бути проведений, оскільки це буде суперечити нормам низки законодавчих актів, що визначають мету вступу України до Європейського Союзу та укладення Угоди про асоціацію. Відтак, на думку позивача, проведення такого референдуму суперечить чинному законодавству, а дії відповідних осіб щодо ініціювання такого референдуму можуть створити перешкоди щодо реалізації державної політики.

Який порядок ініціювання всеукраїнського референдуму за народною ініціативою? Яке рішення має ухвалити суд?

Чи може ЦВК відмовити у реєстрації ініціативної групи з проведення всеукраїнського референдуму, якщо, на її думку, питання будуть суперечити Конституції або чинному законодавству?

Чи може Президент України відмовитися проголошувати всеукраїнський референдум, якщо, на його думку, питання, винесені на референдум, суперечать Конституції або проведення референдуму з цих питань є недоцільним?

68. Президент України 15 січня 2000 р. видав Указ «Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою», яким передбачалося проведення референдуму 16 квітня 2000 р., на який, зокрема, пропонувалося винести питання:

1. Чи згодні Ви з необхідністю обмеження депутат-

ської недоторканності народних депутатів України і вилученням у зв'язку з цим ч. 3 ст. 80 Конституції України: «Народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані»?

2. Чи згодні Ви зі зменшенням загальної кількості народних депутатів України з 450 до 300 і пов'язаною з цим заміною у ч. 1 ст. 76 Конституції України слів «чотириста п'ятдесят» на слово «триста», а також внесенням відповідних змін до виборчого законодавства?» Результати голосування були позитивними: на перше питання 89 % голосів виборців – «за», на друге – 89,91 %.

Однак Верховна Рада відмовилася вносити відповідні зміни до Конституції, посилаючись на те, що був порушений порядок внесення змін і доповнень до Основного Закону.

Яку юридичну силу мають рішення, прийняті на всеукраїнському референдумі? Чи мав право Президент призначати референдум із наведених вище питань? Яка юридична сила рішень, прийнятих на референдумі 16 квітня 2000 р.? Наскільки правомірними були дії Верховної Ради?

Список нормативно-правових актів та літератури

Про всеукраїнський референдум: Закон України від 06.11.2012 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua

Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2000 від 27.03.2000 р. (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою) // Офіц. вісн. України. – 2000. – № 30. – Ст. 1285.

Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2005 від 05.10.2005 р. (справа про здійснення влади народом) // Там само. – 2005. – № 41. – Ст. 2605.

Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2008 від 16.04.2008 р. (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) // Там само. – 2008. – № 32. – Ст. 1056.

Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації : монографія / О. С. Бакумов. – Харків: Право, 2015. – 248 с.

Барабаш Ю. Г. Вопросы непосредственной демократии в теории и практике конституционного права Украины / Ю. Г. Барабаш // Ежегодник укр. права: Нац. акад. прав. наук Украины. – 2013. – № 5. – С. 125–143.

Барабаш Ю. Г. Двадцять років незалежного поступу: втома від демократії чи утвердження нового конституційного проекту? / Ю. Г. Барабаш // Бюл. М-ва юстиції України. – 2011. – № 1. – С. 5–13.

Барабаш Ю. Г. Демократические основы конституционного строя Украины / Ю. Г. Барабаш // Конституционное развитие России и Украины: сб. науч. тр. – Харьков: Право, 2011. – Вып. 1. – С. 46–66.

Барабаш Ю. Г. Конституционная характеристика украинской демократии: идеологические основы и механизмы самозащиты в свете европейского опыта / Ю. Г. Барабаш // Очерки идеологии постсоветского конституционализма : сб. науч. тр. / Нац. ун-т «Юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого»; Нац. исслед. ун-т «Высш. шк. экономики». – Харьков: Право, 2013. – С. 47–78.

Барабаш Ю. Г. Питання демократії в правових позиціях Конституційного Суду України / Ю. Г. Барабаш // Там само. – 2011. – № 4/5. – С. 82–87.

Барабаш Ю. Г. Питання додержання Конституції при ініціюванні та проведенні всеукраїнських референдумів / Ю. Г. Барабаш // Вибори та демократія. – 2009. – № 3. – С. 10–16.

Берченко Г. В. Громадянське суспільство в Україні: конституційні аспекти: [монографія] / Г. В. Берченко. – Харків: Юрайт, 2014. – 208 с.

Летнянчин Л. І. Конституціоналізація адміністративного процесуального права: проблеми теорії і практики / Л. І. Летнянчин // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – 2013. – № 4 (75). – С. 67–80.

Павшук К. О. Всеукраїнський референдум як прояв установчої влади народу / К. О. Павшук // Правова доктрина –

основа формування правової системи держави: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України», Харків, 20–21 листоп. 2013 р. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків: Право, 2013. – С. 928–931.

Погорілко В. Ф. Референдне право України / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. – Київ: Ліра К, 2006. – 366 с.

Чуб О. О. Загальна характеристика форм безпосередньої та представницької демократії в аспекті функціонування державної влади в Україні / О. О. Чуб // Демократичні засади організації і функціонування вищих органів державної влади України: монографія / Ю. Г. Барабаш [та ін.]; за заг. ред. Ю. Г. Барабаша. – Харків: Право, 2013. – С. 157–192.

Т е м а 13. Конституційно-правові засади територіального устрою України

П л а н

1. Принцип унітаризму та його закріплення в Конституції України. Ознаки унітарної держави.

2. Поняття та система адміністративно-територіального устрою, його принципи.

3. Порядок утворення та зміни статусу адміністративно-територіальних одиниць.

4. Особливості автономії в унітарній державі.

5. Правовий статус Автономної Республіки Крим.

6. Конституція Автономної Республіки Крим.

7. Система органів влади Автономної Республіки Крим та їх компетенція.

69. Народні депутати подали проект Закону «Про внесення змін до Конституції України», відповідно до якого передбачалося змінити форму державного устрою України з унітарної на федеративну. У пояснювальній записці автори

законопроекту зазначили, що такі зміни цілком відповідають логіці і змісту чинної Конституції України, яка передбачає, що в складі України перебуває Автономна Республіка Крим. При цьому вони посилалися на те, що автономія має всі ознаки державності: свою територію, законодавство, Конституцію, парламент, уряд, столицю тощо. Вони вважали, що Автономна Республіка Крим є за своїм змістом суб'єктом федерації, а зовсім не територіальною автономією. Окрім цього, народні депутати зауважували, що зараз необхідно також враховувати сучасні політико-соціальні умови, в яких опинилась Україна у зв'язку із ситуацією на Донбасі. Мається на увазі, що цей регіон також повинен отримати автономію.

Дайте відповіді на наведені нижче запитання.

1. *Що являє собою унітарна держава і в чому її відмінність від федерації?*

2. *Зробіть конституційно-правовий аналіз законопроекту та його обґрунтування. Чи можливе існування в унітарній державі автономних утворень? Які форми автономії Ви знаєте?*

3. *Як узгоджується принцип унітаризму і особливості здійснення місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей?*

70. Київська районна у місті Н. рада прийняла рішення про проведення референдуму з питання про збереження у складі міста Н. Київського р-ну та відповідних органів місцевого самоврядування. Мешканці району на референдумі одностайно підтримали це рішення. Через три місяці після проведення заходу міська рада ухвалила рішення про ліквідацію районного поділу в місті та неутворення після завершення повноважень чинних районних рад цих представницьких органів місцевого самоврядування. Згадане рішення міської ради було оскаржене депутатами Київської районної ради м. Н. до окружного адміністративного суду.

Розкрийте особливості таких територіальних одиниць, як райони та райони у містах (порядок їх утворення та ліквідації, систему органів влади тощо). Проаналізуйте рішення районної та міської рад, а також районного референ-

думу. Обґрунтуйте своє бачення того, яким має бути рішення адміністративного суду у цій справі.

71. Селищна рада більшістю голосів прийняла рішення про проведення місцевого референдуму з питання отримання селищем статусу міста районного значення. Цей референдум відбувся, і жителями селища рішення ради було схвалене.

На підставі рішення селищної комісії по проведенню референдуму за розпорядженням Голови Верховної Ради України були внесені зміни до Реєстру населених пунктів України.

Як компетентний студент-юрист прокоментуйте ці рішення. Назвіть суб'єктів, які беруть участь у процесі утворення та зміни статусу адміністративно-територіальних одиниць.

72. Чинна Конституція України в ст. 133 закріплює систему адміністративно-територіального устрою. За радянських часів існуючі адміністративно-територіальні одиниці було прийнято відносити до певних ланок (вищого, середнього та нижчого рівнів).

У формі таблиці або схеми упорядкуйте в ієрархічну систему нижченаведені територіальні одиниці:

- 1) район;
- 2) село;
- 3) область;
- 4) місто районного значення;
- 5) селище;
- 6) район у місті;
- 7) м. Київ;
- 8) Автономна Республіка Крим;
- 9) місто обласного значення;
- 10) м. Севастополь

Одночасно дайте відповідь на запитання: чи має практичне значення віднесення міст до районного та обласного значення? У чому полягає спеціальний статус міст Києва та Севастополя? Який порядок отримання містом спеціального статусу?

73. За підсумками перевірки 12110 офіційних бланків місцевих рад, яку здійснило Управління по зв'язках з місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування Апарату Верховної Ради України, були встановлені непоодинокі випадки, коли в нашій державі вживаються застарілі категорії населених пунктів, які не відповідають законодавству, а саме: хутір, виселок, селище міського типу, містечко. Наприклад, у Вінницькій області обліковується населений пункт – виселок Писарівка Хмельницького району. Виявлено населені пункти, які офіційно не обліковуються (Житомирська, Київська області). З'ясувалося також, що мешканці цих сіл мають реєстрацію, земельні сертифікати та свідоцтва про права власності на нерухоме майно з назвами неіснуючих на офіційному рівні населених пунктів.

Прокоментуйте, наскільки грубими є вказані порушення і якому саме законодавству вони не відповідають? Які населені пункти існують у нашій державі і як конкретно провадиться поділ між міськими та сільськими населеними пунктами? Чому Конституція України до адміністративно-територіальних одиниць не відносить сільські та селищні ради?

74. Громадянин України К., у паспорті якого значиться прописка в місті Сімферополі, звернувся до Печерського суду в м. Києві щодо відшкодування заподіяної шкоди його автомобілю. Суддя, розглядаючи його позов, зауважив, що він не може відкрити провадження, тому що даний громадянин проживає на території Автономної Республіки Крим, а це не є територією України.

Наскільки правильним є зауваження судді? Розкрийте особливості статусу АРК як окупованої території.

75. На пленарному засіданні Верховної Ради України було попередньо схвалено проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади» за № 2217а, внесений до парламенту Президентом України. У ньому, зокрема, пропонується скасувати інститут голів

місцевих державних адміністрацій і запровадити інститут префектів, наділених дещо ширшими, порівняно з головами місцевих державних адміністрацій, контрольними повноваженнями стосовно органів місцевого самоврядування (як-то: правом зупиняти дію актів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції та Законам України, здійснювати нагляд за додержанням цими органами чинного законодавства та ін.). При цьому інститут висловлення недовіри префекту з боку відповідної місцевої ради в законопроекті не передбачений. Усе це дало підстави деяким парламентарям стверджувати, що зазначений законопроект скоріше посилює централізацію влади в Україні, аніж сприяє її децентралізації.

Чи згодні Ви з таким твердженням? Проаналізуйте наведений законопроект. У чому полягає сутність централізації та децентралізації у здійсненні державної влади як принципу територіального устрою?

76. У м. Кіровоград 25 жовтня 2015 р. під час місцевих виборів проведено опитування громадян у зв'язку з реалізацією Закону «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». Були запропоновані такі варіанти назв міста: Єлисаветград, Інгульськ, Златопіль, Кропивницький, Благомир, Ексампей та Козацький. Найбільшу підтримку отримала назва Єлисаветград, якій Кіровоградська міська рада надала перевагу, ухваливши рішення про перейменування міста. Громадські активісти звернулися з позовом до суду про скасування рішення Кіровоградської міської ради на підставі того, що рішення відповідного опитування є недійсним, оскільки на цей час відсутній відповідний закон, який визначав би порядок проведення місцевих референдумів та опитувань.

Який порядок зміни назви міст? Чи є правові підстави для оскарження рішення Кіровоградської міської ради. Яке рішення має ухвалити суд?

Список нормативно-правових актів та літератури

Про столицю України – місто-герой Київ: Закон України від 15.01.1999 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1999 р. – № 11. – Ст. 79.

Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII // Там само. – 2014. – № 26. – Ст. 892.

Рішення Конституційного Суду України № 11-рп/2001 від 13.07.2001 р. (справа про адміністративно-територіальний устрій) // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 29. – Ст. 1327.

Бодрова І. І. Європейський досвід удосконалення адміністративно-територіального устрою / І. І. Бодрова // Право України. – 2013. – № 6. – С. 251–261

Величко В. О. Децентралізація влади: міжнародний досвід / В. О. Величко // Держ. буд-во та місц. самоврядування: зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України; НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. – Харків: Право, 2014. – Вип. 28. – С. 12–22.

Губань Р. Питання адміністративно-територіального устрою України в рішеннях Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції / Р. Губань // Вісн. Конституц. Суду України. – 2013. – № 4. – С. 80–90.

Заєць І. Обласний поділ в Україні: етапи та тенденції розвитку / І. Заєць // Право України. – 1999. – № 9. – С. 110–115.

Іщенко О. Принципи адміністративно-територіального устрою України / О. Іщенко // Там само. – 2011. – № 4. – С. 238–244.

Калиновський Б. В. Шляхи удосконалення конституційної моделі адміністративно-територіального устрою та організації місцевої публічної влади України / Б. В. Калиновський // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2011. – № 3. – С. 100–103.

Клименко О. Перспективи розвитку територіального устрою України / О. Клименко // Підприємництво, госп-во і право. – 2011. – № 5. – С. 7–10.

Кушниренко А. Г. Проблемы административно-территориального устройства Украины в условиях формирования правового государства / А. Г. Кушниренко // Проблемы законности. – 1993. – Вып. 28. – С. 39–42.

Кушниренко А. Г. Унитаризм как принцип конституционного строя Украины и форма государственного единства / А. Г. Кушниренко, Т. Н. Слинко // Конституционное развитие России и Украины : сб. науч. тр. / Нац. ун-т «Юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого», Моск. гос. юрид. акад. им. О. Е. Кутафина. – Харьков: Право, 2011. – Вып. 1. – С. 193–210.

Магновський І. Й. Теоретико-правові основи територіального устрою України / І. Й. Магновський // Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ. – 2011. – № 3. – С. 253–260.

Новик В. Сучасний стан адміністративно-територіального устрою та шляхи його вдосконалення / В. Новик // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – 2004. – № 2. – С. 43–49.

Правові засади оптимізації адміністративно-територіального устрою України: монографія / І. О. Кресіна [та ін.]; ред. І. О. Кресіна; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корещького НАН України. – Київ: Логос, 2013. – 296 с.

Тварковська Л. До питання про концептуальні підходи у реформуванні системи адміністративно-територіального устрою в Україні / Л. Тварковська // Віче. – 2011. – № 8. – С. 27–29.

Ткачук П. Район: актуальні питання історії, теорії і практики територіального устрою / П. Ткачук // Право України. – 1998. – № 9. – С. 49–50.

Т е м а 15. Державні символи України

П л а н

1. Поняття державних символів та їх функції.
2. Символи України та їх загальна характеристика.
3. Юридична відповідальність за порушення законодавства про державні символи України.

77. Напередодні державного свята України голова сільської ради зобов'язав усіх жителів населених пунктів сільради на своїх будинках вивісити Державний Прапор України і не знімати його, як мінімум, кілька днів. Деякі з жителів висловили своє невдоволення, мотивуючи тим, що придбання прапорів потребує значних коштів, до того ж вивішування Державного Прапора України в їх помешканнях не є конституційним обов'язком громадян.

Ваш коментар. Охарактеризуйте законодавство України про державні символи України.

Дайте відповідь на нижченаведені запитання:

1. Що в конституційно-правовому значенні слід розуміти під терміном «символи»?

2. Чи існує відмінність між символами і клейнодами?

78. У день державного свята один із жителів демонстративно, на очах багатьох громадян, зняв Державний Прапор України зі свого будинку. Сусід повідомив про цей факт працівника поліції.

Ви – поліцейський. Кваліфікуйте дії громадянина.

Проаналізуйте з точки зору законності такі дії:

1) громадянин скинув Державний Прапор з будинку сільради;

2) громадянин недбало засунув Державний Прапор України до свого портфеля;

3) на наступний після державного свята день громадянин відмовився зняти зі свого будинку Державний Прапор і заявив, що взагалі не має наміру його знімати;

4) громадянин виготовив Державний Прапор України невстановленого зразка;

5) громадянин біля свого будинку вивісив державний прапор іноземної держави;

6) музиканти невірною виконали Державний Гімн України;

7) на будівлі міськради тривалий час не вивішувався Державний Прапор України, а на приміщенні органів проку-

ратури прапор був «вицвілим» і не відповідав вимогам законодавства щодо кольору Державного Прапора України.

Чи мають місце в зазначених вище випадках порушення законодавства України про державні символи?

До якого виду юридичної відповідальності можна притягти громадянина за порушення законодавства про державні символи України?

Як Ви вважаєте, чи можливо і необхідно в Україні ввести адміністративну відповідальність за порушення законодавства про державні символи України? Якщо так, наведіть приклади можливих протиправних порушень.

79. Як відомо з давніх-давен, під час війн у разі захоплення території іншої держави загарбники скидали прапори цієї держави з офіційних будівель, а натомість вивішували прапори своєї держави. Крім того, жителям окупованих територій заборонялося користуватися державними символами своєї держави під страхом суворого покарання. Після звільнення таких територій відразу ж піднімали державні прапори над будівлями державних та інших установ, будинках громадян.

Прокоментуйте цю ситуацію.

Як компетентний студент-юрист дайте відповідь на такі запитання:

1. Які функції виконують державні символи і чи можна віддавати пріоритет тій чи іншій функції?

2. Які функції державних символів Вам відомі?

3. Як Ви гадаєте, чи впливають функції державних символів на формування у громадянина патріотичних рис?

4. Чому чинна Конституція України відноситься до обов'язків громадян України шанування державних символів України, а не використовує інший термін?

5. Чому шанування державних символів України не є обов'язком іноземних громадян та осіб без громадянства? Чи означає це, що не громадяни не можуть бути притягнуті до юридичної відповідальності за наругу над державними символами України.

80. Чинна Конституція України передбачає наявність одразу двох гербів – малого і великого: ч. 3 ст. 20 передбачає, що Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького законом, який приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, а ч. 4 цієї статті підкреслює, що головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України).

Загальновідомо, що Малий Державний Герб (тризуб) було затверджено постановою Верховної Ради України «Про Державний Герб України» від 19 лютого 1992 р. і його ж було вирішено вважати головним елементом великого герба України. Цією постановою визнано, що малий Державний Герб України – це тризуб кольорового (золотистого) зображення (20:12), розташований на щиті синього кольору (22,5:16). Передбачена і можливість чорно-білого (монохромного) зображення Державного Герба.

Дайте відповідь на такі запитання:

1. Чому, незважаючи на численні спроби проведення конкурсу на кращий ескіз великого Державного Герба України, не було отримано конкретних результатів?

2. Як Ви розумієте положення про те, що Державний Герб України може використовуватися як елемент або геральдична основа державних нагород України, а також геральдичних знаків, а його зображення є неодмінним елементом символіки органів державної влади?

3. Емблема Державного Герба України розміщується на прикордонних знаках і пунктах пропуску через державний кордон України. Де можна побачити інші зображення Державного Герба?

81. Державний Прапор України повинен підніматися на морських суднах, суднах внутрішнього плавання та інших засобах пересування, на яких як офіційні особи перебувають Президент України, Прем'єр-міністр України та інші особи,

які представляють Президента України чи Український Уряд, згідно з морськими традиціями і правилами дипломатичного протоколу.

Яке державно-правове значення, на Вашу думку, мають такі положення законодавства?

Дайте відповіді на запитання:

а) чому Державний прапор України є символом її суверенітету?

б) який порядок використання Державного Прапора України?

в) що означає вивішування Державного Прапора України на знак скорботи (жалоби, трауру)?

82. Загальновідомо, що під час акцій протесту в США, починаючи з 60-х рр. ХХ ст., деякі активісти привселюдно спалювали державний прапор, за що піддавались юридичній відповідальності. Однак у своєму рішенні у справі *Техас проти Джонсона* Верховний Суд дійшов висновку, що подібна акція носить виключно символічний характер, не має на меті заподіяти шкоди майну або присутнім громадянам, а тому повинна охоронятися Конституцією, як один із проявів політичної свободи. Судді, що залишилися під час голосування у меншості, навпаки, у своїх окремих думках зазначили, що національний прапор є засадничою конституційною цінністю, без якої важко уявити саме існування нації як такої, а тому будь-яке зазіхання на нього повинне бути кримінально караним.

З якою позицією Ви згодні? Аргументуйте свою думку. Як кваліфікувати аналогічні дії за українським законодавством?

83. 9 травня на урочистій ході з нагоди свята Дня Перемоги її учасники тримали в руках прапори військових частин Радянської армії. Прапор частини, який у травні 1945 р. встановлено на куполі Рейхстагу, був піднятий поряд з Державним Прапором України на державних і комунальних будівлях.

Дайте правову оцінку застосування прапорів бойових частин під час урочистої ходи і на державних та комуналь-

них закладах. Чи допускається вивішування поряд з Державним Прапором України іншої символіки?

Список нормативно-правових актів та літератури

Про Державний Гімн України: Закон України від 06.03.2003 р. № 602-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 24. – Ст. 163.

Про Державний Герб України: постанова Верховної Ради України від 19.02.1992 р. № 2137-XII // Там само. – 1992. – № 40. – Ст. 592.

Про Державний Прапор України: постанова Верховної Ради України від 28.01.1992 р. № 2067-XII // Там само. – 1992. – № 19. – Ст. 257.

Рішення Конституційного Суду України від 16.06.2011 р. №6-рп/2011 у справі за конституційним зверненням Костенка Юрія Івановича щодо офіційного тлумачення окремих положень підпунктів 1.2 пункту 1 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 років» щодо порядку офіційного використання копій Прапора Перемоги» // Вісн. Конституц. Суду України. – 2011. – № 6. – С. 59.

Стецюк П. Державні символи України: конституційно-правова характеристика / П. Стецюк // Там само. – 2004. – № 6. – С. 103–115.

Сафонова О. Ю. Конституційний зміст державних символів України / О. Ю. Сафонова // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2011. – № 2. – С. 335–339.

Шаптала Н. До питання про конституційно-правове регулювання державних символів України / Н. Шаптала // Вісн. Конституц. Суду України. – 2012. – № 2. – С. 110–117.

Тема 16. Загальна характеристика конституційно-правового статусу людини і громадянина

П л а н

1. Поняття конституційного статусу людини та громадянина.
2. Система прав людини.
3. Природні права людини та їх закріплення в конституційному законодавстві.
4. Обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод.
5. Міжнародні стандарти в галузі прав людини.
6. Принципи конституційного статусу людини.
7. Невід'ємність та невідчужуваність конституційних прав людини.
8. Принцип рівності та форми його гарантування.

84. Сукупність конституційних прав, свобод і обов'язків, які визначають статус громадянина України в суспільстві й державі, утворюють систему, що визначає основний зміст його правового статусу.

У зв'язку із цим знайдіть у Конституції України норми (не менше трьох), які закріплюють нижченаведені конституційні права і свободи. Зазначте, за яким критерієм їх класифіковано? Завдання виконується письмово у формі таблиці:

- а) природні та позитивні права;*
- б) права і свободи першого, другого та третього поколінь;*
- в) абсолютні та відносні права і свободи;*
- г) основні та похідні права і свободи;*
- д) колективні та індивідуальні права і свободи;*
- є) особисті, політичні, економічні, соціальні, культурні та екологічні права і свободи;*
- ж) загальні та особливі права і свободи.*

85. Основи сучасного розуміння прав людини (права на життя, свободу, власність тощо) було закладено у XVII – XVIII ст. у працях Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, І. Канта, Т. Джефферсона, Дж.-Ст. Мілля, І. Бентама. Видатні буржуазні мислителі доповнили і суттєво розвинули теорію природних прав, висунули концепції виникнення держави з вільної угоди людей, ідеї про те, що держава спирається на природні закони.

Що означає природність прав людини та їх невідчужуваність? Чи знаходить своє відображення ідея природних (невід'ємних, невідчужуваних) прав людини в Конституції України? Які існують системи конституційних прав і свобод людини і громадянина?

86. Основоположник доктрини природних невідчужуваних прав людини Дж. Локк вважав основними правами громадян право на життя, свободу та майно. Декларація незалежності США 1776 р. проголосила право на життя, свободу та прагнення до щастя. Французька Декларація прав людини і громадянина 1789 р. основними правами назвала право на свободу, власність, безпеку та опір гнобленню.

Які, на Вашу думку, права людини є для нашої держави найбільш актуальними в сучасних умовах? Свою відповідь підкріпіть політичними та юридичними аргументами. Що являють собою позитивні та негативні права людини? Сформулюйте своє ставлення до них.

87. Верховна Рада України 24 вересня 1997 р. ухвалила Закон України «Про вибори народних депутатів України», окремі положення якого врегульовували особливості реалізації виборчого права для певних категорій громадян України. Зокрема, встановлювалося, що «здійснення виборчого права зупиняється для осіб, які за вироком суду перебувають у місцях позбавлення волі, на час перебування в цих місцях».

Дайте конституційно-правову оцінку таким законодавчим змінам.

Розкрийте зміст категорії «обмеження конститу-

ційних прав». У чому полягає її відмінність від «обмеження в реалізації конституційних прав»?

88. Словосполучення «права людини» зустрічається в документах європейських країн упродовж останніх століть. Одними з перших актів, прийнятих в Англії, були Велика хартія вільностей (1215), що й досі визнається «наріжним каменем англійської свободи», та «Про краще забезпечення свободи підданого і про запобігання ув'язненням за морями» (Habeas Corpus Act, 1679). У Великій хартії вільностей містилося таке положення, що викликає здивування сучасників: «Жодна вільна людина не може бути заарештована, або поміщена у в'язницю, або позбавлена володіння, або оголошена поза законом, або вигнана... інакше як за законним вироком рівних йому і за законом країни» (ст. 39).

Які гарантії прав і свобод людини містилися у Великій хартії вільностей? Яке місце займають гарантії прав і свобод людини і громадянина у структурі правового статусу? Які елементи утворюють структуру основ правового статусу людини і громадянина?

89. У літературі вирізняють такі види правового статусу: загальний (конституційний), спеціальний (родовий), індивідуальний, статус фізичних і юридичних осіб, статус іноземців, осіб без громадянства, осіб із подвійним громадянством, біженців, осіб, які отримали притулок в Україні, галузеві правові статуси (кримінально-процесуальний, цивільно-процесуальний тощо), проте подібний підхід підтримується не всіма вченими.

У чому полягає принципова відмінність між конституційним та іншими статусами людини та громадянина? Чи є тотожними поняття «конституційний статус» та «конституційно-правовий статус»? З яких елементів складається конституційний статус людини та громадянина і чи є ці елементи (складники) властивими для інших видів правового статусу громадян? Як впливає на конституційний статус людини відсутність одного чи кількох елементів статусу?

90. Відомо, що Україна підписала та ратифікувала всі основні пакти міжнародно-правового характеру, які стосуються прав людини. Найважливішими з них є «Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права» (1966), «Міжнародний пакт про громадянські та політичні права» (1966) та ін. Разом з тим відомо, що суттєвим елементом захисту прав людини, які закріплені в цих паках, є спеціальні документальні протоколи до них. Тривалий час СРСР утримувався від їх підписання. 25 грудня 1990 р. Верховна Рада України постановила приєднатися до цих протоколів.

Як Ви вважаєте, які додаткові права отримали громадяни України завдяки такій ратифікації? Які обов'язки з огляду на приєднання до зазначених пактів покладаються на державу? Дайте визначення міжнародних стандартів у галузі прав людини. Наведіть приклади дії регіональних міжнародних актів у сфері захисту прав людини. Які існують міжнародні механізми захисту прав людини?

91. На засіданні профспілки заводу «Поршень» прийнято рішення про проведення 1 лютого 2008 р. страйку, про що повідомили директора заводу І. Останній за допомогою служби охорони розігнав страйкуючих, а організаторів звільнив за прогул. Серед них був лідер профспілки П.

До районного суду П. звернувся із позовом про визнання дій І. незаконними та про поновлення його на роботі. Однак районний суд відмовив у задоволенні позову. Апеляційний суд, розглянувши 15 квітня 2008 р. скаргу П., підтвердив рішення районного суду.

Свої права П. вирішив захистити в Європейському суді з прав людини. З цією метою 17 грудня 2008 р. він звернувся до Євросуду, однак через декілька місяців йому надійшла відповідь із суду про неприйнятність заяви.

Якими могли бути причини відмови Європейського суду у прийнятті заяви? Які міжнародно-правові механізми захисту прав людини Вам відомі?

Яку юридичну силу у внутрішньому праві України мають рішення Європейського суду з прав людини?

92. Громадянин України В. звернувся до адміністративного суду з позовом до центру зайнятості, який тривалий час через відсутність вакантних місць на ринку праці не міг задовольнити передбачене Конституцією України право громадян на працю.

На думку позивача, усі права і свободи людини і громадянина є невідчужуваними та непорушними (ст. 22 Конституції), а звернення до суду за захистом своїх конституційних прав і свобод безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Яким, на Ваш погляд, має бути рішення суду?

Розкрийте правову природу соціально-економічних прав і свобод та їх відмінність від прав першого покоління?

93. До Верховної Ради України було подано проект закону про внесення змін до Розділу 2 Конституції України, а саме виключити такі соціальні права, як право на достатній життєвий рівень, право на житло, право на працю тощо й передбачити право на соціальний захист для людей похилого віку (на гідне та незалежне життя, участь у соціальному та культурному житті) та людей з фізичними вадами (на заходи, призначені для забезпечення їх незалежності, соціальної та професійної інтеграції і участі в суспільному житті). Також запропоновано доповнити зазначений розділ нормою такого змісту: «Держава зобов'язується в індивідуальному порядку і в порядку міжнародної допомоги та співробітництва, зокрема, в економічній і технічній галузях, ужити в максимальних межах усіх наявних ресурсів і можливостей для того, щоб забезпечити поступово повне здійснення соціально-економічних прав усіма належними засобами».

Наскільки доцільними з конституційної точки зору є такі зміни?

Дайте розгорнуту характеристику другому поколінню прав людини.

94. Після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких декретів Кабінету Міністрів України з питань валютного регулювання», яким було скасовано обов'язковий продаж валютних надходжень і відповідальність юридичних осіб, управління Національного банку України продовжувало накладати штрафи на юридичних осіб за несвоєчасний продаж надходжень в іноземній валюті, що мало місце до набрання чинності зазначеним вище Законом.

Підприємство «Іскра», до якого були застосовані вказані санкції управління НБУ, звернулося до суду, оскільки вважало, що такі дії управління НБУ суперечать положенням ст. 58 Конституції України про зворотню дію законів у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність. На думку позивача, це конституційне положення повинно поширюватися і на юридичних осіб.

Чи поширюється дія Розділу 2 «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України на юридичних осіб приватного права? Що означає термін «кожен»? Відповідь аргументуйте.

95. Стаття 24 Конституції України надає громадянам України рівні конституційні права і свободи та закріплює їх рівність перед законом. Забороняється встановлення привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, статі та іншими ознаками. Надзвичайно важливою є і припис частини 3 цієї ж статті, який гарантує рівність прав жінки і чоловіка в різноманітних сферах державного та громадського життя.

Водночас загальновідомою є та обставина, що в деяких сферах життєдіяльності держави відсоток жінок неприпустимо малий, особливо серед народних депутатів України, у складі Уряду України, на керівних посадах. Разом із тим частка чоловіків у деяких галузях є надзвичайно низькою, наприклад, у загальній освіті.

Незважаючи на конституційний принцип рівності прав жінки і чоловіка, на законодавчому рівні або ж на рівні підзаконних нормативних актів жінкам заборонено займати певні

посади. Наприклад, працювати водієм автобуса, шахтарем, у дипломатичній, фельдшерській службі та деяких ін. Існують певні труднощі в проходженні служби в Збройних Силах України, на флоті тощо.

Прокоментуйте наведену ситуацію? Чи можна в даному разі говорити про порушення конституційного принципу рівності громадян України та рівності прав жінки і чоловіка зокрема? Які інші принципи конституційного статусу Ви знаєте і в чому полягає їх значення для громадянина?

С и с о к н о р м а т и в н о - п р а в о в и х а к т і в т а л і т е р а т у р и

Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 13. – Ст. 270.

Рішення Конституційного Суду України від 26.02.1998 р. № 1-рп/1998 (справа про вибори народних депутатів України) // Там само. – 1998. – № 23. – Ст. 93.

Рішення Конституційного Суду України від 09.02.1999 р. № 1-рп/1999 (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) // Офіц. вісн. України. – 1999. – № 7. – Ст. 160.

Рішення Конституційного Суду України від 30.05.2001 р. № 7-рп/2001 (справа про відповідальність юридичних осіб) // Там само. – 2001. – № 24. – Ст. 57.

Рішення Конституційного Суду України від 04.04.2012 р. № 7-рп/2012 // Там само. – 2012. – № 29. – Ст. 57.

Рішення Конституційного Суду України від 01.06.2016 р. № 2-рп/2012 (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб психіатричного закладу) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=312457>

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права // Права людини: міжнародні договори України, декларації, документи: [зб. міжнар. док.]. – Київ: Наук. думка, 1992. – 200 с.

Барабаш Ю. Г. Правова політика у сфері прав людини: шляхи підвищення ефективності / Ю. Г. Барабаш // Право України. – 2009. – № 4. – С. 55–61.

Барабаш Ю. Г. Соціальні права громадян та можливості їх захисту Конституційним Судом України (частина перша) / Ю. Г. Барабаш // Публічне право. – 2011. – № 4. – С. 15–22.

Барабаш Ю. Г. Соціальні права громадян та можливості їх захисту Конституційним Судом України: (частина друга) / Ю. Г. Барабаш // Публічне право. – 2012. – № 1. – С. 15–23.

Ганзицька Т. С. Конституційно-правові основи забезпечення гендерної рівності в Україні / Т. С. Ганзицька // держава та регіони. Серія: Право. – 2014. – № 1. – С. 9–13.

Климович О. Система національних засобів захисту прав людини (в контексті положень Конвенції про захист прав і основних свобод людини) / О. Климович // Право України. – 2001. – № 1.

Князев В. Поняття та елементи конституційного статусу людини і громадянина в Україні / В. Князев // Там само. – 1998. – № 12. – С. 29–33.

Колінко Я. Поняття обмеження прав і свобод людини і громадянина в умовах надзвичайного стану / Я. Колінко // Юрид. Україна. – 2010. – № 8. – С. 25–31.

Колодій А. М. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – Київ: Юрінком Інтер, 2004. – 336 с.

Кушніренко О. Г. Права і свободи людини і громадянина / О. Г. Кушніренко, Т. М. Слінько. – Харків: Факт, 2001. – 431 с.

Права і свободи людини і громадянина в Україні (доктрина Європейського суду з прав людини і Конституційного Суду України) : навч. посіб. / заг. ред. П. Ф. Мартиненка, В. М. Кампа. – Київ: Юрінком Інтер, 2013. – 376 с. (1 електрон. диск).

Рабінович П. М. Права людини і громадянина: навч. посіб. / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. – Київ, 2004. – 464 с.

Полховська І. К. Конституційний принцип рівності людини і громадянина в Україні / І. К. Полховська. – Полтава: Полтав. літератор, 2009. – 200 с.

Славська І. Механізм захисту прав людини – основоположний принцип сучасного українського конституціоналізму / І. Славська // Право України. – 2001. – № 9. – С. 33–35.

Тодыка Ю. Н. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине / Ю. Н. Тодыка, О. Ю. Тодыка. – Київ: Ін Юре, 2004. – 368 с.

Ярошевська Т. Становлення і розвиток прав людини в Україні та в окремих іноземних країнах / Т. Ярошевська // Право України. – 2010. – № 11. – С. 84–89.

Т е м а 17. Зміст особистих (громадянських) прав людини

П л а н

1. Загальна характеристика особистих прав людини.
2. Право на життя та його реалізація.
3. Свобода слова та її гарантії.
4. Конституційний статус засобів масової інформації.
5. Поняття та види інформації.
6. Доступ до публічної інформації.
7. Право на особисту недоторканність.
8. Свобода пересування та вільний вибір місця проживання: поняття та умови реалізації.
9. Право на свободу світогляду та віросповідання, форми його реалізації.
10. Конституційний статус релігійних організацій.

96. Студенти педагогічного університету після закриття з ініціативи місцевої влади єдиної у місті наукової бібліотеки і комп'ютерного кафе звернулися до місцевого суду з позовом про захист належного їм права на спілкування та повноцінний інтелектуальний розвиток. Суддя П. відмовилася прийняти позов, мотивуючи свої дії тим, що Конституція

України не передбачає права на спілкування і повноцінний інтелектуальний розвиток громадян України.

Дайте юридичний аналіз ситуації. Свою відповідь обґрунтуйте, посилаючись на нормативні положення.

97. Уперше на законодавчому рівні право на життя було закріплене у Декларації незалежності США 1776 р. у результаті буржуазних революцій, коли були проголошені рівність усіх людей, право на життя, свободу, прагнення до щастя. Також це право було відображено у Декларації прав людини і громадянина 1789 р., прийнятій у Франції. Прогресивною у цьому аспекті стала також Конституція США 1787 р. Із правом на життя нерозривно пов'язані актуальні на сьогоднішній день питання щодо права штучного переривання вагітності, евтаназії, клонування, смертної кари та проблеми законодавчого закріплення цих прав як у національному законодавстві, так і на міжнародному рівні.

Дайте загальну характеристику праву на життя. Які існують проблеми законодавчого закріплення права штучного переривання вагітності, евтаназії, клонування як у національному законодавстві, так і на міжнародному рівні?

98. До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання 45 народних депутатів України, які просили визнати таким, що не відповідає ст. 27 та ст. 49 Конституції України, Порядок надання медичної допомоги іноземцям та особам без громадянства, які тимчасово перебувають на території України, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 червня 2011 р. № 667. Зокрема, відповідно до вказаного Порядку іноземцям та особам без громадянства, які тимчасово перебувають на території України, медична допомога, в тому числі екстрена, надається за плату, якщо законодавством або міжнародними договорами України не передбачено інше.

В обґрунтування свого подання народні депутати України зазначали, що встановлений порядок надання медичної допомоги для цієї категорії осіб порушує гарантоване

Конституцією України право на життя, оскільки у разі відсутності можливості заплатити за надання екстреної медичної допомоги в ній може бути відмовлено, внаслідок чого людина може померти.

Вкажіть конституційні гарантії права на життя. Підготуйте проект відповідного рішення Конституційного Суду України.

99. На прес-конференції міжнародної неурядової організації було оприлюднено щорічний звіт щодо катувань в Україні. Запрошений до участі в ній громадський активіст К. дав інтерв'ю декільком національним телеканалам. Начальник міськвідділу УМВС А. образився на висловлювання К. на свою адресу і подав відповідний позов. Суд відмовив А. в задоволенні позову, навівши пояснення К. щодо того, що він давав інтерв'ю в рамках міжнародної дискусії, присвяченої застосуванню катувань працівниками поліції, і висловив своє категоричне неприйняття цієї практики. У мотивувальній частині рішення суддя зазначив положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, рішення Європейського суду з прав людини у справі «Хендісайт проти Сполученого Королівства» від 7 грудня 1976 р., рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лінгес проти Австрії» від 18 липня 1968 р. та Закону України «Про інформацію».

Проаналізуйте та прокоментуйте рішення суду. Які положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, рішень Європейського суду з прав людини та Закону України «Про інформацію» були використані суддею в мотивувальній частині судового рішення? Як Ви розумієте свободу слова та свободу вираження поглядів? Що таке оціночні судження?

100. У газетному репортажі про конкурс краси було вміщено фотографію конкурсантки, яка пила коктейль, сидячи на східцях будинку культури, де проходив конкурс. Героїня знімку розцінила це як втручання в її приватне життя і звернулася з позовом до газети, посилаючись на ст. 32 Кон-

ституції України та норми Цивільного кодексу України про захист інтересів фізичної особи при проведенні фотозйомок. Відповідаючи на позов, газета заявила, що перебування людини в громадському місці не може бути віднесено до сфери приватного життя, а тому ніяких дозволів на фотозйомку не потрібно.

Яке рішення повинен був винести суд? Чи має правове значення відсутність у подібному випадку згоди особи, яка стала об'єктом зйомки?

101. Місцева правозахисна організація направила інформаційний запит до відповідного державного комітету з проханням надати їй список зареєстрованих в Україні релігійних конфесій. Такий список був їй наданий. Після цього правозахисна організація опублікувала таблицю зі списком у своєму періодичному виданні. На цій підставі голову правозахисної організації М. викликали до прокуратури міста для пояснень з приводу несанкціонованої публікації службової інформації.

Дайте правову оцінку дії правозахисної організації та прокуратури. У яких випадках документ, наданий за інформаційним запитом органом виконавчої влади, може бути опублікований без додаткового дозволу?

102. Представник органів суддівського самоврядування, виступаючи перед журналістами, заявив про необхідність обмеження доступу журналістів до судової інформації в період, що передує винесенню судами рішення по справі. На його думку, представники ЗМІ висвітлюють у таких випадках позицію лише однієї сторони у справі, що, у свою чергу, призводить до перешкоджання нормальній діяльності судів і суддів, є формою втручання в судову діяльність. Журналістів обурило така пропозиція, оскільки, з одного боку, існує презумпція невинуватості та незалежність суду, а з іншого – заборона цензури та свобода преси, в тому числі і право журналіста на свободу вираження поглядів.

Дайте оцінку найбільш типових юридичних позицій з

цього питання й наведіть необхідні аргументи. Які обмеження свободи масової інформації та свободи слова передбачає законодавство України?

103. На засідання Харківської міської ради, на якому планувалось розглядати питання про виділення земельних ділянок у приватну власність, був недопущений журналіст К. – представник регіональної газети. Згодом цей журналіст звернувся з позовом про порушення журналістських прав до суду. На судовому засіданні юристи Харківської міської ради аргументували заборону журналісту К. бути присутнім на засіданні Харківської міської ради відсутністю у нього акредитації.

Яким має бути рішення суду? Що таке акредитація журналістів та працівників засобів масової інформації? Розкрийте порядок здійснення акредитації.

104. Фахівець у сфері медіаправа України В. розповідала, що медіаправники Великої Британії зазначають, що чим більше їм доводиться професійно стикатися із застосуванням ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950) Судом з прав людини у Страсбурзі, тим більше їм видається доречним положення першої поправки до Конституції США (1791).

Які правові підходи забезпечення свободи масової інформації існують у сучасному світі? Окресліть європейську та американську парадигми свободи слова. Які стандарти свободи слова та свободи масової інформації визнаються юридично обов'язковими в Україні?

105. Під час виборчої кампанії до Верховної Ради України одна з міських газет опублікувала замітку про кандидата у депутати, в якій було зазначено, що 15 років тому він був звільнений від строкової військової служби через діагноз «олігофренія». Подавши позов до суду, кандидат стверджував, що даною публікацією були поширені відомості про його особисте життя. Журналісти ж заявили, що це було зроблено для захисту

суспільних інтересів. При цьому кандидат посилався на ст. 32 Конституції України, а журналісти – на практику застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950), а також міжнародну практику тлумачення і застосування класичних правових норм про захист приватного життя.

Чи можна покласти в основу судового рішення в Україні практику Європейського суду з прав людини? Яке місце займають ці рішення в правовій системі України? Дайте правову оцінку аргументів сторін у даній справі.

106. Із метою захисту дітей від шкідливого впливу негативної інформації, яка може поширюватися через ЗМІ, Верховна Рада України ухвалила свого часу Закон «Про захист суспільної моралі», відповідно до якого інформація, визнана рішеннями судів як така, що шкодить суспільній моралі (системі етичних норм, правилам поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність і справедливість), може бути заборонена для її подальшого поширення.

Чи може підлягати обмеженням реалізація свободи висловлювань з метою захисту суспільної моралі? Чи відповідає вищезгаданий Закон ст. 15 та 34 Конституції України? Надайте конституційно-правовий висновок з приводу описаної ситуації.

107. Журналіст К. звернувся до Міністерства внутрішніх справ України з проханням надати йому копію наказу міністерства № 477, виданого в травні 2012 р. Однак журналістові було відмовлено у задоволенні його запиту на тій підставі, що цей наказ міністерства має гриф «для службового користування».

Розкрийте підстави та умови віднесення публічної інформації до службової. Яка інформація не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом? Чи можна наказ Міністерства внутрішніх справ України віднести до службової інформації та отримати гриф «для службового користування»?

108. Громадська організація звернулася до управління у справах сім'ї та молоді міської ради з вимогою надати їй інформацію щодо конкурсу проектів громадських організацій, які стосуються дітей, молоді та жінок, у 2010 р. «Фундацію» цікавили такі відомості та документи: 1) організаційний порядок формування експертної комісії; 2) перелік організацій, які перемогли в конкурсі, та їх юридичні адреси (контактні дані); 3) обсяги (суми) фінансування переможців конкурсу від департаменту з гуманітарних питань; 4) копія рішення експертної комісії про визначення переможців конкурсу.

Управління у справах сім'ї та молоді відмовило у наданні запитуваної інформації, пославшись на те, що вона є конфіденційною і становить комерційну таємницю.

Проаналізуйте запит і причини його відхилення. Чи є законними аргументи стосовно відмови? Які механізми оскарження подібного рішення Ви знаєте? Яке рішення мав би ухвалити суд у разі оскарження відмови у задоволенні запиту до суду?

109. До прокуратури Одеської області надійшов інформаційний запит з вимогою надати інформацію, яка є відкритою за режимом доступу. Однак прокуратура відмовила запитувачу в задоволенні запиту, мотивуючи тим, що органи прокуратури України не відносяться до органів законодавчої, виконавчої або судової гілки влади і тому не зобов'язані надавати інформацію за такими інформаційними запитами, як того вимагає Закон України «Про інформацію».

Чи відповідає дане рішення прокуратури Конституції України та Закону України «Про інформацію»?

Чи зобов'язана прокуратура відповідати на інформаційні запити?

Назвіть підстави та умови, за яких право на інформацію може бути обмежене.

110. Громадська організація «Інститут медіаправа» звернулася до суду з позовом до Верховної Ради України. Причи-

ною позову стала відсутність відповіді парламенту на її інформаційний запит. «Інститут медіаправа» хотів дізнатися: 1) чи є організаційно й фінансово пов'язаними Верховна Рада України як засновник газети «Голос України» з приватним підприємством, яке друкує цю газету; 2) якими є функції редакції газети «Голос України» щодо зазначеного видання; 3) чи уклалися відповідні договори між Верховною Радою України та редакцією газети; 5) чи проводилася процедура державних закупівель для видання газети «Голос України», а також чи існує у газети редакційний статут.

Яке рішення по справі мав би винести суд? До якого суду необхідно оскаржувати дії Верховної Ради України?

111. Організація «Громадський комітет боротьби з корупцією» звернулася до міської ради з проханням надати їй рішення сесій міської ради попередніх скликань, які стосувалися передачі земель комунальної власності у володіння приватним особам, а також копії документів, пов'язаних з виконанням цих рішень.

Однак на свій запит громадська організація отримала негативну відповідь. При цьому запитувана інформація була названа такою, що підпадає під категорію інформації з обмеженим доступом.

Чи є подібна відмова в задоволенні запиту законною? Яким мало б бути юридично правильне рішення суду?

112. Газета «Український бізнес» передрукувала з Інтернету, зробивши відповідне посилання на електронний ресурс, статтю про те, що один з комерційних банків готується до продажу, хоча його фінансове становище є проблематичним. У статті зазначалося, що раніше цей банк «через систему банкрутств незаконно заволодів чужою нерухомістю». Банк звернувся із судовим позовом до засновника й видавця «Українського бізнесу».

Дайте відповідь на запитання: чи мають ЗМІ нести відповідальність за передруковані з інших джерел матеріали? Як, на Вашу думку, має бути вирішена в суді дана справа?

113. Видання «Право знати» звернулося до Державного управління справами з інформаційним запитом, у якому просило надати йому інформацію про розташований на території державного комплексу «Пуща-Водиця» будинок народного депутата А. (майновий статус будинку, його вартість тощо). Проте у його задоволенні було відмовлено на тій підставі, що запитувані документи містять у собі конфіденційну інформацію, а також персональні дані про особу.

Чи є подібна відмова законною? Як співвідносяться між собою «право на приватність» та «право на доступ до публічної інформації»? Чи передбачені українським законодавством випадки, коли інформація з обмеженим доступом все-таки може бути поширена? Розкрийте зміст категорії «суспільно необхідна інформація».

114. Виконавчий комітет міської ради, керуючись Законом України «Про доступ до публічної інформації», затвердив перелік відомостей, які не містять ознак публічної інформації, а тому не повинні надаватися за запитами. До переліку були віднесені: 1) інформація про співробітництво міської ради, її виконавчих органів, а також міського голови з органами місцевого самоврядування іноземних держав та іншими іноземними організаціями, акредитованими в Україні; 2) інформація, отримана чи створена в процесі службового листування органів державної влади, органів місцевого самоврядування з місцевими громадянами; 3) внутрішньоміська службова кореспонденція, доповідні записки та рекомендації, пов'язані з розробкою напрямів діяльності міської ради, які передували прийняттю нею відповідних рішень.

Розкрийте поняття «публічна інформація». Чи може відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» бути затверджений перелік інформації, доступ до якої обмежується або забороняється? Чи можуть бути відомості з переліку, що згадується в завданні, віднесені до категорії інформації, яка не є публічною?

115. К., який проживав у готелі, був несподівано розбуджений уночі. Виявилося, що прийшла адміністратор готелю перевірити, чи не ночує в номері стороння особа. К. розізлився на безцеремонність адміністратора і звинуватив її у порушенні права громадянина на недоторканність житла, закріпленого в Конституції України. Адміністратор відповіла, що вона діє відповідно до інструкції про порядок проживання громадян у готелях, а право недоторканності житла на готельні номери не поширюється. Вона зазначила, що тиждень тому один із громадян завів до свого номера дівчину і скоїв злочин, тому обласне управління внутрішніх справ зобов'язало адміністрацію готелю посилити контроль за порядком проживання.

Проаналізуйте ситуацію та підготуйте юридично обґрунтовану відповідь.

116. На залізничному вокзалі міста до студента М. підійшли працівники поліції і попросили пред'явити документи. Жодного документа, який би посвідчував особу, у М. при собі не було. Працівники поліції пояснили, що зовні М. схожий на небезпечного злочинця, який наразі розшукується, тому необхідно негайно прибути до відділу поліції для з'ясування особистості. М. почав заперечувати, попросив зателефонувати товаришу, який би привіз паспорт, проте працівники поліції на це не зважили і силоміць направили М. до відділу поліції. У зв'язку з Різдвяними святами М. перебував у відділку чотири доби. Жодної можливості зв'язатися з рідними чи скористатися правовою допомогою захисника надано не було.

Дайте юридичний аналіз ситуації. Розкрийте зміст права людини на свободу та особисту недоторканність. Наведіть сучасні міжнародні стандарти щодо захисту цього права.

117. Верховна Рада України ухвалила закон, відповідно до якого громадяни України, які перебувають більше одного місяця за межами адміністративно-територіальної одиниці, в якій зареєстровано їх місце проживання, і мають невиконані

майнові зобов'язання, накладені в адміністративному порядку чи за судовим рішенням, або призиваються на строкову військову службу і не мають відстрочки, або беруть участь у судовому процесі, зобов'язані зареєструвати місце свого перебування.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо перевірки вказаного закону на відповідність ст. 33 Конституції України.

Підготуйте проект рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду цієї справи.

118. Прокурор м. К. порушив кримінальну справу проти групи скінхедів, які увірвалися до приміщення, що належить місцевому відділенню організації «Свідків Єгови», розбили обрядове начиння і розігнали присутніх. Справа була порушена за ст. 180 Кримінального кодексу України «Перешкоджання здійсненню релігійного обряду». Захисник обвинувачених заявив, що справа підлягає припиненню, оскільки Конституція України не розкриває поняття «права на свободу світогляду і віросповідання» і не дає визначення релігійного обряду. Дії, що здійснюються членами організації «Свідки Єгови», не є релігійним обрядом. Крім того, Конституція не містить санкції на порушення норми про свободу совісті, а отже, у складі даної норми при наявності гіпотези і диспозиції відсутня санкція.

Чи підлягає справа припиненню на підставі викладених доводів захисту? У чому полягає зміст права на свободу світогляду і віросповідання? Які обмеження права на свободу світогляду і віросповідання передбачає законодавство України?

119. Кілька відомих правозахисників, виступаючи перед представниками телебачення, газет і журналів, заявили, що необхідно найближчим часом законодавчо заборонити діяльність будь-яких громадських організацій, у тому числі й релігійних, які нетерпимо ставляться до представників інших

конфесій, не визнають ідей природного походження прав і свобод людини, принципів правової і демократичної держави та республіканської форми правління. На заперечення опонентів про те, що подібна позиція також є вираженням певної ідеології, вони пояснили, що ідеологія – це система поглядів, яка нав'язується людині, тоді як у демократичній державі існує цілковита свобода ідей.

Оцініть наведені доводи. У чому полягає принцип ідеологічної багатоманітності? Яким чином можна регулювати правовими засобами переконання і погляди громадян? Які умови реєстрації релігійної громади? Які державні установи реєструють релігійні об'єднання? Чи може релігійне об'єднання зареєструватись як об'єднання громадян?

Список нормативно-правових актів та літератури

Рішення Конституційного Суду України від 14.11.2001 р. № 15-рп/2001 (справа щодо прописки) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

Рішення Конституційного Суду України від 20.01.2002 р. № 2-рп/2012 // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 9. – С. 106. – Ст. 332.

Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 31.01.1992 р. № 2232-XII // Там само. – 1992. – № 18. – Ст. 237.

Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.

Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII // Там само. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 р. № 1382-IV // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 1. – Ст. 4.

Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 р. № 987-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua

Колодій А. М. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – Київ: Юрінком Інтер, 2004. – 336 с.

Кушніренко О. Г. Конституційно-правовий статус релігійних організацій / О. Г. Кушніренко // Правове регулювання релігійного життя: історія, сучасність, перспективи: [матеріали VI Міжнар. круглого столу, 21.12.2013 р.]. – Харків, 2014. – С. 47–50.

Кушніренко О. Г. Права і свободи людини та громадянина / О. Г. Кушніренко, Т. М. Слінько. – Харків: Факт, 2001. – 431 с.

Летнянчин Л. І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики / Л. І. Летнянчин. – Харків: Вапнярчук Н. М., 2006. – 255 с.

Нестеренко О. Інформація в Україні: право на доступ / О. Нестеренко. – Харків: Акта, 2012. – 306 с.

Радченко А. Ю. Конституційне право людини на свободу совісті і об'єднання як основа правового статусу релігійних об'єднань / А. Ю. Радченко // Jurnalul juridic national: teorie și practică. – 2015. – № 3. – Т. 1. – С. 13–16.

Речицький В. Громадянські права як юридичний засіб протидії державній владі / В. Речицький // Укр. право. – 1995. – № 1 (2).

Серьогін В. О. Право на недоторканність приватного життя (прайвесі) у конституційно-правовій теорії та практиці: монографія / В. О. Серьогін. – Харків: ФІНН, 2010. – 608 с.

Слінько Т. М. Інформація як об'єкт права: поняття та правове регулювання / Т. М. Слінько // Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, Нац. акад. прав. наук України; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого»; НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування НАПрН України. – Харків: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2012. – У 2-х ч. – Ч. 1. – С. 321–326.

Слінько Т. М. Конституційно-правові гарантії свободи слова / Т. М. Слінько // Наше право. – 2014. – № 9. – С. 11–16.

Слінько Т. М. Правове регулювання інформаційних

відносин: поняття, сутність та особливості / Т. М. Слінько // Knowledge. Education. Law. Management. – 2014. – № 4. – С. 262–275.

Слінько Т. М. Проблеми правового регулювання статусу ЗМІ щодо висвітлення діяльності органів публічної влади в контексті європейської інтеграції / Т. М. Слінько // Наук. зап. Львів. ун-ту бізнесу та права: зб. наук. пр. з економ. та юрид. наук. – 2011. – Вип. 7. – С. 174–178.

Чуб О. О. Конституційне право громадян України на участь в управлінні державними справами / О. О. Чуб. – Харків: Одиссей, 2005. – 232 с.

Т е м а 18. Зміст політичних прав громадян

П л а н

1. Загальна характеристика політичних прав громадян.
2. Виборчі права громадян.
3. Принципи виборчого права.
4. Право на свободу об'єднань. Види об'єднань громадян.
5. Політичні партії: поняття, порядок легалізації, права, припинення діяльності.
6. Громадські організації: поняття, порядок легалізації, їх права, особливості конституційної відповідальності.
7. Право на мирні зібрання. Види мирних зібрань.
8. Умови реалізації права на мирні зібрання.

120. Народні депутати України зареєстрували законопроект щодо надання іноземцям політичних прав, зокрема, активного виборчого права на місцевих виборах, права на участь як членів у роботі політичних партій, права доступу до державної служби у формі участі в конкурсах на зайняття вакантної посади (з подальшим набуттям громадянства України в разі перемоги в конкурсі). Цей законопроект обґрунтовувався необхідністю впровадження європейської практики залу-

чення іноземців до вирішення спільних питань жителів територіальних громад, а також використання прогресивного іноземного досвіду.

Які Ви знаєте політичні права? Які існують відмінності в політичних правах громадян України й іноземців? Проаналізуйте зарубіжний досвід з цього питання. Чи підтримуєте Ви зазначений законопроект і як можете обґрунтувати свою позицію?

121. У теорії виокремлюють право громадян брати участь у голосуванні, а також бути обраним до органів публічної влади. Проте у виборчому законодавстві закріплено низку інших виборчих прав, зокрема: право ознайомитися зі списками виборців, вимагати їх уточнення; право на участь у фінансуванні виборчої кампанії кандидата або політичної партії; право на отримання спеціального статусу (член виборчої комісії, офіційний спостерігач, довірена особа, представник політичної партії у ЦВК); право на участь у передвиборній агітації; право на інформацію про хід підготовки і проведення виборів, терміни та порядок здійснення виборчих дій, законодавство про вибори, кандидатів, політичні партії – учасників виборчого процесу.

Що таке активне виборче право і пасивне виборче право? Чи є названі вище права виборчими? Якщо так, то до якого різновиду (активного чи пасивного) виборчого права їх можна віднести?

122. У зв'язку з існуючим біцефалізмом державної влади народні депутати запропонували замінити порядок обрання Президента України із всенародного на голосування спеціальною колегією виборщиків. Такі приклади історія має, зокрема, до 1962 р. у Франції президент не обирався всенародно, і лише внаслідок зміни порядку обрання президента в подальшому стали можливими конфлікти і протистояння між урядом і президентом. На думку депутатів, завдяки тому, що Президент України не буде отримувати свій мандат безпосередньо від виборців (в умовах парламентсько-президентської республіки), тож, не маючи достатніх важелів впливу на уряд,

зможе більш зважено виконувати свої арбітражні функції. Їх опоненти зазначають, що обрання президента колегією виборщиків є застарілим і продемонструвало свою недосконалість на виборах президента США у 2000 р. До того ж воно жодним чином не впливає на рівень легітимності президента і не вирішує проблеми біцефалізму.

Які принципи виборчого права Ви знаєте? Що таке принцип прямих виборів? Чи відповідає такому принципу запропонований механізм обрання Президента України?

123. До ЦВК надійшла скарга від представника політичної партії – суб'єкта виборчого процесу щодо проведення незаконної агітації, а саме участі в ній Президента України з метою спонукати виборців голосувати за певну політичну партію, безоплатного використання ефіру телекомпанії для проведення передвиборної агітації. Суб'єкт звернення просить визнати порушення принципу рівності умов використання ЗМІ, безоплатного поширення інформації з ознаками політичної реклами протиправними; зобов'язати Президента України утриматися від дій щодо участі у передвиборній агітації, втручання у виборчий процес, порушення принципу рівного та неупередженого ставлення до суб'єктів виборчого процесу.

Які критерії дають можливість охарактеризувати вибори як вільні і рівні?

124. Засновники обласної організації Партії нових комуністів звернулися до адміністративного суду зі скаргою на дії обласного управління юстиції, зазначаючи, що постановою колегії цього управління в Реєстрі об'єднань громадян анульовано запис про реєстрацію цієї організації, а наказом начальника управління юстиції скасовано рішення управління про реєстрацію згаданої організації і зобов'язано відділ реєстрації об'єднань громадян офіційно повідомити в засобах масової інформації про це рішення. На підставі оскаржуваних рішень представники обласної партійної організації були виключені зі складу окружної та дільничних виборчих комісій.

Обидва наведені документи мотивовані тим, що сто-

суються юридичної особи і не можуть бути предметом оскарження як документи внутрішньоорганізаційної діяльності управління юстиції. Рішення про заборону чи припинення діяльності обласної організації політичної партії обласне управління юстиції не приймало. Крім того, до уваги бралось рішення сесії Львівської обласної ради про підтримку вимог громадян, політичних партій та громадських організацій Львівщини щодо заборони діяльності в Україні комуністичних організацій.

Яке рішення має прийняти суд?

125. До Міністерства юстиції України надійшла заява про реєстрацію політичної партії «За чистий Крим». Розглянувши надані документи, Мін'юст відмовив у реєстрації такої партії, оскільки принципи її організації, закріплені у статуті, суперечать закону. Зауваження стосувалися тих статутних положень, якими передбачалося, що лідер партії, обраний на установчому з'їзді, обіймає цю посаду довічно, а також те, що керівники обласних організацій партії призначаються та звільняються лідером партії одноособово.

Дайте правову оцінку дій Міністерства юстиції.

126. Міністерство юстиції України анулювало реєстраційне свідоцтво політичної партії «Добра» на тій підставі, що протягом шести місяців з дня реєстрації нею були утворені й зареєстровані у встановленому законом порядку обласні організації лише у 13 областях України та міська у м. Київ, не створено республіканської партійної організації в Автономній Республіці Крим, а також не в усіх згаданих областях у більшості районів – відповідних партійних організацій районного рівня. Крім того, виявилось, що членами цієї політичної партії фактично є лише тисяча громадян України.

Які підстави анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії в Україні?

Яким органом здійснюється анулювання і які наслідки тягне?

127. На науковій конференції фахівці висловили стурбованість стосовно легітимності політичних партій і дотримання ними чинного законодавства. Зокрема, мова йде про ситуацію, коли політична партія створюється, існує під певною назвою і з певною ідеологією. Потім внаслідок різних причин змінює назву, політичну програму, керівництво. Настільки радикальні зміни означають фактично, що виникає нова політична партія з певною програмою і ідеологією, легалізації якої не відбувається. Ця партія не збирає підписів, не створює осередків під нову програму та ідеологію. Говорять навіть про певний ринок партій, коли політики перед виборами замість реєстрації нової політичної сили просто купують або отримують безкоштовно вплив на вже існуючу зареєстровану політичну партію і перейменовують її. Формально зміни до статуту партії щодо перейменування можуть внести 15 делегатів з'їзду, реальність проведення якого ніхто не перевіряє.

Яка процедура легалізації політичної партії, а також зміни її назви, програми, статуту, керівництва? Які шляхи вдосконалення процедури легалізації політичної партії, а також контролю за її діяльністю Ви можете запропонувати? Чи доцільно обмежувати право вносити зміни до статуту політичної партії в частині її перейменування або при зміні програми партії повторно проводити процедуру збору підписів?

Для довідки

Партія «Народний фронт» була заснована як партія «Народна Дія». «Сильна Україна» Сергія Тігіпка є перейменованою партією «Економічна платформа», що виникла під назвою «Інформаційна Україна». «Правий сектор» не є новою політичною партією, а перейменованою партією «Українська національна асамблея». Партія «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА “СПРАВЕДЛИВІСТЬ”» раніше називалася «Солідарність», «Наступ», «Мир та єдність». «Громадянська позиція» Анатолія Гриценка була заснована як «Могутня Україна».

128. У статуті Конституційно-ліберальної політичної партії України, поданому разом з іншими необхідними доку-

ментами для реєстрації до Міністерства юстиції України, однією з функцій її керівних органів зазначається забезпечення міжнародного співробітництва, а також організація представництв партії за межами України. Мін'юст відмовив у реєстрації, оскільки вказані положення статуту не відповідають вимогам чинного законодавства України. Відмову було оскаржено до суду з мотивацією, що закон дозволяє міжнародну діяльність політичних партій.

Яке рішення має прийняти суд?

129. На партійній конференції було ухвалено рішення не підтримувати представлений Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України проект закону про Державний бюджет на наступний рік. Незважаючи на це, декілька членів партії – народних депутатів України – проголосували за прийняття бюджету. Обговоривши вчинок своїх колег по партії, її керівний орган прийняв рішення про виключення цих депутатів із партії, оскільки вони своїми діями завдали шкоди її іміджу, порушили партійну дисципліну, попередивши при цьому, що прийняття такого рішення є внутрішньою справою партії, яке не може бути предметом судового розгляду. Депутати, незважаючи на це, оскаржили таке рішення до суду.

Наскільки відповідає Конституції та Законам України рішення партійної конференції виключити цих народних депутатів з партії?

Наскільки народні депутати України у своїй діяльності повинні керуватися рішеннями, які прийняла фракція чи керівний партійний орган?

Чи потягнули б такі дії виключення народних депутатів із фракції цієї політичної партії дострокове припинення їх повноважень?

130. Три особи (17-ти, 16-ти та 13-ти років) заснували «Проєвропейську спілку молоді» та звернулися до обласного управління юстиції із заявою про легалізацію цього об'єднання шляхом повідомлення. Однак заява була повернена для приве-

дення у відповідність із чинним законодавством, зокрема, у документах слід було вказати загальну назву об'єднання громадян. Один із засновників спілки звернувся з позовом до районного суду м. Харків про визнання незаконними дії управління юстиції щодо відмови в легалізації спілки.

Який порядок легалізації об'єднань громадян?

Постанову якого змісту має ухвалити суд?

131. Група громадян України вирішила заснувати місцеву громадську організацію «Українська інтелектуальна еліта», що виступає за обмеження вступу до вищих навчальних закладів регіону, в якому організація намагалася здійснювати свою діяльність, осіб інших національностей окрім українців. Але органами юстиції було відмовлено в реєстрації такої організації.

Які підстави для відмови у реєстрації об'єднань громадян?

Чи правомірна відмова в цьому випадку? Аргументуйте відповідь.

132. У Законі України «Про громадські об'єднання» передбачене право бути засновниками громадських організацій для юридичних осіб приватного права. Проте, на думку профільного комітету Верховної Ради України, така ідея не узгоджуються з Конституцією України. Цю тезу комітет обґрунтовує посиланням на частину першу ст. 36 Конституції України, згідно з якою саме громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Аналогічну думку висловлювало і Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України. На думку фахівців, запропонований підхід є невдалим через те,

що у Конституції України (ст. 36 і 37) поняття «права громадян України на свободу об'єднання у політичні партії» та «громадські організації» використовується в значно вужчому значенні, ніж у проекті. На думку Головного науково-експертного управління, поняття «юридичні особи» використовується в цивільному та господарському праві з метою забезпечення потреб господарювання та майнових відносин, а тому необхідність наділення їх правосуб'єктністю у відносинах, передбачених правом на свободу об'єднання у громадські організації, є незрозумілим.

Які існують види громадських об'єднань? Чи відповідає Конституції України, на Вашу думку, право юридичних осіб створювати громадські об'єднання?

133. До Верховної Ради України Кабінетом Міністрів України поданий законопроект «Про мирні зібрання», в якому пропонується встановити чітке розмежування їх форм (мітинг, маніфестація, пікет, хода, демонстрації), суворі вимоги щодо завчасного повідомлення про мирне зібрання (його форма, кількість учасників), проведення мирних зібрань обмежити з 08.00 до 20.00 год, а також посилити відповідальність їх учасників за порушення порядку проведення мирних зібрань, зокрема: за проведення мирного зібрання, про яке не було завчасно повідомлено; проведення мирного зібрання не в тій формі, про яку було повідомлено орган влади; перевищення кількості учасників мирного зібрання порівняно із поданою попередньою інформацією (для організаторів); за участь у мирних зібраннях у касках, шоломах, у масках та балаклавах; за проведення мирних зібрань у заборонений час (поза інтервалом 08.00 до 20.00 год), встановлення наметів під час мирних зборів. Крім цього, у законопроекті пропонується можливість заборони органом влади мирного зібрання у разі проведення контрмітингів, а також у місцях, де може бути порушене право громадян на відпочинок.

Які умови проведення мирних зібрань? Хто може заборонити мирне зібрання? Проаналізуйте практику Європейського суду з прав людини щодо мирних зібрань. Чи може мир-

не зібрання забороняться у разі проведення контрдемонстрації? Чи може воно бути визнане неправомірним у випадках несповіщення про нього орган влади? Ваше ставлення до положень запропонованого законопроекту? Чи існують аналоги таких норм у світі? Чи можна назвати країни, в яких існують відповідні норми, демократичними?

134. Районний осередок Української громадської організації «Зелений світ» виступив з ініціативою заборонити проїзд центральною вулицею райцентру автомобілям і мотоциклам увечері на дві години, коли мешканці з дітьми гуляють нею. З цією метою представник осередку заздалегідь зареєстрував в органі місцевого самоврядування повідомлення про проведення мітингу ввечері на центральній вулиці відповідно до ст. 39 Конституції України. У свою чергу, представник органу місцевого самоврядування в день проведення мітингу звернувся до окружного адміністративного суду з заявою про заборону заходу. При цьому він посилався на те, що організатори мітингу є непослідовними в своїх задумах та діях. Але суд відмовився розглядати заяву органу влади.

Якими актами регулюється порядок проведення мирних зібрань в Україні? Поясніть причину відмови окружного адмінсуду розглядати заяву про заборону мітингу.

Список нормативно-правових актів та літератури

Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI // Офіц. вісн. України. – 2013. – № 9. – Ст. 325.

Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI // Там само. – 2012. – № 30. – Ст. 1097.

Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01.12.1998 р. № 281-XIV // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 1. – Ст. 2.

Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III // Там само. – 2001. – № 23. – Ст. 118.

Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 р. № 1045-XIV // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 45. – Ст. 397.

Рішення Конституційного Суду України (справа про молодіжні організації) від 13.12.2001 р. № 18-рп/2001 // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 51. – Ст. 2310. – С. 466.

Рішення Конституційного Суду України (справа про утворення політичних партій в Україні) від 12.06.2007 р. № 2-рп/2007 // Там само. – 2007. – № 54. – Ст. 2183. – С. 90.

Барабаш Ю. Г. Політичні партії та ЗМІ як суб'єкти виборчого процесу: окремі питання конституційно-правового статусу / Ю. Г. Барабаш // Публічне право. – 2011. – № 1. – С. 6–12.

Берченко Г. В. Внутрішня організація політичних партій як предмет конституційного регулювання / Г. В. Берченко // Бюл. М-ва юстиції України. – 2009. – № 12. – С. 111–117.

Бондарчук І. В. Рішення Конституційного Суду України у правовому регулюванні діяльності політичних партій і громадських організацій / І. В. Бондарчук // Там само. – 2012. – № 5. – С. 106–113.

Слінько Т. М. Конституційно-правовий статус об'єднань громадян в Україні / Т. М. Слінько, О. Г. Кушніренко. – Харків: Арсис, 1998. – 176 с.

Летнянчин Л. І. Проблеми конституціоналізації свободи об'єднання в Україні / Л. І. Летнянчин // Вісн. Нац. акад. прав. наук України: зб. наук. пр. – Харків, 2014. – № 4. – С. 65–75.

Лукаш С. Ю. Політичні партії в системі взаємовідносин держави і народу в Україні: конституційно-правовий аспект / С. Ю. Лукаш // Проблеми законності. – 2001. – Вип. 50. – С. 34–40.

Лукаш С. Ю. Проблеми реалізації політичними партіями функцій, передбачених в ст. 36 Конституції України / С. Ю. Лукаш // Влада та суспільство під впливом закону «циркуляції еліт»: матеріали міжнар. наук.-теор. конф. (XXIII Харків. політолог. читання). – Харків: ХАП, 2010. – С. 114–116.

Кагляк Я. О. Інститути громадянського суспільства та інститут громадських організацій в Україні: теоретико-методологічні та нормопроектні аспекти / Я. О. Кагляк, В. Л. Федоренко // Бюл. М-ва юстиції України. – 2009. – № 4, 5. – С. 75–88.

Лук'янов Д. В. Політичні партії в системі взаємодії громадянського суспільства та держави (роль та правове регулювання): монографія / Д. В. Лук'янов. – Харків: Право, 2007. – 320 с.

Слінько Т. М. Виборчі права – нормативне вираження електорально-правового статусу особи / Т. М. Слінько // Влада та суспільство під впливом закону «циркуляції еліт»: матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. (XXIII Харків. політолог. читання). – Харків: ХАП, Нац. юрид. акад. України, 2010. – С. 132–134.

Васьковська О. Право на мирні зібрання: нові виклики і старі проблеми / О. Васьковська // Право України. – 2007. – № 5. – С. 119–121.

Сінькевич О. В. Конституційне право громадян на мирні зібрання / О. В. Сінькевич // Держава і право: Юрид. і політ. науки, 2007. – Вип. 38. – С. 268–271.

Пивоваров В. Забезпечення права на мирні зібрання / В. Пивоваров // Дотримання прав людини в діяльності МВС. – Харків: Права людини, 2009. – С. 119–122.

Пасенюк О. Судові процедури обмеження права на мирні зібрання / О. Пасенюк // Публічне право. – 2012. – № 1. – С. 48–55.

Чуб О. О. Конституційне право громадян України на участь в управлінні державними справами / О. О. Чуб. – Харків: Одіссей, 2005. – 232 с.

Чуб О. О. Універсальні міжнародно-правові стандарти політичних прав громадян / О. О. Чуб // Проблеми законності. – 2009. – Вип. 102. – С. 21–28.

Тема 20. Конституційні гарантії прав людини

П л а н

1. Поняття та класифікація гарантій прав людини.
2. Система юридичних гарантій прав людини.
3. Право на судовий захист як основоположна гарантія прав людини.
4. Інституційні гарантії прав людини.
5. Конституційна скарга.

135. Особа, яку звинувачено у вчиненні тяжких злочинів, заявила клопотання про розгляд своєї справи судом присяжних, посилаючись при цьому на відповідні положення Конституції України. Проте у задоволенні клопотання їй було відмовлено на тій підставі, що суди присяжних в Україні поки що не створені. Тоді особа звернулася зі скаргою до Європейського суду з прав людини, мотивуючи це, зокрема, тим, що держава порушує її право на справедливий судовий розгляд.

Охарактеризуйте діяльність суду присяжних як процесуальну гарантію прав людини. Які специфічні риси української моделі суду присяжних? Чи буде вважатися відмова у розгляді справи судом присяжних порушенням права на справедливий судовий розгляд, зважаючи на зміст ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод?

136. Унаслідок важкої хвороби найманий працівник приватної фірми більше 100 днів знаходився на лікарняному. На 120-й день під час перебування в лікарні він отримав звістку про те, що його звільнено з роботи у зв'язку з хворобою протягом чотирьох місяців. Громадянин вирішив захистити своє право в суді, але звернутися до суду, на його думку, для нього було неможливим через відсутність коштів на оплату послуг адвоката, оскільки всі гроші він витратив на лікування.

Які умови надання безоплатної правової допомоги?

Чи може правова допомога надаватися особою, яка не має статусу адвоката?

Проаналізуйте правові позиції Конституційного Суду України у справах за зверненнями громадян Солдатова та Голованя.

137. Існує думка, що не лише інституційно-правові гарантії, а й соціально-економічні умови життєдіяльності людини суттєво впливають на стан її захищеності та комфорту. Саме певний життєвий рівень, рівень освіти, охорони здоров'я, умов праці, заробітної платні дозволяють людині брати активну участь у політичному житті країни, цікавитися питаннями демократії, розвитку суспільства тощо.

Чи погоджуєтесь Ви з такою точкою зору? Які соціально-економічні гарантії прав і свобод людини і громадянина передбачені Конституцією України? Яке місце в системі конституційних прав і свобод посідають соціальні, економічні, культурні права?

Які правові позиції сформульовані у рішеннях Конституційного Суду України від 26 грудня 2011 р. № 20-рп/2011 та від 25 січня 2012 р. № 3-рп/2012?

138. Н. оскаржив дії податкової інспекції до окружного адміністративного суду, який відмовив у задоволенні позову. Згодом Н. звернувся із заявою про апеляційне оскарження згаданого рішення, і апеляційний адміністративний суд залишив у силі рішення окружного суду. Оскільки після рішення апеляційної інстанції судове рішення набрало законної сили, громадянин вирішив звернутися до наднаціональних засобів захисту, керуючись ч. 4 ст. 55 Конституції України: «Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна».

Н. звернувся із заявою до Європейського суду з прав людини, проте той визнав таку заяву неприйнятною, ґрунтуючись на п. 1 ст. 35 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де вказано: «Суд може

прийняти справу до розгляду тільки після того, як були використані всі національні засоби захисту, відповідно до загальноновизнаних норм міжнародного права і впродовж шести місяців від дати прийняття остаточного рішення».

Що означає «використання всіх національних засобів» і «прийняття остаточного рішення» в інтерпретації Європейського суду з прав людини? Чи означає це, що попереднє звернення до касаційної інстанції є обов'язковою умовою звернення до Європейського суду з прав людини? З якого моменту має відраховуватися згаданий вище шестимісячний строк?

Список нормативно-правових актів та літератури

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 13. – Ст. 270.

Про безоплатну правову допомогу; Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – № 51. – Ст. 577.

Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV // Там само. – 2006. – № 30. – Ст. 260.

Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12.02.2015 р. № 192-VIII // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 17. – Ст. 447.

Барабаш Ю. Г. Беззахисні права чи необґрунтовані сподівання? [Електронний ресурс] / Ю. Г. Барабаш // Голос України. – 2016. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/268300>

Дахова И. И. Гарантии конституционных принципов избирательного права / И. И. Дахова // Конституционно-правовые основы народовластия в России и Украине: сб. науч. тр. – Харьков: Право, 2012. – С. 132–157.

Дашковська О. До питання про правові інститути забезпечення прав і свобод людини і громадянина / О. Дашковська // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2010. – № 3 (62). – С. 44–49.

Євсєєв О. П. Конституційні засади запровадження суду присяжних в Україні / О. П. Євсєєв, О. Ю. Бруслик // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – 2011. – Вип. 22. – С. 115–127.

Жалий Т. В. До питання про критерії прийнятності скарги для розгляду Європейським судом з прав людини / Т. В. Жалий // Вчені зап. Таврій. нац. ун-ту ім. В. І. Вернадського. – Серія «Юрид. науки». – 2013. – Т. 26 (65). – № 2–1. – С. 411–418.

Заворотченко Т. С. Система конституційно-правових гарантій прав і свобод людини і громадянина в Україні / Т. С. Заворотченко // Право України. – 2002. – № 5. – С. 110–116.

Кулачок-Тітова Л. В. Право на гідний рівень життя в міжнародному, зарубіжному та національному законодавстві / Л. В. Кулачок-Тітова // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Серія: Право. – 2014. – № 1106. – Вип. 17. – С. 122–126.

Пархоменко Н. М. Роль громадянського суспільства у захисті прав і свобод людини та громадянина / Н. М. Пархоменко // Право України. – 2014. – № 4. – С. 116–125.

Рябченко О. П. Забезпечення реалізації права на справедливий суд: окремі законодавчі новели / О. П. Рябченко // Юрид. вісн.: Повітряне і космічне право. – 2015. – № 1. – С. 70–74.

Селіванов А. О. Права і свободи громадян під захистом Конституційного Суду України: правові позиції сучасної доктрини конституційного правосуддя / А. О. Селіванов. – Київ: Логос, 2005. – 104 с.

Серьогіна С. Г. Використання практики Європейського суду з прав людини як перспективний напрям оптимізації конституційного судочинства в Україні / С. Г. Серьогіна // Вісн. Конституц. Суду України. – 2005. – № 6. – С. 41–46.

Слінько Т. М. Міжнародно-правові гарантії реалізації права людини і громадянина на інформацію / Т. М. Слінько // Наше право. – 2013. – № 12. – С. 142–148.

Солодков А. А. Правовий статус присяжних за законодавством України / А. А. Солодков // Вісн. акад. митної служби України. – Серія: Право. – 2013. – № 2. – С. 19–28.

Тодыка Ю. Н. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине / Ю. Н. Тодыка, О. Ю. Тодыка. – Київ: Ін Юре, 2004. – 368 с.

Федоренко В. Л. Конституційні права та свободи людини в Україні й ефективність їх гарантування / В. Л. Федоренко; за ред. і з передм. акад. О. В. Скрипнюка // Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України: зб. наук. пр. – Київ: Ліра-К, 2013. – 190 с.

Т е м а 21. Конституційні обов'язки людини та громадянина

П л а н

1. Поняття конституційних обов'язків людини та громадянина, їх класифікація.
2. Загальна характеристика конституційних обов'язків.
3. Гарантії реалізації конституційних обов'язків людини та громадянина.

139. Громадянин України Л. у 20-річному віці шляхом проведення низки хірургічних операцій в Ізраїлі змінив свою стать з чоловічої на жіночу (постопераційний транссексуал), після чого повернувся в Україну. Через тиждень після повернення до нього прийшли представники районного відділу військового комісаріату, до якого він був приписаний, з метою призову на строкову військову службу. Громадянин України Л. відмовився від призову до військової служби, мотивуючи свою відмову тим, що він тепер не чоловік, а жінка.

Як Ви вважаєте, чи поширюється на Л. дія ст. 65 Конституції України? Чи підлягає Л. призову на строкову військову службу? Чи є в його діях склад правопорушення за ухилення від призову?

140. На виконання Указу Президента України № 607 від 21 липня 2014 р. «Про часткову мобілізацію» К. прибув за повісткою до військкомату та пройшов медичне обстеження, після чого заявив про неможливість проходження ним військової служби з підстав релігійних переконань, які заперечують виконання ним військового обов'язку під військовим командуванням у будь-якому виді. Це пов'язано з тим, що з 10 липня 2004 р. він є охрещеним служителем релігійної організації Свідків Єгови в Україні, а з 15 січня 2009 р. його призначено на посаду старійшини (єпископа) збору (що підтверджується довідкою № 2372 від 4 серпня 2014 р. Центру Свідків Єгови релігійної організації «Релігійний центр Свідків Єгови в Україні»). Посилаючись на Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу», К. відмовився від призову до Збройних Сил України. Він пояснив, що готовий виконати свій громадянський обов'язок перед державою на відновленні населених пунктів або в інший спосіб, але не під військовим командуванням.

Прокурор відкрив кримінальне провадження, за яким вимагав призначити покарання у виді двох років позбавлення волі за ухилення від мобілізації.

*Як Ви вважаєте, чи мав підстави прокурор для відкриття кримінального провадження? Які нормативні акти, окрім зазначеного закону, можуть бути застосовані при розгляді справи? Чи можна у даному разі застосувати принцип *lex specialis derogat generali*? Проаналізуйте рішення суду у цій справі (рішення Апеляційного суду Дніпропетровської області щодо виправдувального вироку у справі про альтернативну службу під час мобілізації від 26 лютого 2015 р.).*

141. Громадянин О. направив звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. У зазначеному документі О. просив Уповноваженого звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності ст. 51 Конституції України ч. 1 ст. 199 Сімейного кодексу України (далі – СК України). Адже, на його думку,

ч. 1 ст. 199 СК України, згідно з якою «якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу», покладає на нього додатковий обов'язок, не передбачений Конституцією України.

Дайте правову оцінку даного звернення. Які обов'язки людини і громадянина передбачені Конституцією України?

142. Управління Пенсійного фонду України звернулося з позовом до А., який є фізичною особою-підприємцем, щодо стягнення з нього в примусовому порядку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за останні 12 місяців. Свої позовні вимоги Управління Пенсійного фонду України обґрунтувало нормами Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування». У запереченні на позовну заяву А. зазначав, що він є платником єдиного податку, а тому сплачувати єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування він не зобов'язаний. Окрім того, обов'язку зі сплати такого внеску взагалі не передбачено Конституцією України, оскільки положення ст. 67 зобов'язують кожного сплачувати лише податки і збори, а єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, передбачений законом, не входить до системи податків та зборів.

Яким чином має бути вирішено цей спір? Складіть проект відповідного рішення суду.

143. Після закінчення педагогічного університету Ф. був направлений вчителем математики в одну із сільських шкіл області. Через деякий час він звільнився з роботи, розлучився з дружиною, покинув її з маленькою дитиною і переїхав до міста. Через неможливість офіційно працевлаштуватися Ф. став працювати в одній з комерційних структур, отримуючи при цьому зарплату «в конверті».

Коли 2014 р. у зв'язку із ситуацією на сході України

Президентом України була оголошена антитерористична операція, Ф. тривалий час переховувався від військкомату, який його розшукував. Утім у жовтні 2014 р. Ф. був призваний військкоматом на військову службу. Через деякий час він покинув розташування своєї військової частини і був оголошений у розшук.

Як Ви оцінюєте вчинки Ф. з точки зору виконання ним конституційних обов'язків? Які саме конституційні обов'язки були ним не виконані? Чи можна притягти Ф. до кримінальної відповідальності як такого, що не виконав обов'язок захищати Вітчизну, незалежність і територіальну цілісність України?

Список нормативно-правових актів та літератури

Про альтернативну (невійськову) службу: Закон України від 12.12.1991 р. № 1975-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 15. – Ст. 188.

Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 31.01.1992 р. № 2232-ХІІ // Там само. – 1992. – № 18. – Ст. 237.

Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 р. № 2464-VI // Там само. – 2011. – № 2. – Ст. 11.

Рішення Конституційного Суду України від 17.03.2005 р. № 1-рп/2005 (справа про надання допомоги по тимчасовій непрацездатності) // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 13. – Ст. 673.

Білокурська О. Щодо поняття конституційних обов'язків / О. Білокурська // Право України. – 2004. – № 10. – С. 85–88.

Завгородній В. А. Конституційний обов'язок батьків утримувати дітей до їх повноліття: стан наукових досліджень / В. А. Завгородній, Г. Є. Пшенична // Право і сусп.-во. – 2013. – № 6. – С. 20–23.

Колісник В. П. Взаємозв'язок зобов'язань громадян з

реалізацією ними політичних прав / В. П. Колісник // Проблеми законності. – 2009. – Вип. 100. – С. 84–90.

Летнянчин Л. І. Загальна декларація прав людини та проблеми юридичних обов'язків людини і громадянина / Л. І. Летнянчин // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2009. – № 1 (56). – С. 113–123.

Летнянчин Л. І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики / Л. І. Летнянчин. – Харків: Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. – 256 с.

Новицький А. М. Механізм адміністрування єдиного соціального внеску та податку на доходи фізичних осіб: переваги та проблемні аспекти реалізації / А. М. Новицький, І. В. Чеховська // Юрид. вісн.: Повітряне і космічне право. – 2014. – № 3. – С. 66–72.

Олійник А. Правова природа конституційного обов'язку із сплати податків і зборів: аналіз Основного Закону України / А. Олійник // Підприємництво, госп-во і право. – 2013. – № 8. – С. 55–58.

Петришин О. Дослідження проблем конституційних обов'язків людини і громадянина в Україні / О. Петришин, В. Колісник // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2007. – № 1 (48). – С. 284–287.

Тодыка Ю. Н. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине / Ю. Н. Тодыка, О. Ю. Тодыка. – Київ: Ін Юре, 2004. – 368 с.

Шинкарьов О. О. Особливості правового механізму реалізації екологічних обов'язків громадян в Україні (теоретичний аспект) / О. О. Шинкарьов // Проблеми законності. – 2015. – Вип. 129. – С. 163–170.

Тема 22. Конституційні засади виборчої системи та виборчого права в Україні

П л а н

1. Способи формування вищих органів влади в теорії та практиці конституційного права.
2. Загальна характеристика виборчого права.
3. Поняття та види виборчих систем.
4. Виборча система в Україні.
5. Правове регулювання виборів народних депутатів України.
 - 5.1. Суб'єкти виборчого процесу.
 - 5.2. Загальна характеристика стадій виборчого процесу.
6. Правове регулювання виборів Президента України.
 - 6.1. Суб'єкти виборчого процесу.
 - 6.2. Загальна характеристика стадій виборчого процесу.

144. О 8-й год ранку Ви прокинулися від звуків духового оркестру, який грав на подвір'ї школи напроти вікна Вашої кімнати. Вийшовши на балкон, Ви побачили мітинг на шкільному подвір'ї, долетіла фраза: «Проголосуємо, товариші, у цей день за наших кандидатів! Адже сьогодні день виборів, день свята, день демократії».

Дайте конституційно-правовий аналіз дій організаторів мітингу.

145. Голова дільничної виборчої комісії (ДВК) заборонив присутність у приміщенні дільниці під час проведення виборів громадянина Нідерландів В., який стверджував, що він є офіційним спостерігачем від Королівства Нідерландів. Свої дії голова ДВК аргументував тим, що В. не є громадянином України, а тому не може брати участь у виборчому процесі, а, по-друге, Закон України у ст. 12 не називає офіційних спостерігачів від іноземних держав, отже, вони не можуть виступати суб'єктами виборчого процесу в Україні.

Чи є правомірними дії голови ДВК? Якими норматив-

ними актами України врегульовано статус офіційних спостерігачів від іноземних держав та міжнародних організацій? Який порядок їх реєстрації та в чому полягають їх повноваження?

Назвіть усіх суб'єктів виборчого процесу в Україні.

146. На гарячу телефонну лінію окружної виборчої дільниці зателефонував виборець Ф. і повідомив, що у першому турі виборів Президента України до списку виборців була включена його бабуся, яка померла декілька років тому. Виборець відніс документи про смерть бабусі до органу ведення державного реєстру виборців, але, прийшовши на виборчу дільницю при проведенні другого туру голосування, він знову побачив прізвище своєї бабусі у списку виборців.

Виборець Л. у день виборів не зміг отримати на виборчій дільниці виборчий бюлетень і проголосувати, оскільки у списках виборців його прізвище було вказано з помилкою.

Виборець Н. не зміг реалізувати своє виборче право, оскільки на виборчій дільниці з'ясувалось, що його не було внесено до списків виборців.

Яким чином складаються списки виборців? Чи є у виборця можливість ознайомитися з ними? Чи передбачена законодавством можливість внесення змін до цих списків? Як у наведених випадках мають діяти виборці?

147. До Центральної виборчої комісії звернувся П. із заявою, що в ході проведення з'їзду однієї з політичних партій, на якому формувався виборчий список кандидатів у народні депутати України, його кандидатуру не було включено до такого списку у зв'язку з тим, що він не є членом цієї партії, не є українцем, проживає в державі менше двох років, погано володіє державною мовою і не надав до секретаріату партії довідки від лікаря-психіатра. Вважаючи зазначені підстави відмови у включенні його кандидатури до виборчого списку політичної партії незаконними, П. у своїй заяві вимагав від ЦВК зобов'язати політичну партію включити його

кандидатуру до її виборчого списку.

Чи є в даному разі порушення законодавства про вибори? Яке рішення має ухвалити ЦВК? Які вимоги передбачені законодавством до кандидата у народні депутати України?

148. 63 народних депутати України звернулись до Конституційного Суду України з конституційним поданням про визнання неконституційними положень Закону «Про вибори народних депутатів України», згідно з якими партія, що висунула виборчий список кандидатів у депутати у загальнодержавному окрузі, вносить у безготівковому порядку на спеціальний рахунок ЦВК грошову заставу в розмірі однієї тисячі розмірів мінімальної заробітної плати; партія, яка висунула кандидата в депутати в одномандатному окрузі, або кандидат у депутати, який балотується в одномандатному окрузі в порядку самовисування, вносять на спеціальний рахунок ЦВК грошову заставу в розмірі десяти розмірів мінімальної заробітної плати.

Народні депутати України вважають, що передбачена законом вимога щодо внесення грошової застави є встановленням майнового цензу для громадян України, що суперечить положенням ст. 5, 24 Конституції України.

Складіть проект рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду такого подання. Назвіть умови реєстрації кандидата у народні депутати України.

149. Під час проведення виборів народних депутатів до ЦВК надійшла скарга П. на дії кандидата в народні депутати України – першого номера у списку політичної партії – суб'єкта виборчого процесу, який, на думку П., шляхом обману громадян України перешкоджає формуванню власної волі та її вільному виявленню при голосуванні:

а) суб'єкт оскарження, виступаючи на загальнонаціональному телеканалі, у порушення ст. 65 Конституції України, згідно з якою захист Вітчизни є обов'язком громадян України, агітував за припинення строкового призову;

б) даруючи учням зошити і щоденники з власною символікою, порушував навчальний процес;

в) політична партія, яку він представляє, застосовувала виборчу технологію «двійників», видаючи назву іншої політичної партії із додатком «оновлена» за власну і використовуючи у матеріалах передвиборної агітації відеозапис її заходів із застосуванням її символіки;

г) розповсюджувався відеоролик, у якому містилася інформація щодо передбачення Нострадамуса на його користь;

г) поза межами строків передвиборної агітації, а також не в місцях для розміщення матеріалів передвиборної агітації, а на будинках, парканах, стовпах, деревах розповсюджувалися матеріали передвиборної агітації у вигляді стрічок відповідного кольору;

д) розміщувалася політична реклама у вигляді агітаційних плакатів на транспортних засобах громадського користування.

Чи є громадянин належним суб'єктом звернення з такою скаргою? Чи є серед наведених порушення виборчого законодавства, зокрема щодо ведення передвиборної агітації?

150. До ЦВК надійшла заява політичної партії «Воля» щодо реєстрації кандидатів у народні депутати України у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі на виборах народних депутатів України, зокрема Л. (№ 21 у списку), включених до виборчого списку кандидатів у народні депутати України цієї партії, сформованого та затвердженого на II з'їзді партії.

До ЦВК також надійшла заява політичної партії «Воля» з проханням зареєструвати Л. кандидатом у народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі № 164 на позачергових виборах народних депутатів України від цієї партії.

Яким має бути рішення ЦВК? Назвіть порядок висування кандидатів у народні депутати України.

151. До окружної виборчої комісії звернувся К. з вимогою скасувати реєстрацію кандидата в народні депутати В., який є міським головою міста М. Підставами для скарги були

відомості про те, що під час здійснення передвиборної агітації В. використовував своє службове становище, а саме: 1) не був звільнений на час участі у виборчому процесі від виконання своїх посадових обов'язків; 2) здійснював прийом громадян, зустрічався з виборцями у службовому кабінеті; 3) як міський голова виступав на місцевих телевізійних каналах, де, зокрема, було розповсюджено інформацію про допомогу, надану міською радою та особисто її головою лікарні швидкої допомоги, дитячим будинкам, та про сприяння будівництву школи в одному з районів; 4) співробітники міськвиконкому в робочий час роздавали листівки та плакати з передвиборною програмою В.

До того ж за ініціативи В. проведено концерт за участю українських та зарубіжних зірок на підтримку його кандидатури, а також існують докази, що кандидат В. дарував виборцям календарі та блокноти зі своїм зображенням.

Яким має бути рішення окружної виборчої комісії? У яких формах може здійснюватися передвиборна агітація? Які існують обмеження у проведенні передвиборної агітації?

152. До ЦВК надійшла скарга кандидата в народні депутати України Р., зареєстрованого в одномандатному виборчому окрузі № 66, на дії кандидата у народні депутати України Б., зареєстрованого в тому ж окрузі.

У своїй скарзі Р. просить ЦВК скасувати реєстрацію кандидата в народні депутати Б. через такі причини:

1) агітаційні матеріали кандидата у народні депутати Б. розміщено на рекламних носіях, розташованих на елементах вуличного обладнання над проїжджою частиною без зазначення відомостей про замовника друкованих передвиборних агітаційних матеріалів, установи, яка здійснила їх друк, тираж, інформації про осіб, відповідальних за випуск. До того ж у переходах та вагонах метрополітену розміщено плакати із зображенням та основними тезами передвиборної програми Б. На підтвердження зазначеного Р. додав до скарги роздруковані фотознімки;

2) Б. у межах свого виборчого округу безкоштовно

роздавав пакети з вафельними тортами та чаєм, предмети релігійного культу, а також дарував школярам зошити та щоденники з власною символікою;

3) Б. за вироком Арцизького районного суду Одеської області засуджений за скоєння злочину, передбаченого ч. 1 ст. 309 Кримінального кодексу України, до штрафу в розмірі 1020 грн, вирок набрав законної сили. За інформацією Арцизького районного суду Одеської області, наданою ЦВК, Б. має не погашену та не зняту в установленому порядку судимість.

Чи є кандидат у народні депутати суб'єктом звернення до ЦВК? Яким чином має бути вирішено питання? Які підстави скасування реєстрації кандидата в народні депутати України?

153. Округна виборча комісія за зверненням офіційного спостерігача від кандидата в народні депутати в одномандатному окрузі визнала голосування на виборчій дільниці недійсним унаслідок виявлення порушень Закону України «Про вибори народних депутатів України».

У скарзі офіційного спостерігача, зокрема, зазначено, що на виборчій дільниці, де до списків для голосування внесено 1870 виборців (виборчі бюлетені отримали 1535 виборців), було виявлено такі порушення закону: 1) на виборчій дільниці виявлено 18 випадків опускання до скриньки виборчого бюлетеня за виборця іншою особою; 2) на дільниці проголосувало 55 осіб, які не включені до списків для голосування; 3) 73 виборці проголосували декілька разів; 4) виявлено 28 випадків знаходження у кабінці для голосування поряд з виборцем неповнолітніх дітей. До того ж внаслідок пошкодження виборчої скриньки неможливо встановити зміст 217 виборчих бюлетенів.

Чи є правомірними дії окружної виборчої комісії? Чи має право офіційний спостерігач звертатися до виборчої комісії з вимогою визнати голосування на виборчій дільниці недійсним? Чи є підстави для визнання голосування в даному разі недійсним?

154. Громадянин С. особисто подав заяву до ЦВК про самовисування кандидатом на пост Президента України для реєстрації кандидатом на пост Президента України на позачергових виборах Президента України.

До ЦВК разом із заявою С. подав документи, серед яких: автобіографія без зазначення відомостей про місце народження, громадську роботу (зокрема, на виборних посадах), партійність. Також було додано документ про внесення на рахунок ЦВК 15 489 грн 50 коп.

Якими мають бути дії ЦВК? Які вимоги передбачені законодавством до кандидата в Президенти України? Який порядок висування та реєстрації кандидата в Президенти України?

Список нормативно-правових актів та літератури

Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.2011 р. № 4061-IV // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 97. – Ст. 3526.

Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30.06.2004 р. № 1932-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 36. – Ст. 448.

Про місцеві вибори: Закон України від 14.07.2015 р. № 595-VIII // Там само. – 2015. – № 37, 38. – Ст. 366.

Рішення Конституційного Суду України від 26.02.1998 р. № 1-рп/1998 (справа про вибори народних депутатів України) // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 23. – Ст. 93.

Рішення Конституційного Суду України від 05.04.2012 р. № 8-рп/2012 (справа про висування кандидатів у народні депутати України за змішаної виборчої системи) // Там само. – 2012. – № 30. – Ст. 1122.

Афанасьєва М. В. *Виборча інженерія в Україні: монографія* / М. В. Афанасьєва. – Одеса: Юрид. літ., 2014. – 382 с.

Бакумов О. С. *Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації: монографія* / О. С. Бакумов. – Харків: Право, 2015. – 248 с.

Барабаш Ю. Г. Окремі питання розгляду судами виборчих спорів / Ю. Г. Барабаш // Віче. – 2012. – № 14. – С. 5–9.

Барабаш Ю. Г. Проблеми вдосконалення виборчого законодавства України / Ю. Г. Барабаш // Публічна влада в Україні та конституційно-правовий механізм її реалізації: матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 28 верес. 2011 р. – Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2011. – С. 18–20.

Барабаш Ю. Электоральная культура украинских граждан: политико-правовой анализ / Ю. Барабаш // Проблемы права. – 2010. – № 2. – С. 8–12.

Бодрова І. І. Теоретико-правові аспекти поняття «виборча система» / І. І. Бодрова // Проблеми законності. – 2010. – Вип. 108. – С. 36–45.

Вагіна О. Змішана виборча система: світовий досвід застосування / О. Вагіна // Вибори та демократія. – 2011. – № 1. – С. 29–37.

Донченко Ю. Характеристика виборчої системи та демократичних інститутів в Україні / Ю. Донченко // Вісн. Центральної виборчої комісії. – 2011. – № 1. – С. 24–30.

Закон України «Про вибори народних депутатів України»: науково-практичний коментар / Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. В. Л. Мусіяки. – Київ: Дрім Арт, 2012. – 672 с.

Ключковський Ю. Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія / Ю. Б. Ключковський. – Київ: Час Друку, 2011. – 132 с.

Козодой Л. Принцип загального виборчого права: теоретико-конституційний аналіз / Л. Козодой // Вибори та демократія. – 2009. – № 3. – С. 4–9.

Колісник В. П. Голосування та встановлення результатів виборів: проблеми правового регулювання / В. П. Колісник, П. М. Любченко // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – 2014. – № 1. – С. 93–102.

Кресіна І. О. Парламентські вибори в Україні: правові і політичні проблеми: [монографія] / І. О. Кресіна, Є. В. Перегуда. – Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2003. – 368 с.

Кушніренко О. Г. Виборчі цензи / О. Г. Кушніренко, Т. М. Слінько // Правові проблеми реформування регіональної влади: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 12.04.2002 р.). – Харків: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування АПрН України, 2002. – С. 116, 117.

Летнянчин Л. І. Обмеження пасивного виборчого права: проблеми конституціоналізації / Л. І. Летнянчин // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – 2014. – № 3. – С. 105–115.

Лукаш С. Ю. Законодавче закріплення пропорційної виборчої системи у світлі особливостей формування політичних партій України / С. Ю. Лукаш // Проблеми формування електоральної культури населення: зб. наук. тез (за матеріалами XVII Харків. політолог. читань). – Харків: Право, 2005. – С. 58, 59.

Пилипишин В. П. Система принципів виборчого права: теоретичний та практичний аспекти аналізу / В. П. Пилипишин // Бюл. М-ва юстиції України. – 2008. – № 3. – С. 122–131.

Польщиків І. В. Проблемні питання удосконалення законодавства про вибори Президента України в аспекті додержання міжнародних виборчих стандартів / І. В. Польщиків // Право і безпека. – 2009. – № 5 (32). – С. 10–14.

Райковський Б. Сучасні моделі виборчих систем: проблеми теорії і практики / Б. Райковський, М. Рибачук // Вісн. ЦВК. – 2009. – № 1 (15). – С. 44–52.

Речицький В. Десять тез про українську виборчу систему / В. Речицький // Права людини. – 2007. – № 14 (16–31 травня). – С. 24.

Селіванов А. Виборче право в контексті конституційної реформи / А. Селіванов // Там само. – 2009. – № 2. – С. 5–9.

Стешенко Т. В. Принципи виборчого права як фундаментальні засади забезпечення виборчого процесу і проблеми законності / Т. В. Стешенко // Проблеми законності. – 2008. – Вип. 94. – С. 36–40.

Тодика О. Ю. Вибори до парламентів країн СНД (порівняльно-правовий аспект): монографія / О. Ю. Тодика. – Харків: Факт, 2003. – 147 с.

Царьова М. Проблема оптимальної виборчої системи / М. Царьова // *Вибори та демократія*. – 2010. – № 4. – С. 109–113.

Чуб О. О. Фактори політичної активності громадян України у виборчому процесі / О. О. Чуб // *Вісн. ЦВК*. – 2006. – № 1. – С. 72–76.

Шведа Ю. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні / Ю. Шведа. – Львів, 2010. – 462 с.

Т е м а 23. Конституційно-правовий статус парламенту України

П л а н

1. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України як парламенту.
2. Склад та структура Верховної Ради України.
3. Конституційна регламентація функцій парламенту України.
4. Загальна характеристика законодавчого процесу.
5. Акти парламенту.
6. Дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.

155. З метою подолання тривалої політичної та економічної кризи Верховна Рада України винесла постанову про призначення всеукраїнського референдуму щодо довіри громадян до парламенту та глави держави. Того ж дня ЦВК провела своє засідання та затвердила Календарний план основних організаційних заходів з підготовки та проведення всеукраїнського референдуму. Проте через тиждень після політичних консультацій та за погодженням із Президентом України Верховна Рада України прийняла постанову про призначення позачергових виборів народних депутатів та Президента України. У постанові зазначається, що призначення позачергових виборів народних депутатів та Президента України обумовлено тим, що «ре-

зультати всеукраїнського референдуму щодо довіри громадян до парламенту та до глави держави неважко передбачити з огляду на результати усіх репрезентативних соціологічних опитувань». Наступного дня до Конституційного Суду звернулися 43 народних депутати із конституційним поданням щодо визнання цієї постанови неконституційною.

Проаналізуйте повноваження парламенту та запропоновані ним шляхи виходу з політичної кризи. Чи можна вважати зазначені шляхи виходу з кризи прийнятними та конституційними? Яке рішення має ухвалити Конституційний Суд? Чи мала б Верховна Рада скасувати свою постанову про призначення всеукраїнського референдуму після ухвалення постанови про призначення позачергових виборів? Дайте правову оцінку дій Голови ЦВК, котрий оперативно провів засідання ЦВК, та постанови ЦВК, якою затверджено Календарний план основних організаційних заходів з підготовки та проведення всеукраїнського референдуму?

156. Верховна Рада України прийняла постанову «Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді», якою достроково припинила повноваження та звільнила з посад п'ятьох суддів Конституційного Суду України «у зв'язку з порушенням ними присяги судді», однак у чому саме полягали такі порушення, в постанові не зазначалось. Окрім того, Верховна Рада України запропонувала виконуючому обов'язки Президента України достроково припинити повноваження та звільнити з посад ще двох суддів Конституційного Суду України, які були призначені Президентом України, «у зв'язку з порушенням ними присяги судді» та вказала їх прізвища. Окремим пунктом Верховна Рада України запропонувала: «Раді суддів України у триденний строк скликати позачерговий з'їзд суддів України, на якому розглянути питання дострокового припинення повноважень та звільнення з посад суддів Конституційного Суду України у зв'язку з порушенням ними присяги судді, які були призначені з'їздом суддів України (далі вказала п'ять

прізвищ суддів Конституційного Суду України)». Цією ж постановою Верховна Рада України зобов'язала Генеральну прокуратуру України «порушити кримінальне провадження за фактом прийняття низки одіозних рішень і притягти усіх винних осіб до відповідальності».

Всебічно проаналізуйте зазначену постанову в контексті головних функцій та повноважень парламенту. Чи мав парламент право звільняти суддів Конституційного Суду України? Чи зобов'язаний парламент, ухвалюючи таку постанову, вказати, в яких саме діях чи рішеннях було «порушення присяги суддею»? Чи мав парламент право пропонувати іншим суб'єктам звільнити суддів Конституційного Суду України та зазначати при цьому підстави звільнення? Чи мав парламент право покладати на Генеральну прокуратуру України зобов'язання щодо проведення досудового розслідування за фактом прийняття певних рішень Конституційним Судом України і вимагати притягнення винних осіб до відповідальності?

157. Після подолання вето Президента України на Закон України «Про внесення змін до Митного тарифу України» Голова Верховної Ради направив цей Закон на підпис Президентові. Однак глава держави відмовився підписувати його та повернув із своїми вмотивованими пропозиціями до Верховної Ради України. Голова парламенту на прес-конференції заявив, що найближчим часом підпише Закон і дасть вказівку опублікувати його у газеті «Голос України». Після цього Президент офіційно звернувся до Голови Верховної Ради з проханням повернути йому Закон для його промудрації. Голова парламенту погодився на пропозицію Президента. Однак і після цього глава держави Закон не підписав. Через місяць Перший заступник Голови Верховної Ради в інтерв'ю громадському телебаченню зазначив, що парламент мав би ще раз проголосувати за цей Закон та опублікувати його за двома підписами: Голови Верховної Ради та голови профільного парламентського комітету, що «має забезпечити його легітимність без промудрації главою держави».

Яким чином парламент може подолати вето Президента України? У чому полягає процедура підписання та оприлюднення закону? Дайте правову оцінку дій і рішень Голови Верховної Ради та Президента України, а також Першого заступника Голови Верховної Ради.

158. Під час проведення «години запитань до Уряду» дев'ять з десяти народних депутатів України різко розкритикували у своїх виступах бездіяльність Міністра закордонних справ України Д. та непослідовність Міністра соціальної політики України Л. Народний депутат України Г. вніс пропозицію негайно звільнити обох міністрів з посади та призначити на ці посади інших осіб. Верховна Рада України підтримала таку пропозицію і внесла питання про звільнення з посад зазначених закордонних міністрів до порядку денного пленарного засідання. З огляду на те, що проект постанови «Про звільнення з посад Міністра закордонних справ України Д. та Міністра соціальної політики України Л.» підтримали 225 народних депутатів України, головуючий запропонував повернутися до розгляду цього питання на ранковому засіданні парламенту наступного дня.

Охарактеризуйте кадрові (номінаційні) повноваження Верховної Ради України. Яка роль Верховної Ради України у припиненні повноважень Кабінету Міністрів України? Чи має право Верховна Рада України достроково припинити повноваження одного чи кількох міністрів?

159. Верховна Рада України прийняла новий Закон «Про організацію і порядок діяльності Верховної Ради України». Президент визнав цей акт таким, що не відповідає Конституції, та офіційно заявив, що не підпише цей Закон. Окрім того, глава держави зазначив, що має намір достроково припинити повноваження Верховної Ради, якщо вона самостійно не виправить ситуації та не скасує результатів попереднього голосування щодо цього Закону. Парламент погодився на вимоги глави держави і прийняв постанову про скасування ре-

зультатів голосування щодо схвалення цього Закону в цілому.

Яким чином Верховна Рада може скасувати прийнятий закон? Надайте правову оцінку дії парламенту щодо скасування результатів голосування.

160. Перед розглядом Верховною Радою України проекту Закону України «Про Державний бюджет» на наступний рік народні депутати України від опозиції заблокували вхід до зали пленарних засідань і заявили, що не дозволять розглядати й голосувати цей проект у редакції, запропонованій Кабінетом Міністрів України і попередньо підтриманій на засіданні лідерів парламентських фракцій, що входять до парламентської більшості. На терміновій нараді лідерів парламентських фракцій, що входять до парламентської більшості, було ухвалене рішення провести засідання Верховної Ради України у концертному залі «Україна». У засіданні парламенту, яке відбувалось у концертному залі «Україна», взяли участь усі народні депутати, які входять до парламентської більшості, і Верховна Рада більшістю у 226 голосів, попередньо ухваливши рішення про одноразове відхилення від процедури розгляду та прийняття законів, без обговорення ухвалила Закон України «Про Державний бюджет» на наступний рік.

Група народних депутатів України від опозиції у кількості 57 осіб звернулася до Конституційного Суду України з конституційним поданням про визнання цього Закону неконституційним у зв'язку з порушенням процедури його розгляду та ухвалення.

Підготуйте проект конституційного подання до Конституційного Суду України – завдання для першої половини групи. Підготуйте проект рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду цієї справи – завдання для другої половини групи.

161. Президент України, виступаючи на засіданні Верховної Ради України, заявив, що в сучасних умовах внутрішньої політичної кризи (зокрема, коли український парламент не може сформувати новий склад уряду, а нинішній уряд

гальмує реформи та ін.) та військових дій на сході України він як повноправний представник народу, за якого на виборах проголосувало в першому турі більше 50% виборців, бере на себе всю повноту відповідальності за долю країни. Таким чином, як заявив Президент України, у нього з'являється право тимчасово, протягом одного року, видавати укази з тих питань, які згідно з Конституцією України визначаються та встановлюються законами, а Кабінет Міністрів України, відповідно, зобов'язаний неухильно виконувати такі укази.

Дайте конституційно-правову оцінку заяв Президента України. Назвіть повноваження Верховної Ради України як парламенту. Чи можуть бути такі повноваження тимчасово або не тимчасово передані іншим органам?

Список нормативно-правових актів та літератури

Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 19. – Ст. 134.

Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 12. – Ст. 565.

Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 р. № 576-VIII // Відом. Верхов. Ради України. – 2015. – № 36. – Ст. 360.

Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР // Там само. – 1998. – № 20. – Ст. 99.

Рішення Конституційного Суду України від 07.07.1998 р. № 11-рп/98 (справа щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України) // Там само. – 1998. – № 27. – Ст. 1009.

Рішення Конституційного Суду України від 17.10.2002 р. № 17-рп/2002 (справа щодо повноважності Верховної Ради України) // Вісн. Конституц. Суду України. – 2002. – № 5.

Барабаш Ю. Г. «Глобалізаційний» виклик парламентаризму: конституційно-правовий аналіз / Ю. Г. Барабаш // Університ. наук. зап. – 2007. – № 1. – С. 40–46.

Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: монографія / Ю. Г. Барабаш. – Харків: Право, 2008. – 220 с.

Барабаш Ю. Г. Інститут розпуску парламенту на сучасному етапі державотворення: порівняльно-правовий аналіз / Ю. Г. Барабаш // Університ. наук. зап. – 2008. – № 1. – 2008. – С. 36–43.

Барабаш Ю. Г. Парламентський контроль в Україні (конституційно-правовий аспект) / Ю. Г. Барабаш. – Харків: Легас, 2004. – 192 с.

Георгіца А. Законодавча влада: поняття, правова природа, місце і роль у системі органів публічної влади / А. Георгіца // Право України. – 2009. – № 11. – С. 100–117.

Жук Н. А. Достроковий розпуск парламенту як складова «хрестоматійної» рівноваги між гілками влади / Н. А. Жук // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2008. – № 819. – Серія: Право. – Вип. 2 (4). – С. 42–49.

Колісник В. Періодична зміна форми правління та трансформація українського парламентаризму в контексті політичної структуризації / В. Колісник // Право України. – 2014. – № 8. – С. 39–44.

Колісник В. П. Перспективи проведення референдуму як правового засобу подолання політичної кризи та збереження територіальної цілісності України: тези до Всеукр. наук.-практ. конф. «Україна перед глобальними викликами сучасності» (XXVII Харків. політолог. читання; Харків, 5 черв. 2014 р.) / В. П. Колісник // Вісн. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Харків, 2014. – № 4. – С. 256–258.

Кривенко Л. Верховна Рада України – однопалатний парламент / Л. Кривенко // Вісн. Акад. прав. наук України. – 1998. – № 4. – С. 78, 79.

Омельченко Н. Л. Деякі питання організаційно-правового механізму реалізації законодавчої функції Верхов-

ної Ради України / Н. Л. Омельченко // Держава і право. Серія: Юрид. і політ. науки. – 2013. – № 60. – С. 84–90.

Погорілко В. Ф. Конституційно-правовий статус Верховної Ради – парламенту України: проблеми теорії і практики / В. Ф. Погорілко // Правова держава: щорічник наук. пр. Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Вип. 11. – Київ: Вид. Дім «Юрид. кн.», 2000. – С. 103–117.

Погребняк Н. Апарат Верховної Ради України: конституційно-правовий статус, структура, порядок формування / Н. Погребняк // Підприємництво, госп-во і право. – 2009. – № 7. – С. 118–120.

Процюк І. Законодавча влада у парламентській республіці / І. Процюк // Право України. – 2014. – № 8. – С. 45–55.

Пустовіт Ж. М. Поняття та сутність установчої функції Верховної Ради України / Ж. М. Пустовіт // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2007. – № 2. – С. 59–64.

Сушкова Х. В. Конституційно-правові форми реалізації представницької функції Верховної Ради України / Х. В. Сушкова // Бюл. М-ва юстиції України. – 2007. – № 4. – С. 65–74.

Шевченко Т. О. Розпуск парламенту як випадок колективного припинення повноважень народних депутатів України / Т. О. Шевченко // Часопис Київ. ун-ту права. – 2007. – № 1. – С. 77–82.

Т е м а 25. Конституційно-правовий статус народного депутата України

П л а н

1. Поняття «статус народного депутата України». Характеристика депутатського мандату.
2. Права та обов'язки народного депутата України.
3. Депутатський запит та депутатське звернення.
4. Гарантії депутатської діяльності. Депутатська недоторканність.

162. Л. був обраний до Верховної Ради України за виборчим списком Партії Прогресивного Поступу. Після отримання посвідчення народного депутата України у студії парламентського каналу «Рада» він заявив, що виходить із Партії Прогресивного Поступу, але з її фракції у парламенті виходити не збирається. Натомість він має намір вступити до Партії Громадських Ініціатив, оскільки «презентовані сьогодні у цій студії Програма та Стратегія Еволюційних Реформ Партії Громадських Ініціатив є більш ґрунтовними, прагматичними та реалістичними, ніж Програма Партії Прогресивного Поступу, котра насправді становить еклектичний набір популізму та порожніх гасел». Того ж дня фракція Партії Прогресивного Поступу на своєму екстремому засіданні вирішила виключити народного депутата Л. зі складу своєї фракції та позбавити його повноважень народного депутата України. Наступного дня протокол засідання фракції Партії Прогресивного Поступу за підписом голови фракції з вимогою «позбавити повноважень народного депутата Л. та припинити виплату йому заробітної плати» надійшов до Секретаріату Верховної Ради України.

Які юридичні наслідки тягне за собою вихід народного депутата із партії? Чи є підстави для припинення повноважень народного депутата Л.? Який порядок припинення повноважень народного депутата? Якою є суть депутатського мандата в Україні?

163. Генеральний прокурор України під час виступу на засіданні Верховної Ради України продемонстрував відео, на якому один із народних депутатів України бере гроші за «допомогу» в отриманні ліцензії. Після цього Генеральний прокурор запропонував внести до порядку денного постанову про притягнення народного депутата до кримінальної відповідальності та його арешт. Верховна Рада України включила зазначену постанову до порядку денного і одразу підтримала цю постанову, після чого народного депутата було негайно заарештовано в приміщенні парламенту.

Народний депутат України звернувся до Вищого адмі-

ністративного суду України з позовом про визнання постанови Верховної Ради України незаконною, оскільки під час її ухвалення були порушені норми Закону України «Про Регламент Верховної Ради України».

Яке рішення має ухвалити суд? У чому полягає порядок надання згоди Верховної Ради України на притягнення народного депутата України до відповідальності?

164. Розглянувши депутатське звернення народного депутата С. із пропозицією надати інформацію про стан злочинності й відповідні копії звітів, начальник Головного управління МВС України в Ч-кій області К. відмовився надати таку інформацію. Свою відмову він обґрунтував тим, що такі дані становлять службову інформацію про діяльність органів внутрішніх справ і не можуть бути надані громадянам на підставі їх інформаційних запитів.

Що таке депутатське звернення? Чи обґрунтованою є відмова К. у наданні інформації за депутатським зверненням народного депутата С.?

165. До керівника Служби безпеки України в Луганській області надійшов депутатський запит народного депутата К. з вимогою провести оперативно-розшукові заходи та порушити кримінальну справу проти колишнього голови обласної державної адміністрації, який, на думку депутата, несе повну відповідальність за окупацію окремих районів Луганської області. При цьому якихось конкретних фактів на підтвердження своєї вимоги народний депутат не надав.

Що таке депутатський запит? Якою має бути реакція керівника Служби безпеки України в Луганській області? Які існують особливості направлення депутатських запитів та депутатських звернень до судових органів, органів СБУ, досудового розслідування, органів прокуратури?

166. На підставі ухвали слідчого судді прокурор З. дозволив провести обшук у приміщенні ТОВ «Веснянка». Через кілька хвилин після того, як він надав директору ТОВ «Вес-

нянка» ухвалу слідчого судді про проведення обшуку, до приміщення зайшов народний депутат України Т. та поставив на підвіконня рамку для фотографій з написом «Громадська приймальня народного депутата України Т.». Т. заявив, що прокурор З. має негайно залишити дане приміщення, оскільки він як депутат орендує три кімнати у ТОВ «Веснянка» для своєї громадської приймальні. Також Т. зазначив, що в цих кімнатах він веде прийом виборців і зберігає свою службову документацію. Саме тому, на переконання Т., для проведення обшуку у зазначених приміщеннях необхідно спочатку отримати згоду Верховної Ради України.

Після таких дій і заяв прокурор З. змушений був припинити обшук у приміщеннях ТОВ «Веснянка».

Дайте розгорнутий конституційно-правовий аналіз наведеної ситуації, оцінюючи при цьому правомірність дій та заяв кожного з учасників.

167. До комітету з питань регламенту та організації роботи Верховної Ради України надійшла заява народного депутата М., у якій він просив розглянути питання про втрату депутатського мандата народним депутатом К. – заступником голови комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони, оскільки останній одночасно з громадянством України має громадянство ще двох країн, на території однієї з яких він проживав майже півроку до дня виборів та на даний час продовжує виконувати обов'язки головного тренера команди у цій державі. Окрім того, народний депутат К. рішенням фракції політичної партії, за списками якої його було обрано до Верховної Ради України, був виключений зі складу фракції.

Чи є підстави для дострокового припинення повноважень народного депутата К.? У якому порядку повноваження народного депутата України припиняються достроково? Складіть проект висновку комітету з питань регламенту та організації роботи Верховної Ради України.

Список нормативно-правових актів та літератури

Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 12. – Ст. 565.

Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 р. № 2790-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 3. – Ст. 17.

Рішення Конституційного Суду України від 27.10.1999 р. № 9-рп/99 (справа про депутатську недоторканість) // Офіц. вісн. України. – 1999. – № 44. – Ст. 71.

Рішення Конституційного Суду України від 20.03.2002 р. № 4-рп/2002 (справа про запити і звернення народних депутатів України до органів дізнання і досудового слідства) // Там само. – 2002. – № 13. – Ст. 668.

Рішення Конституційного Суду України від 10.04.2003 р. № 7-рп/2003 (справа про гарантії діяльності народного депутата України) // Там само. – 2003. – № 17. – Ст. 789.

Рішення Конституційного Суду України від 26.06.2003 р. № 12-рп/2003 (справа про гарантії депутатської недоторканності) // Там само. – 2003. – № 28. – Ст. 1381.

Рішення Конституційного Суду України від 25.06.2008 р. № 12-рп/2008 (справа про перебування народного депутата України у депутатській фракції) // Там само. – 2008. – № 52. – Ст. 1741.

Борденюк В. Депутатська недоторканість як гарантія діяльності представницького органу державної влади: конституційно-правові аспекти / В. Борденюк // Юрид. Україна: щомісяч. наук. журн. – 2011. – № 3. – С. 22–27.

Войтенко Ю. М. Депутатський імунітет як політичний інститут: вітчизняний та світовий досвід / Ю. М. Войтенко // Гілея: наук. вісн. – 2015. – Вип. 93. – С. 357–361.

Георгіца А. З. Особливості правового регулювання статусу парламентаріїв України у контексті вітчизняного та зарубіжного досвіду / А. З. Георгіца, О. Д. Чепель // Наук. вісн. Міжнарод. гуманітар. ун-ту: Юриспруденція. – 2013. – Вип. 6–1. – Т. 1. – С. 97–100.

Данилюк Ю. В. Проблемні питання конституційно-правового статусу народного депутата України / Ю. В. Данилюк // Наук. зап. Ін-ту законодавства Верхов. Ради України. – 2014. – № 3. – С. 31–37.

Депутат в українському парламенті (науково-практичний посібник) / В. О. Зайчук, О. Л. Копиленко, Ю. В. Ясенчук та ін. – Київ: Парлам. вид-во, 2013. – 260 с.

Депутатські привілеї: зарубіжний досвід та пропозиції для України: [інформ.-аналіт. дослідження] [Електронний ресурс] / Лабораторія законодавчих ініціатив. Програма сприяння парламенту України університету Індіани США. – Київ, 2007. – 33 с. – Режим доступу: <http://www.parlament.org.ua>

Колюх В. В. Депутатська недоторканність: зарубіжний досвід і українські проблеми [Електронний ресурс] / В. В. Колюх // Віче. – 2015. – № 3. – С. 52–56.

Романюк П. В. Представницький мандат у сучасному розумінні / П. В. Романюк // Право і суспільство. – 2014. – № 6.2 (2). – С. 42–48.

Шевченко Т. О. Конституційні підстави припинення повноважень народних депутатів України / Т. О. Шевченко // Право України. – 2008. – № 9. – С. 14–18.

Ярмиш О.Н. Парламентське право України: навч. посіб. / О. Н. Ярмиш. – Харків, 2007. – 500 с.

Т е м а 26. Конституційний статус Президента України

П л а н

1. Інститут Президента та його місце в системі вищих органів державної влади.
2. Повноваження та акти Президента України.
3. Гарантії діяльності Президента України.
4. Підстави та порядок дострокового припинення повноважень Президента України.
5. Правовий статус Ради національної безпеки та оборони України.

168. У зв'язку з актом збройної агресії проти України наприкінці лютого 2014 р. виконуючий обов'язки Президента України скликав термінове засідання Ради національної безпеки і оборони України (далі – РНБО). На ньому було розглянуто питання про вжиття невідкладних заходів щодо забезпечення національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України. У ході обговорення виявилось, що більшість членів РНБО, включно з Прем'єр-міністром України та Міністром оборони України, висловлювалися проти введення воєнного стану. В. о. Президента України був за введення воєнного стану, однак, не відчувши підтримки РНБО, відмовився від такого кроку.

Розкрийте повноваження Президента України з керівництва у сфері національної безпеки і оборони України. Проаналізуйте функції та компетенцію РНБО. Дайте конституційно-правову оцінку дій в. о. Президента України. Який порядок введення в дію рішень РНБО?

169. До Президента України як гаранта додержання прав і свобод людини і громадянина звернувся М. з проханням втрутитися в ситуацію, що склалася навколо свавільних, як на його погляд, дій судді місцевого суду. З матеріалів справи випливає, що суддя тривалий час не приймала рішень щодо розірвання шлюбу, даючи можливість подружжям зберегти сім'ю.

Які можливості Президента України у захисті прав і свобод людини і громадянина? Проаналізуйте ситуацію, що склалася.

170. На прес-конференції Президента України журналіст обнародував інформацію, відповідно до якої голова апеляційного суду однієї з областей М. продовжує обіймати свою посаду незаконно, оскільки вже півроку як досяг пенсійного віку. Президент України доручив відповідальним працівникам Адміністрації терміново підготувати проект указу про звільнення М. з посади голови апеляційного суду та з посади

судді. Того ж вечора цей указ з'явився на офіційному сайті Президента України.

Які повноваження має Президент України у сфері функціонування судової гілки влади? Який порядок їх реалізації? Наскільки конституційним є такий указ Президента України?

171. Перед поїздкою на багатосторонню міжнародну зустріч міністрів у сфері промисловості країн – членів Світової організації торгівлі від Президента України на ім'я Міністра аграрної політики та продовольства України були скеровані Директиви з приводу ведення переговорів та підписання багатосторонньої угоди з питань співробітництва у сфері важкого машинобудування. Однак міністр відмовився діяти відповідно до Директив, посилаючись на те, що згідно з Конституцією України він як член Кабінету Міністрів України виконуватиме лише акти Президента України, якими відповідно до Конституції України визнаються укази і розпорядження.

Проаналізуйте повноваження Президента України в зовнішньополітичній сфері.

Наскільки обґрунтованою з конституційно-правової точки зору є відмова міністра виконувати Директиви?

172. Після вступу на пост Президент України видав указ про прийняття до громадянства України громадянина Російської Федерації К. за особливі заслуги перед Україною. Парламентська тимчасова слідча комісія з'ясувала, що К. здійснював приховане фінансування виборчої кампанії Президента через підставних осіб, та у зв'язку з цим запропонувала достроково припинити повноваження Президента в порядку імпічменту.

Чи є в даному випадку підстави для імпічменту Президента? Яка процедура усунення Президента в порядку імпічменту?

Яким чином, на Ваш погляд, можна вдосконалити існуючу процедуру імпічменту Президента?

Для правильної відповіді скористуйтеся Рішенням Європейського суду з прав людини від 06.01.2011 р. «Паксас проти Литви».

173. Верховна Рада України прийняла Закон «Про позбавлення звання Президента України» стосовно колишнього глави держави, який самоусунувся від виконання своїх конституційних повноважень. Однак новий Президент України оскаржив цей Закон до Конституційного Суду на тій підставі, що чинна Конституція України передбачає, що звання Президента України зберігається за ним довічно, якщо тільки Президент не був усунений з поста в порядку імпічменту, чого у випадку з його попередником зроблено не було.

Яке рішення має ухвалити Конституційний Суд України? У яких повноваженнях обмежений виконуючий обов'язки Президента України?

174. Із засобів масової інформації стало відомо, що низка указів Президента України про призначення глав дипломатичних представництв не містить підписів Прем'єр-міністра і відповідального міністра. Коли ж останнього на прес-конференції запитали, чи підписував він відповідні укази, міністр відповів, що він «візував, але не контрасигнував».

Прокоментуйте відповідь міністра. Розкрийте повноваження Президента України з керівництва у сфері зовнішньополітичної діяльності.

Які акти видає Президент України?

Розкрийте зміст інституту контрасигнації. Які укази Президента України підлягають контрасигнуванню?

Чи підлягають оскарженню акти Президента України?

Список нормативно-правових актів та літератури

Про Президента Української РСР: Закон України від 05.07.1991 р. № 1295-XII // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1991. – № 33. – Ст. 446.

Про вибори Президента України: Закон України від 05.03.1999 р. № 474-XIV // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 14. – Ст. 81.

Про Раду національної безпеки і оборони України: За-

кон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1998. – № 35. – Ст. 237.

Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV // Там само. – 2004. – № 50. – Ст. 540.

Рішення Конституційного Суду України від 10.12.2003 р. № 19-рп/2003 (справа щодо недоторканності та імпичменту Президента України) // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 51. – Ст. 2704.

Рішення Конституційного Суду України від 16.05.2007 р. № 1-рп/2007 (справа про звільнення судді з адміністративної посади) // Там само. – 2007. – № 40. – Ст. 1589.

Рішення Конституційного Суду України від 15.01.2009 р. № 2-рп/2009 // Там само. – 2009. – № 5. – Ст. 139.

Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: монографія / Ю. Г. Барабаш. – Харків: Право, 2008. – 220 с.

Барабаш Ю. Президентська влада у змішаних республіках: окремі питання теорії та практики / Ю. Барабаш // Право України. – 2014. – № 8. – С. 67–76.

Барабаш Ю. Г. Про політичну складову у статусі глави держави в напівпрезидентських республіках / Ю. Г. Барабаш // Бюл. М-ва юстиції України. – 2010. – № 6. – С. 27–36.

Барабаш Ю. Г. Окремі питання конституційно-правової сутності президентського арбітражу / Ю. Г. Барабаш // Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина: зб. наук. ст. та тез наук. повідомл. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. 23.11.2012 р. – У 2-х ч. – Ч. 1. – Харків: Точка, 2012. – С. 12–15.

Берназюк Я. О. Директива Президента України як одна з форм актів глави держави у сфері зовнішньополітичної діяльності та сфері національної безпеки і оборони / Я. О. Берназюк // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Серія 18: Економіка і право. – 2011. – Вип. 16. – С. 157–163.

Берназюк Я. О. Особливості видання Президентом України актів, які не передбачені Конституцією України / Я. О. Берназюк // Публічне право. – 2013. – № 1. – С. 38–44.

Волощук О. Т. Інститут Президента в системі органів державної влади: історико-теоретичний аспект: [монографія] / О. Т. Волощук. – Чернівці: Чернів. нац. ун-т, Чернівці: Золоті литаври, 2012. – 112 с.

Кушніренко О. Г. Президентська республіка як негативний фактор дії закону «циркуляції еліт» / О. Г. Кушніренко // Влада та суспільство під впливом закону «циркуляції еліт»: матеріали міжнарод. наук.-теорет. конф. (XXIII Харків. політолог. читання). – Харків: ХАП, 2010. – С. 130–132.

Кривенко Л. Президент України: еволюція конституційно-правового статусу / Л. Кривенко // Віче. – 1998. – № 10. – С. 77–95.

Мартинюк Р. Ідея «президентської гілки влади» та компетенційні взаємозв'язки президента із тріадою «розділених влад» у змішаній республіканській формі правління / Р. Мартинюк // Право України. – 2014. – № 8. – С. 77–84.

Мельниченко В. Статус президента і форма державного правління: взаємообумовленість та взаємовплив / В. Мельниченко, Н. Плахотнюк // Там само. – 2014. – № 8. – С. 56–66.

Мовчан У. І. Статусно-рольові особливості інституту президента на ринку влади / У. І. Мовчан, І. В. Работягова // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Серія: Питання політології. – 2010. – Вип. 16. – № 885. – С. 89–97.

Серьогіна С. Г. Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики: [монографія] / С. Г. Серьогіна. – Харків: Право, 2011. – 768 с.

Тодыка Ю. Н. Президент Украины: конституционно-правовой статус / Ю. Н. Тодыка, В. Д. Яворский. – Харьков: Факт, 1999. – 256 с.

Тема 29. Правова охорона та захист Конституції України

П л а н

1. Поняття «охорона та захист Конституції України».
2. Форми захисту Конституції України. Люстраційні заходи як форма захисту конституційних цінностей.
3. Заборона політичних партій як форма захисту Конституції: правова природа та порядок застосування.
4. Конституційно-правові підстави обмеження реалізації прав людини в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

175. Додатковим елементом «войовничого» характеру східноєвропейських демократій є інститут люстрацій і пов'язані з ним обмеження в політичних правах громадян, дотичних тією чи іншою мірою до попереднього режиму (див. Європейський суд з прав людини, справа «Жданок проти Латвії»).

В Україні це питання є досить актуальним після прийняття Закону від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII «Про очищення влади». З цього приводу Венеційська комісія зазначила, що люстрація цілком вписується в концепцію «войовничої» демократії. Зокрема, у проміжному висновку № 788/2014 щодо Закону України «Про очищення влади» (закон про люстрацію), прийнятому Венеційською комісією на її 101-му Пленарному засіданні 12–13 грудня 2014 р., у п.35 сказано: «Цілком можливо, що демократії інколи доводиться захищати себе (концепція «*streitbare / wehrhafte Demokratie*»), як було визнано ЄСПЛ». Таким чином, концепція «войовничої» демократії передбачає можливість здійснення певних превентивно-репресивних заходів з метою захисту конституційних цінностей.

Як співвідноситься концепція захисту Конституції з обмеженням прав людини (інститут люстрації, заборона політичних партій, введення режиму антитерористичної операції тощо, безпосередньо пов'язані з обмеженням прав і свобод людини)? Чому деякі обмеження прав людини є фор-

мами захисту Конституції, а інші – такими формами не визнаються?

176. Ухвалою Окружного адміністративного суду м. Київ від 31 липня 2015 р. було відкрито провадження в адміністративній справі № 826/15408/15 про припинення діяльності Комуністичної партії України на підставі Закону України від 9 квітня 2015 р. № 317-VIII «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». 16 грудня 2015 р. позов був задоволений, а діяльність Комуністичної партії України припинена (постанова № 826/15408/15).

Чи є припинення діяльності політичної партії формою захисту Конституції? Наведіть приклади аналогічних заходів в інших країнах світу. Проаналізуйте рішення Європейського суду з прав людини у справі «Партія Свободи і демократії (ÖZDEP) проти Туреччини» та «Об'єднана Комуністична партія Туреччини та інші проти Туреччини». Дайте юридичну оцінку ухвали Окружного адміністративного суду м. Київ. Визначте підстави та процедуру припинення діяльності політичної партії в Україні (докладно, крок за кроком).

177. Міністерство юстиції України 9 квітня 2014 р. звернулось до Окружного адміністративного суду м. Київ з позовом до політичних партій «Руська єдність» та «Руський блок» (про заборону діяльності політичних партій). Суд 30 квітня 2014 р. повністю задовольнив позов міністерства і заборонив діяльність політичної партії «Руська єдність», а 13 травня цього ж року суд повністю задовольнив позов і заборонив діяльність політичної партії «Руський блок».

Київський апеляційний адміністративний суд відхилив доводи апеляційної скарги, підтвердивши таким чином рішення Окружного адміністративного суду Києва від 13 травня 2014 р. про заборону діяльності політичної партії, яким було заборонено партію «Руський блок».

Яким чином суд вирішив колізію між нормою Закону

України «Про політичні партії» і Кодексом адміністративного судочинства України в частині підсудності спорів про заборону партій? Проаналізуйте рішення Конституційного Суду України від 12 червня 2007 р. № 2-рп/2007 (справа про утворення політичних партій в Україні).

Які підстави і докази для заборони партій були прийняті судом? Чи є різниця у правових наслідках заборони політичної партії та припинення діяльності політичної партії?

178. В окремих думках суддів Конституційного Суду України до висновків щодо законопроектів про внесення змін до Конституції України, схвалених у 2015–2016 рр., акцентувалося на тому, що зміни до Конституції України пропонується вносити в умовах фактичного воєнного стану. Разом з тим Конституційний Суд надав позитивні висновки, посилаючись на те, що формально-юридично воєнний стан введений не був.

Проаналізуйте окремі думки суддів Конституційного Суду України стосовно згаданої проблеми.

Яке значення має заборона вносити зміни до Конституції України в умовах воєнного стану?

179. Колишній прокурор області оскаржив своє звільнення з лав органів прокуратури внаслідок люстрації до адміністративного суду. У своєму позові він, зокрема, зазначив, що перевірка, передбачена Законом України «Про очищення влади», стосовно нього не проводилася, а тому його звільнення є незаконним. Окрім цього, він підкреслив, що є учасником АТО, а тому взагалі люстраційні заходи до нього не повинні застосовуватися.

Яке рішення повинен ухвалити суд? Якими є критерії здійснення люстраційних заходів в Україні? У чому полягають європейські стандарти обмеження люстраційних заходів?

Список нормативно-правових актів та літератури

Богашева Н. В. Відносини держави і політичних партій в Україні: конституційно-правові аспекти: [монографія] / Н. В. Богашева. – Київ: Лотос, 2012. – 446 с.

Горячов Д. А. Поняття правового захисту конституції та її основні елементи / Д. А. Горячов // Порівняльно-аналітичне право. – № 5. – 2015. – С. 61–64.

Константий О. В. Суд загальної юрисдикції як суб'єкт правової охорони Конституції України / О. В. Константий // Вісн. Верхов. Суду України. – 2011. – № 7. – С. 38–41.

Конституційна юрисдикція: підручник / за ред. Ю. Г. Барабаша та А. О. Селіванова. – Харків: Право, 2012. – 168 с.

Корейка І. В. Поняття та елементи системи органів правової охорони Конституції України / І. В. Корейка // Бюл. М-ва юстиції України. – 2009. – № 1. – С. 84–89.

Кушніренко О. Г. Конституційний Суд України як гарант охорони і захисту засад конституційного ладу держави / О. Г. Кушніренко // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – Вип. 6. – Харків: Право, 2003. – С. 40–45.

Лунь З. І. Правова охорона Конституції: до питання про постановку проблеми / З. І. Лунь // Право України. – 2002. – № 7. – С. 13–17.

Рабінович П. Охорона Конституції України засобами конституційного судочинства / П. Рабінович, В. Гончаров // Там само. – 2011. – № 6. – С. 105–112.

Селіванов А. О. Доктрина «охорони Конституції України» в період активних політичних задумів про її реформування / А. О. Селіванов // Вісн. Конституц. Суду України. – 2011. – № 1. – С. 75–81.

Скомороха В. Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики / В. Є. Скомороха. – Київ: МП Леся, 2007. – 716 с.

Таран Д. П. Сучасні форми захисту конституції: порівняльно-правовий аспект / Д. П. Таран // Проблеми законності. – 2015. – Вип. 130. – С. 53–60.

Таран Д. П. Захист конституції: основні сучасні підходи / Д. П. Таран // Форум права. – 2015. – № 3. – С. 212–218.

Таран Д. П. Захист конституції як категорія публічного права / Д. П. Таран // Публічне право. – 2015. – № 4. – С. 319–325.

Тацій В. Я. Порушив Основний Закон? Відповідай!: правові засоби охорони Конституції / В. Я. Тацій, Ю. М. Грошевий // Вибрані статті, виступи, інтерв'ю / упоряд.: О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш, В. І. Борисов; відп. за вип. О. В. Петришин. – Харків: Право, 2010. – С. 768–771.

Тацій В. Я. Правові засоби охорони Конституції України / В. Я. Тацій, Ю. М. Грошевий // Грошевий Ю. М. Вибрані праці / Ю. М. Грошевий; упоряд.: О. В. Капліна, В. І. Маринів. – Харків: Право, 2011. – С. 258–264 .

Тесленко М. «Непорушність» Конституції як особлива гарантія її правової охорони / М. Тесленко // Право України. – 2006. – № 11. – С. 10–14.

Тодыка Ю. Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики / Ю. Н. Тодыка. – Харьков: Факт, 2000. – 608 с.

Тодыка Ю. Н. Конституция Украины – основа стабильности конституционного строя и реформирования общества / Ю. Н. Тодыка, Е. В. Супрунюк. – Симферополь, 1997. – 312 с.

Шульженко Ю. Л. О понятии «правовая охрана конституции» / Ю. Л. Шульженко // Государство и право. – 2002. – № 7. – С. 5–12.

Т е м а 30. Конституційний Суд України як суб'єкт правової охорони та захисту Конституції України

П л а н

1. Конституційне судочинство як форма захисту Конституції України.

2. Конституційний Суд України як орган конституційної юрисдикції.

3. Порядок формування Конституційного Суду України і його структура.
4. Функції та повноваження Конституційного Суду України.
5. Юрисдикція Конституційного Суду України.
6. Статус судді Конституційного Суду України.
7. Гарантії незалежності суддів Конституційного Суду України та підстави припинення їх повноважень.
8. Загальна характеристика конституційно-судового процесу.
9. Акти та правові позиції Конституційного Суду України.

180. На пленарному засіданні Верховної Ради України народним депутатом була висловлена пропозиція про необхідність зміни нинішньої моделі формування Конституційного Суду. Зокрема, він запропонував, щоб судді призначались Президентом за згодою парламенту, що, у свою чергу, суттєво знизить рівень конфліктності в його діяльності, а також мінімізує фактор «партійності» суддівського корпусу.

Який чинний механізм формування Конституційного Суду України? Які моделі комплектування органів конституційної юрисдикції існують у сучасному світі? Проаналізуйте аргументи народного депутата.

181. Верховна Рада України прийняла у третьому читанні Закон України «Про внесення змін до Конституції України», яким передбачається ліквідація Конституційного Суду України і передача його повноважень Верховному Суду України. Висновки щодо відповідності цього законопроекту ст. 157, 158 Конституції України від Конституційного Суду отримані не були. Названий Закон направлено на підпис Президенту України, який застосував право вето щодо нього. Народні депутати України звернулися до адміністративного суду зі скаргою на дії Президента України, в якій просять визнати їх неконституційними та зобов'язати главу держави підписати Закон й оприлюднити його.

Яким чином має бути вирішений цей спір? У чому різ-

ниця між конституційною юрисдикцією та адміністративною юрисдикцією?

182. На пленарному засіданні Конституційного Суду України між суддями виникла суперечка, пов'язана з неодноковим розумінням одного з положень Закону України «Про Конституційний Суд України». У зв'язку з цим Голова Конституційного Суду України запропонував на цьому ж пленарному засіданні здійснити офіційне тлумачення спірного положення Закону. За таке рішення проголосували 12 суддів.

Конституційний Суд України ухвалив відповідне рішення і офіційно розтлумачив спірні положення Закону України «Про Конституційний Суд України».

Проаналізуйте конституційність і законність прийняття такого рішення Конституційного Суду України.

Яка існує процедура розгляду справ Конституційним Судом України?

183. П., уважно прочитавши Закон України «Про інформацію», дійшов висновку, що деякі його статті суперечать Конституції України. У зв'язку з цим він звернувся до Конституційного Суду України з конституційним зверненням, у якому просив визнати відповідні положення Закону України «Про інформацію» неконституційними.

Підготуйте проект відповідного рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду конституційного звернення П.

Які існують форми звернення до Конституційного Суду України?

184. Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до Закону України про Конституційний Суд України», відповідно до якого Конституційному Суду було заборонено розглядати на предмет відповідності Конституції України (на конституційність) законів про внесення змін до Конституції України, які вже були прийняті парламентом і набрали чинності.

Група народних депутатів у кількості 53 осіб зверну-

лася до Конституційного Суду України з конституційним зверненням здійснити офіційне тлумачення цього Закону, роз'яснивши, чи мав право парламент його приймати.

Проаналізуйте дану ситуацію.

Яке рішення має прийняти Конституційний Суд України?

Які повноваження має Конституційний Суд України щодо перевірки на конституційність законів України?

185. Після обговорення конституційного подання на засіданні колегії суддів Конституційного Суду України суддя-доповідач у справі розіслав у провідні наукові заклади країни листи з проханням надати відповідні висновки щодо проблеми, висвітленої у поданні. Професор одного із зазначених закладів відмовився відповідати на цей лист, мотивуючи таку відмову тим, що він не був офіційно залучений Конституційним Судом до справи як експерт, а тому не зобов'язаний відповідати на будь-які листи.

Проаналізуйте дану ситуацію. Які права і обов'язки має суддя Конституційного Суду України? Яке правове становище судді-доповідача?

186. У 2010 р. депутатська фракція лівої партії України зареєструвала у Верховній Раді законопроект щодо повернення смертної кари як виду покарання у кримінальне законодавство України. На зауваження експертів про те, що смертна кара вже була скасована Конституційним Судом України, депутати відповіли, що вказану правову позицію Суд формулював ще 1999 р. за інших політико-правових умов. Стрімке зростання злочинності, спровоковане світовою фінансовою кризою 2008 р., потребує адекватних заходів у боротьбі зі злочинністю, насамперед, застосування смертної кари.

Проаналізуйте дану ситуацію. Чи може парламент подолати правову позицію Суду новим регулюванням? Які юридичні властивості актів Конституційного Суду України? Які наслідки мають рішення Конституційного Суду України для відповідних актів і договорів?

187. Посадова особа, звільнена з посади заступника прокурора області згідно із Законом України «Про очищення влади», оскаржила своє звільнення до адміністративного суду. Під час провадження у справі судді стало відомо, що вказаний Закон знаходиться на перевірці у Конституційному Суді України, проте остаточне рішення орган конституційної юрисдикції ще не ухвалив.

Як має діяти суддя адміністративного суду у цій ситуації? Які строки розгляду справи у Конституційному Суді України? Що таке преюдиціальність рішень Конституційного Суду? Якою може бути поведінка позивача у тому разі, якщо Конституційний Суд все ж таки дійде висновку щодо неконституційності вказаного Закону?

Список нормативно-правових актів та літератури

Про Конституційний Суд України: Закон України від 16.10.1996 р. № 422/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272.

Рішення Конституційного Суду України від 14.12.2000 р. № 15-рп/2000 (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України // Офіц. вісн. України. – 2000. – № 51. – Ст. 2226.

Рішення Конституційного Суду України від 23.06.1997 р. № 2-33П // Там само. – 1997. – № 27. – С. 155.

Регламент Конституційного Суду України: затв. Рішенням Конституційного Суду України 05.03.1997 р. // Там само. – 1997. – № 20. – С. 87.

Рішення Конституційного Суду України від 26.06.2008 р. № 13-рп/2008 (справа про повноваження Конституційного Суду України) // Там само. – 2008. – № 52. – Ст. 1742.

Рішення Конституційного Суду України від 08.06.2016 р. № 4-рп/2016 (справа про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=313350>

Конституційна юрисдикція: підручник / Ю. Г. Барабаш, І. І. Дахова, О. П. Євсєєв та ін.; за ред. Ю. Г. Барабаша та А. О. Селіванова. – Харків: Право, 2012. – 168 с.

Барабаш Ю. Г. Конституційний Суд versus адміністративні суди? Роздуми з приводу статті В. М. Кампо / Ю. Г. Барабаш // Юрид. вісн. України. – 2009. – № 38 (19–25 верес.). – С. 12.

Веніславський Ф. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України в механізмі забезпечення стабільності конституційного ладу / Ф. Веніславський // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2010. – № 2 (61). – С. 61–69.

Веніславський Ф. В. Конституційний Суд України в механізмі забезпечення стабільності конституційного ладу / Ф. В. Веніславський // Вісн. Конституц. Суду України. – 2010. – № 2. – С. 130–137.

Кириченко Ю. Конституційний Суд України як обов'язковий учасник процесу внесення змін до Конституції України / Ю. Кириченко // Там само. – 2006. – № 1. – С. 76–80.

Кушніренко О. Г. Конституційний Суд України як гарант охорони і захисту засад конституційного ладу держави / О. Г. Кушніренко // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – 2003. – Вип. 6. – С. 40–45.

Мартинюк Р. С. Конституційний Суд України у системі стримувань і противаг / Р. С. Мартинюк // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – 2008. – Вип. 39. – С. 186–192.

Овчаренко В. Правові позиції Конституційного Суду України: поняття, суть і можливості перегляду / В. Овчаренко // Вісн. Конституц. Суду України. – 2013. – № 5. – С. 62–71.

Савчин М. Конституційний Суд України і динаміка конституційного порядку / М. Савчин // Там само. – 2015. – № 4. – С. 136–141.

Селіванов А. О. Доктрина компетенції конституційного правосуддя в Україні: повнота і дієвість / А. О. Селіванов // Право України. – 2013. – № 12. – С. 111–121.

Скомороха В. Окремі питання поділу влади, визначення державної та судової влади, незалежності судової влади /

В. Скомороха // Вісн. Конституц. Суду України. – 2000. – С. 52–67.

Стрижак А. А. Конституційний Суд України як гарант дотримання конституційних принципів демократичної, правової держави / А. А. Стрижак // Право України. – 2010. – № 6. – С. 4–11.

Стрижак А. Конституційний Суд України як інститут забезпечення та захисту конституційної законності / А. Стрижак // Вісн. Конституц. Суду України. – 2010. – № 1. – С. 102–110.

Тихий В. Основні повноваження Конституційного Суду України / В. Тихий // Вісн. Акад. прав. наук України: зб. наук. пр. – 2003. – № 2–3 (33–34). – С. 287–301.

Ткаченко Е. В. Идеология конституционного судопроизводства в Украине: конституционный контроль vs. нормотворчества / Е. В. Ткаченко, А. П. Евсеев // Очерки идеологии постсоветского конституционализма: сб. науч. тр. / Нац. ун-т «Юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого»; Нац. исслед. ун-т «Высш. шк. экономики». – Харьков: Право, 2013. – С. 138–162.

Ткачук П. Конституційний Суд України: теоретико-правові питання діяльності / П. Ткачук // Вісн. Конституц. Суду України. – 2006. – № 4. – С. 23–37.

Тодыка Ю. Н. Толкование Конституции и законов Украины: теория и практика / Ю. Н. Тодыка. – Харьков: Факт, 2001. – 328 с.

Т е м а 31. Відповідальність у конституційному праві

П л а н

1. Співвідношення понять «відповідальність у конституційному праві», «конституційно-правова відповідальність» та «політична відповідальність».

2. Поняття, види та підстави конституційно-правової відповідальності.

3. Поняття та склад конституційного правопорушення.
4. Конституційно-правові санкції.

188. З метою посилення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти основ національної безпеки народні депутати України внесли законопроект, яким пропонується доповнити систему заходів кримінально-правового характеру, передбачених Кримінальним кодексом України, таким заходом, як припинення громадянства України (ст. 91 КК). При цьому зазначений захід пропонується застосовувати щодо громадян України, визнаних судом винними у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених ст. 109 – 114¹ КК, а порядок його застосування визначити у ст. 29¹ Кримінально-виконавчого кодексу України. Також проектом пропонується доповнити Закон України «Про громадянство України» ст. 19¹ «Припинення громадянства України внаслідок вчинення злочину проти основ національної безпеки України», згідно з якою підставою припинення громадянства України є набуття законної сили вироком суду щодо особи, засудженої за вчинення злочину проти основ національної безпеки України, яким громадянство цієї особи припинено.

Опоненти законопроекту заперечили проти такого підходу, адже, зважаючи на те, що припинення громадянства з таких підстав є заходом скоріше конституційно-правової, а не кримінальної відповідальності, йому місце серед підстав для втрати громадянства України. До того ж фізичні особи, на їх погляд, взагалі не можуть бути суб'єктами конституційно-правової відповідальності, а тому сама концепція закону є помилковою.

Назвіть суб'єктів конституційно-правової відповідальності. Чи можуть фізичні особи бути такими суб'єктами? Що є підставою конституційно-правової відповідальності? Дайте оцінку законопроекту.

189. На з'їзді однієї з парламентських політичних партій розглядалося питання про притягнення народного депута-

та Ф. до конституційної відповідальності за порушення конституційного обов'язку, передбаченого пунктом 6 частини другої ст. 81 Конституції України. З'їзд ухвалив рішення про дострокове припинення депутатських повноважень Ф. та звернувся до Центральної виборчої комісії з клопотанням зареєструвати народним депутатом України наступного за списком кандидата у народні депутати від цієї політичної партії.

В адміністративному позові Ф. аргументував свій вихід із складу парламентської фракції політичної партії тим, що він не є членом цієї політичної партії, не згоден з політикою парламентської фракції, а вільний депутатський мандат дозволяє йому не лише вільно висловлюватися у парламенті, а й на знак протесту виходити із складу фракції політичної партії, за списком якої він був обраний до парламенту.

Визначте суб'єктів притягнення до конституційно-правової відповідальності. Чи є таким суб'єктом політична партія? Оцініть аргументи сторін.

190. До Конституційного Суду України звернулися 49 народних депутатів України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої ст. 42 Закону України «Про вищу освіту». На думку суб'єктів конституційного подання, оспороване положення, відповідно до якого «не може бути обрана, призначена (у тому числі виконувачем обов'язків) на посаду керівника вищого навчального закладу особа, яка голосувала за диктаторські закони 16 січня 2014 року», фактично запроваджує конституційну відповідальність у формі обмеження права на зайняття керівної посади у вищому навчальному закладі (санкція) для тих народних депутатів України, які голосували за відповідні закони. Отже, положенням пункту 7 частини другої ст. 42 Закону встановлюється саме юридична відповідальність народних депутатів України за результати голосування у парламенті. А відповідно до частини другої ст. 80 Конституції України народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком

відповідальності за образу чи наклеп. Зі змісту наведеної норми вбачається, що голосування у парламенті не є правопорушенням, а тому Законом всупереч частині другій ст. 80 Конституції України не може бути встановлено юридичної відповідальності за його результати.

У свою чергу, суб'єкти відповідної законодавчої ініціативи заперечували проти такого трактування Закону, акцентуючи на тому, що таким правилом намагалися встановити не відповідальність, а додатковий критерій для обіймання посади керівника вищого навчального закладу на зразок таких відомих критеріїв, як високі моральні якості, визнаний рівень компетентності тощо.

Проаналізуйте ситуацію. Дайте оцінку висунутих аргументів. Назвіть санкції конституційно-правової відповідальності. Чи є обмеження права обіймати певні посади санкцією конституційно-правової відповідальності?

191. Після заслуховування звіту Міністра закордонних справ України Верховна Рада України ухвалила постанову про його відставку. Міністр не погодився з цим, оскільки вважав, що таке рішення Верховною Радою України ухвалене безпідставно. На думку міністра, рішення про його відставку можна ухвалити виключно за його особистою заявою, а звільнити його можна лише в разі внесення відповідного подання Президентом України. Голова профільного комітету Верховної Ради України заявив, що відставка будь-якого міністра – акт конституційно-політичної відповідальності, який в будь-який момент може ухвалити Верховна Рада України на власний розсуд.

До якого виду конституційної відповідальності належить відставка міністра? Чи є дії Верховної Ради України щодо ухвалення зазначеної вище постанови правомірними?

192. Х-ська обласна рада висловила недовіру голові обласної державної адміністрації двома третинами свого складу. Президент України заявив, що не буде звільняти голову облдержадміністрації, оскільки при ухваленні зазначеного

рішення обласна рада перевищила свої повноваження і порушила вимоги законодавства. На думку Президента, у залі під час голосування фізично не було відповідної кількості депутатів, у тексті рішення не вказані факти порушення закону головою облдержадміністрації, крім того, обласна рада має довести неналежне виконання ним делегованих обласною радою повноважень.

Які наслідки тягне за собою висловлення недовіри голові державної адміністрації відповідною місцевою радою? Які підстави для ухвалення відповідного рішення? Чи є висловлення недовіри голові облдержадміністрації конституційно-правовою санкцією? Дайте юридичну оцінку аргументів Президента.

193. П'ять народних депутатів України зареєстрували проект постанови «Про призначення позачергових виборів депутатів Київської міської ради та Київського міського голови». На їх думку, дії Київського міського голови, посадових осіб Київської міської ради та прийняті Київською міською радою рішення з багатьох питань суперечать інтересам територіальної громади Києва. Профільний комітет Верховної Ради України ухвалив рішення про рекомендацію відхилити зазначену постанову, оскільки відсутні докази порушення Київською міською радою і міським головою законів України.

Чи можна вважати призначення дострокових виборів міського голови і міської ради санкцією конституційної відповідальності? Дайте юридичну оцінку позиції комітету Верховної Ради України.

194. Заслухавши звіт Кабінету Міністрів України, керуючись частиною 6 ст. 228 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», Верховна Рада визнала роботу Кабінету Міністрів України у 2015 р. незадовільною. Відповідну постанову № 4063 підтримали 247 народних депутатів. Таке рішення парламентарі ухвалили після обговорення звіту уряду.

Які конституційно-правові наслідки це має для уряду? Які наступні дії Президента України та Верховної Ради

України (викласти поетапно, обґрунтувати)? Зробіть спробу проаналізувати співвідношення понять «конституційно-правова відповідальність» та «парламентська (конституційно-політична) відповідальність», наведіть підстави політичної урядової відповідальності. Проаналізуйте Рішення Конституційного Суду України від 7 травня 2002 р. № 8-рп/2002.

195. 24 липня 2014 р. фракція політичної партії «УДАР» (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка та фракція Всеукраїнське об'єднання «Свобода» оголосили про вихід із парламентської коаліції і, таким чином, раніше утворена коаліція у складі фракцій «Удар», ВО «Свобода» та ВО «Батьківщина» припинила своє існування.

Нова коаліція протягом наступних тридцяти днів у Верховній Раді України народними депутатами створена не була. Президент України Петро Порошенко використав своє конституційне право і видав Указ про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України VII скликання.

Чи є дострокове припинення повноважень Верховної Ради України конституційно-правовою санкцією? Дайте класифікацію конституційно-правових санкцій. Які підстави та процедура дострокового припинення повноважень парламенту України?

Список нормативно-правових актів та літератури

Рішення Конституційного Суду України від 07.05.2002 р. № 8-рп/2002 (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб // Вісн. Конституц. Суду України. – 2002. – № 2. – С. 29.

Рішення Конституційного Суду України від 30.05.2001 р. № 7-рп/2001 (справа про відповідальність юридичних осіб) // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 24. – С. 57. – Ст. 1076.

Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: монографія / Ю. Г. Барабаш. – Харків: Право, 2008. – 220 с.

Барабаш Ю. Г. Конституційно-правова відповідальність / Ю. Г. Барабаш, Є. В. Ткаченко // Проблеми правової відповідальності. – Харків: Право, 2014. – С. 33–53.

Волощук О. Т. Поняття та сутність конституційно-правової відповідальності вищих органів державної влади / О. Т. Волощук // Бюл. М-ва юстиції. – 2014. – № 12. – С. 77–84.

Волощук О. Т. Конституційно-правова та політична відповідальність уряду як вищого органу державної влади / О. Т. Волощук // Чернів. ун-т. Наук. вісн. Чернів. ун-ту: зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 628: Правознавство. – С. 68–73.

Домбровська О. В. Санкції як форма вираження конституційно-правової відповідальності / О. В. Домбровська // Вісн. госп. судочинства. – 2008. – № 6. – С. 91–97.

Кривенко Л. Т. Конституційно-правова відповідальність – елемент конституційно-правового статусу Верховної Ради України / Л. Т. Кривенко // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2002. – № 4. – С. 28–34.

Крусян А. Р. Конституційна відповідальність у функціональному механізмі сучасного українського конституціоналізму / А. Р. Крусян // Митна справа. – 2008. – № 6. – С. 73–78.

Майданник О. Конституційно-правова відповідальність: ознаки, підстави, суб'єкти / О. Майданник // Право України. – 2001. – № 2.

Наливайко Л. Р. Проблеми визначення поняття, специфічних ознак та функцій конституційної відповідальності в сучасній конституційній теорії / Л. Р. Наливайко // Право України. – 1999. – № 10.

Пашенко А. Фактичні та юридичні підстави конституційної відповідальності / А. Пашенко // Там само. – 2002. – № 5. – С. 126–130.

Савчин М. В. Конституційна відповідальність у контексті правового захисту Основного Закону / М. В. Савчин // Держава і право: Юрид. і політ. науки. – 2002. – Вип. 16. – С. 103–109.

Скрипнюк О. В. Конституція України та розвиток теорії та практики конституційно-правової відповідальності / О. В. Скрипнюк // Бюл. М-ва юстиції України. – 2009. – № 6. – С. 41–48.

Слободян Н. М. Проблеми конституційно-правової відповідальності за порушення законодавства про вибори Президента України / Н. М. Слободян // Право вибору. – 2005. – № 1. – С. 49–54.

Сушинський О. Конституційна відповідальність: джерельний та інстанційний аспект / О. Сушинський // Вибори та демократія. – 2008. – № 1. – С. 58–64.

Сушинський О. Конституційна відповідальність Президента України в аспекті гарантії конституційного ладу / О. Сушинський // Там само. – 2007. – № 2. – С. 83–91.

Тодыка Ю. Н. Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина / Ю. Н. Тодыка. – Харків: Факт, 1998.

Федоренко В. Л. Конституционно-правовая ответственность: понятие, виды и санкции / В. Л. Федоренко; за ред. і з передмов. акад. О. В. Скрипнюка // Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України: зб. наук. пр. – Київ: Ліра-К, 2013. – 190 с.

Червяцова А. Конституційно-правова відповідальність держави й фізичних осіб / А. Червяцова // Вісн. прокуратури. – 2007. – № 1. – С. 80–85.

4. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Підготовка до практичних занять допомагає глибше вивчити основні теми курсу конституційного права України, оволодіти вмінням самостійно працювати з Конституцією України, законами, іншими нормативними правовими актами та спеціальною літературою.

Самостійна робота здійснюється у таких формах:

- виконання домашніх завдань;
- доопрацювання матеріалів лекції;
- робота в інформаційних мережах;
- опрацювання додаткової літератури (вказаної наприкінці кожної теми);
- складання конспектів тем, що виносяться на самостійне вивчення.

З усіх тем практичних занять необхідно використовувати такі підручники та навчальні посібники: Конституційне право України: посібник для підготовки до іспиту / Ю. Г. Барабаш, Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин та ін. – Харків: Право, 2016; Веніславський Ф. В. Конституційне право України в схемах і таблицях : навч. посіб. для студ. юрид. вузів та ф-тів. – Харків: Право, 2014; Конституційне право України / за ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. – Харків: Право, 2008; Конституційне право України / за ред. В. Я. Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодики. – Київ: Юрид. думка, 1999; Тодыка Ю. Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики. – Харків: Факт, 2000; Тодыка Ю. Н. Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина. – Харків: Факт, 1998; Кушніренко О. Г., Слінько Т. М., Веніславський Ф. В. Конституційне право України в схемах і дефініціях. – Харків: Фоліо, 2003.

На сайті Тодиківських читань (<http://www.tchytannya.org.ua>) в електронному вигляді розміщені публікації викладачів кафедри конституційного права, які можна використовувати при підготовці до практичних занять та виконанні індивідуальних і курсових робіт. На порталі АСУ навчальним процесом Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (<http://nulau.edu.ua/>) в розділі «Навчально-методичні

матеріали» в електронному вигляді розміщуються програми, методичні рекомендації та завдання, екзаменаційні питання, а також методичні відеоматеріали, за допомогою яких можна здійснити он-лайн перегляд навчального матеріалу, лекцій та семінарських занять.

У кінці кожної теми практичних занять названі, окрім монографічних джерел, нормативні матеріали, які слід використовувати при підготовці. Вихідні дані актів вказані відповідно до їх первинної редакції. У зв'язку з тим, що до кожного із зазначених актів неодноразово вносилися зміни та доповнення, слід використовувати тексти нормативно-правових актів, розміщених в інформаційно-пошукових системах «Законодавство», «Ліга» та інших електронних базах даних.

Підготовка до практичних занять передбачає вирішення практичних завдань (аналіз матеріалів для роздумів) до відповідної теми. Перед їх виконанням необхідно ретельно вивчити всі питання теми та ознайомитися й опрацювати рекомендовану літературу і нормативні джерела. Усі завдання мають виконуватися письмово у спеціальному зошиті для практичних занять з конституційного права України. Слід залишати вільне місце поруч із відповіддю на завдання для того, щоб після обговорення на практичних заняттях внести певні корективи до відповіді на те чи інше питання.

Розглядаючи конкретне завдання, необхідно дослідити всі обставини казусу і чітко відповісти на питання. Відповіді мають носити розширений та обґрунтований характер, обов'язково із посиланням на норми того чи іншого акта, правові позиції Конституційного Суду України, практики Європейського суду з прав людини та вітчизняних судів, а також на монографічне або навчальне джерело, яке використовувалося.

Вирішення завдань на практичних заняттях передбачає не тільки доповідь студента, якого опитують, з того чи іншого казусу, а й дискусію всіх присутніх студентів з приводу питань до відповідного завдання. Після обговорення практичного завдання викладач підводить підсумки і пояснює правильне рішення, яке має бути зафіксоване в робочому зошиті студента.

5. ПОТОЧНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ

Організація поточного контролю

Оцінювання знань студентів з конституційного права України здійснюється на основі результатів поточного контролю (ПК). Загальним об'єктом оцінювання знань студентів є відповідні частини програми навчальної дисципліни “Конституційне право України”, оволодіння якою перевіряється під час ПК.

Завданням ПК є перевірка розуміння та засвоєння навчального матеріалу програми курсу, здатності осмислити зміст теми чи розділу, уміння застосовувати отримані конституційно-правові знання при вирішенні професійних завдань.

Об'єктами ПК знань студентів є успішність на практичних заняттях та виконання контрольних завдань. Оцінювання результатів ПК здійснюється викладачем з урахуванням роботи студента на практичних заняттях та результатів виконання контрольних завдань.

Критеріями оцінювання рівня знань і умінь студентів на практичних заняттях можуть бути:

а) повнота і ґрунтовність відповіді на питання плану практичного заняття;

б) уміння обґрунтувати свою точку зору при обговоренні доповіді, використання основної і додаткової літератури із теми заняття;

в) повнота і переконливість наведених доводів при розв'язанні казусів;

г) посилення на норми національного та міжнародного права, а також на судову та правозастосовчу практику.

Кожного року кафедра своїм рішенням на засіданні затверджує критерії оцінювання знань студентів, які розміщуються на електронному порталі АСУ.

6. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА

Індивідуальна робота з конституційного права України може включати:

- участь у роботі студентського наукового гуртка (проблемної групи) з конституційного права України, у студентських конференціях, конкурсах, олімпіадах;
- написання рефератів та їх презентацію;
- анотацію прочитаної додаткової літератури;
- бібліографічний опис літератури;
- переклад іноземних текстів встановлених обсягів тощо.

Вид індивідуальної роботи студент обирає відповідно до власних наукових інтересів за узгодженням з викладачем. Завдання для індивідуальної роботи отримує на початку навчального року.

Організацію, контроль та оцінку якості виконання індивідуальної роботи здійснює куратор, який закріплюється кафедрою за студентською навчальною групою. Результати індивідуальної роботи оцінюються не пізніше ніж за 15 днів до початку екзаменаційної сесії.

7. КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ

1. Поняття сучасного конституціоналізму та його елементи.
2. Поняття «конституція» та її юридичні властивості.
3. Функції конституції.
4. Класифікація конституцій.
5. Конституційне право України як провідна галузь права.
6. Поняття, предмет і метод конституційного права України.
7. Джерела галузі конституційного права України.
8. Конституційно-правові відносини та їх структура.
9. Загальна характеристика суб'єктів конституційного права.
10. Правосуб'єктність Українського народу.
11. Конституційно-правовий статус національних меншин.
12. Поняття громадянства: загальна характеристика.
13. Принципи громадянства України.
14. Підстави та порядок набуття громадянства України.
15. Порядок та умови прийняття до громадянства.
16. Підстави та порядок припинення громадянства України. Порядок та умови виходу із громадянства України.
17. Поняття та категорії іноземців за конституційним законодавством.
18. Основні права, свободи та обов'язки іноземців та осіб без громадянства.
19. Особливості юридичної відповідальності іноземців та осіб без громадянства в Україні.
20. Поняття та особливості правового статусу біженців та осіб, що потребують тимчасового чи додаткового захисту.
21. Головні етапи розвитку українського конституціоналізму.
22. Розробка і прийняття Конституції України 28 червня 1996 р.
23. Конституційний процес на сучасному етапі.

24. Загальна характеристика Конституції України 28 червня 1996 р.
25. Порядок внесення змін до Конституції України.
26. Поняття конституційного ладу України та система його засад.
27. Україна як суверенна та незалежна держава: конституційно-правовий аспект.
28. Гарантії державного суверенітету в Конституції України.
29. Конституційні засади міжнародної діяльності.
30. Україна як правова держава. Принцип верховенства права як складова конституційного ладу України.
31. Конституційний принцип поділу державної влади в Україні.
32. Пряма дія норм Конституції України.
33. Україна як соціальна держава: конституційно-правовий аспект.
34. Конституційні засади економічної системи.
35. Україна як демократична республіка: конституційно-правовий аспект.
36. Принцип народовладдя, форми реалізації народовладдя.
37. Принцип багатоманітності як засада конституційного ладу.
38. Конституційні засади розбудови громадянського суспільства в Україні.
39. Поняття та види референдумів.
40. Предмет референдуму.
41. Порядок ініціювання всеукраїнського референдуму громадянами України.
42. Порядок призначення (проголошення) та проведення всеукраїнського референдуму.
43. Юридична сила рішень, прийнятих на всеукраїнському референдумі.
44. Конституційні засади розвитку національно-культурної сфери.
45. Правовий статус мов в Україні.

46. Принцип унітаризму та його закріплення в Конституції України. Ознаки унітарної держави.

47. Поняття та система адміністративно-територіального устрою, його принципи.

48. Порядок утворення та зміни адміністративно-територіальних одиниць.

49. Поняття та особливості автономії в унітарній державі.

50. Конституційно-правовий статус АРК.

51. Загальна характеристика Конституції АРК.

52. Система органів влади АРК та їх компетенція.

53. Принцип гарантування місцевого самоврядування.

54. Поняття місцевого самоврядування та його система.

55. Особливості організації місцевого самоврядування на рівні області (району) та на рівні територіальних громад.

56. Поняття та функції державних символів України, їх нормативне закріплення.

57. Види державних символів України, їх стислий опис та порядок використання.

58. Поняття конституційного статусу людини та громадянина.

59. Система конституційних прав і свобод людини.

60. Конституційні обмеження в реалізації прав людини.

61. Міжнародні стандарти в галузі прав людини.

62. Принципи конституційного статусу людини.

63. Принцип рівності та форми його гарантування.

64. Загальна характеристика особистих прав людини.

65. Свобода слова та її конституційні гарантії. Поняття та види інформації.

66. Конституційний статус засобів масової інформації. Види ЗМІ.

67. Право на доступ до публічної інформації та особливості її реалізації.

68. Права та гарантії діяльності журналістів.

69. Право на особисту недоторканість.

70. Свобода пересування та вільній вибір місця проживання: поняття та умови реалізації.

71. Право на свободу світогляду та віросповідання, форми його реалізації.
72. Конституційно-правовий статус релігійних організацій.
73. Загальна характеристика політичних прав громадян.
74. Право на участь в управлінні державними справами.
75. Виборче право громадян.
76. Принципи виборчого права.
77. Право на свободу об'єднань. Види об'єднань громадян.
78. Політичні партії: поняття, порядок легалізації, права, припинення діяльності.
79. Право на мирні зібрання та умови його реалізації.
80. Загальна характеристика конституційного регулювання економічних, соціальних, екологічних прав та прав в сфері культури.
81. Конституційні гарантії прав людини.
82. Конституційні обов'язки людини і громадянина.
83. Загальна характеристика виборчого права як інституту конституційного права України.
84. Поняття та види виборчих систем. Виборча система в Україні.
85. Правове регулювання виборів народних депутатів України.
86. Стадії та суб'єкти виборчого процесу.
87. Висування та реєстрація кандидатів у народні депутати України.
88. Гарантії кандидатів у народні депутати України, інших суб'єктів виборчого процесу.
89. Передвиборна агітація.
90. Конституційний статус Верховної Ради України як парламенту, його склад та структура.
91. Конституційна регламентація функцій парламенту України.
92. Загальна характеристика законодавчого процесу. Акти парламенту.
93. Повноважність Верховної Ради України, дострокове припинення її повноважень.

94. Конституційно-правовий статус Уповноваженого Верховної Ради з прав людини.

95. Конституційно-правовий статус Рахункової палати як спеціалізованого органу парламентського контролю.

96. Конституційно-правовий статус народного депутата України. Набуття та припинення ним повноважень.

97. Права та обов'язки народного депутата України.

98. Депутатський запит та депутатське звернення.

99. Гарантії діяльності народного депутата України. Депутатська недоторканність.

100. Конституційний статус Президента України в механізмі державної влади.

101. Функції, повноваження та акти Президента України.

102. Гарантії діяльності Президента України. Недоторканність Президента України.

103. Підстави та порядок дострокового припинення повноважень Президента України.

104. Правовий статус Ради Національної безпеки та оборони України.

105. Система органів виконавчої влади згідно з Конституцією України.

106. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України як Уряду України.

107. Повноваження та акти Кабінету Міністрів України.

108. Конституційні засади судоустрою в Україні.

109. Конституційний статус органів прокуратури.

110. Поняття «охорона та захист Конституції України».

111. Форми захисту Конституції України. Люстраційні заходи як форма захисту конституційних цінностей.

112. Заборона діяльності політичних партій як форма захисту Конституції: правова природа та порядок застосування.

113. Конституційно-правові підстави обмеження реалізації прав людини в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

114. Конституційне судочинство як форма захисту Конституції України.

115. Порядок формування Конституційного Суду України і його структура.

116. Функції та повноваження Конституційного Суду України. Юрисдикція Конституційного Суду України.

117. Статус судді Конституційного Суду України.

118. Загальна характеристика конституційно-судового процесу.

119. Акти та правові позиції Конституційного Суду України.

120. Поняття, підстави та санкції конституційно-правової відповідальності.

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ

Підсумкове оцінювання рівня знань студентів з конституційного права України здійснюється на основі результатів поточного контролю (ПК), індивідуальної роботи студентів та підсумкового контролю знань (ПКЗ) за 100-бальною шкалою. Завдання ПК та індивідуальної роботи оцінюються в діапазоні від 0 до 40 балів; завдання, що виносяться на ПКЗ, – від 0 до 60 балів.

ПКЗ з конституційного права України проводиться у формі іспиту з вузлових питань, що потребують творчої відповіді та уміння синтезувати отримані конституційно-правові знання із сучасними політико-правовими проблемами.

Конкретний перелік питань та завдань, що охоплюють весь зміст навчальної дисципліни, критерії оцінювання екзаменаційних завдань, порядок і час їх складання визначаються кафедрою і доводяться до студентів на початку навчального року. До екзаменаційного білета включаються три питання з конституційного права України.

При проведенні іспиту в усній формі оцінка повинна бути кратна 5 (0, 35, 40, 45, 50, 55, 60). Оцінювання знань і умінь студента має відповідати нижчезказаним критеріям:

Кількість балів	Критерії оцінювання знань і умінь студента
60	<ol style="list-style-type: none">1. Всебічне, систематичне і глибоке знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, у тому числі орієнтація в основних наукових доктринах та концепціях конституційного права.2. Засвоєння основної та додаткової літератури, рекомендованої кафедрою (див. с. 165 цього Посібника).3. Самостійне поповнення знань із дисципліни та їх застосування у практичній роботі.

55	<ol style="list-style-type: none"> 1. Повне знання матеріалу, передбаченого програмою. 2. Засвоєння основної та знайомство з додатковою літературою, рекомендованою кафедрою. 3. Самостійне розширення знань із дисципліни, розуміння їх значення для практичної роботи.
50	<ol style="list-style-type: none"> 1. Достатньо повне знання матеріалу, передбаченого програмою, за відсутності у відповіді суттєвих неточностей. 2. Засвоєння основної рекомендованої літератури. 3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни, розуміння їх значення для практичної роботи.
45	<ol style="list-style-type: none"> 1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією. 2. Засвоєння основної рекомендованої літератури. 3. Помилки та суттєві неточності при відповіді на іспиті, наявність знань для їх самостійного усунення або за допомогою викладача.
40	<ol style="list-style-type: none"> 1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою, в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією. 2. Знайомство з основною рекомендованою літературою. 3. Помилки у відповіді на питання екзаменаційного білета, наявність знань для усунення найсуттєвіших помилок за допомогою викладача.
35	<ol style="list-style-type: none"> 1. Прогалини в знаннях переважної частини основного матеріалу, передбаченого програмою. 2. Наявність суттєвих помилок при відповіді на іспиті. 3. Неможливість продовжити навчання або здійснювати професійну діяльність без додаткової підготовки з цієї дисципліни.
0	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність знань переважної частини основного матеріалу, передбаченого програмою. 2. Неможливість продовжити навчання або здійснювати професійну діяльність без повторного курсу.

До відомості обліку підсумкової успішності заносяться сумарні результати в балах ПК, індивідуальної роботи студента та ПКЗ.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється в залікову книжку згідно з нижченаведеною шкалою.

Шкала підсумкового оцінювання знань студентів

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною системою	Оцінка за системою НЮУ ім. Ярослава Мудрого
A	ВІДМІННО – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	5	90–100
B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня, з кількома помилками	4	80–89
C	ДОБРЕ – у цілому правильна робота, з певною кількістю незначних помилок		75–79
D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	70–74
E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії		60–69
FХ	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно попрацювати перед тим, як перескласти	2	35–59
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс		1–34

ЗМІСТ

Вступ.....	3
1. Загальний розрахунок годин лекцій, практичних занять, самостійної роботи.....	5
2. Програма навчальної дисципліни «Конституційне право України».....	7
3. Завдання до практичних занять та самостійної роботи.....	12
4. Самостійна робота студентів.....	164
5. Поточний та підсумковий контроль знань.....	166
6. Індивідуальна робота.....	167
7. Контрольні питання для підготовки до іспиту.....	168
8. Критерії оцінки успішності студентів.....	174

Навчальне видання

**КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО
УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
для студентів II курсу
першого (бакалаврського) рівня
галузь знань 08 “Право”
спеціальності 081 “Право”**

У к л а д а ч і: БАРАБАШ Юрій Григорович,
КОЛІСНИК Віктор Павлович,
СЛІНЬКО Тетяна Миколаївна,
РЕЧИЦЬКИЙ Всеволод Володимирович,
КУШНІРЕНКО Олександр Георгійович,
БАЙРАЧНА Лариса Кімівна,
ЛУКАШ Сергій Юрійович,
ВЕНІСЛАВСЬКИЙ Федір Володимирович,
ЛЕТНЯНЧИН Любомир Іванович,
ДАХОВА Ірина Іванівна,
КИЧУН Віктор Іванович,
ТКАЧЕНКО Юрій Володимирович,
ЧУБ Олена Олександрівна,
ТКАЧЕНКО Євген Володимирович,
ЄВССЄВ Олександр Петрович,
БЕРЧЕНКО Григорій Валерійович,
ПАВШУК Катерина Олександрівна,
КОВТУН Віталій Іанович,
ІСАЄНКО Ірина Павлівна

Відповідальний за випуск *Т. М. Слінько*

Редактор *О. І. Борисенко*

Комп'ютерна верстка *А. В. Старжинської*

План 2016

Підп. до друку .09.2016. Вид. № 166.
Зам. № 166.